

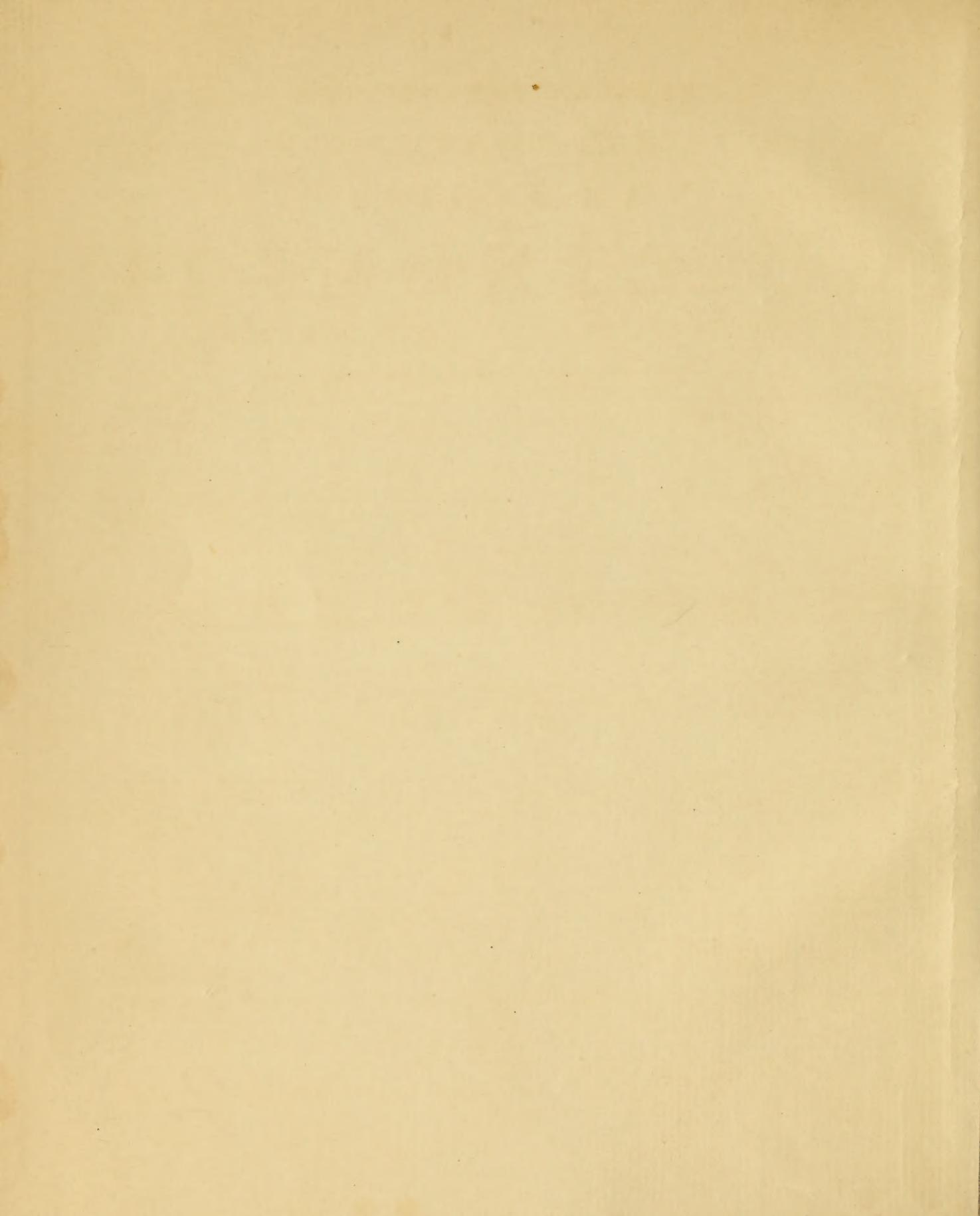

3 1761 08825088 1

UNIVERSITY
OF
TORONTO
LIBRARY

Gr.
P 18 M Y
V H

Plato. Leges

(NATALEM SEXAGESIMUM

AUGUSTISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS

A C D O M I N I

G U I L I E L M I I I.

ELECTORIS ET LANDGRAVII HASSIAE, MAGNI DUCIS FULDAE,
PRINCIPIS HERSFELDIAE ETC.

LAETANTI PATRIAEC SACRUM

AB

ACADEMIA MARBURGENSI

DIE XXVIII JULII MDCCCXXXVI

O R A T I O N E

IN AUDITORIO MAJORI HABENDA
CELEBRANDUM

I N D I C I T

62392
17 | 604

CAROLUS FRIDERICUS HERMANN,

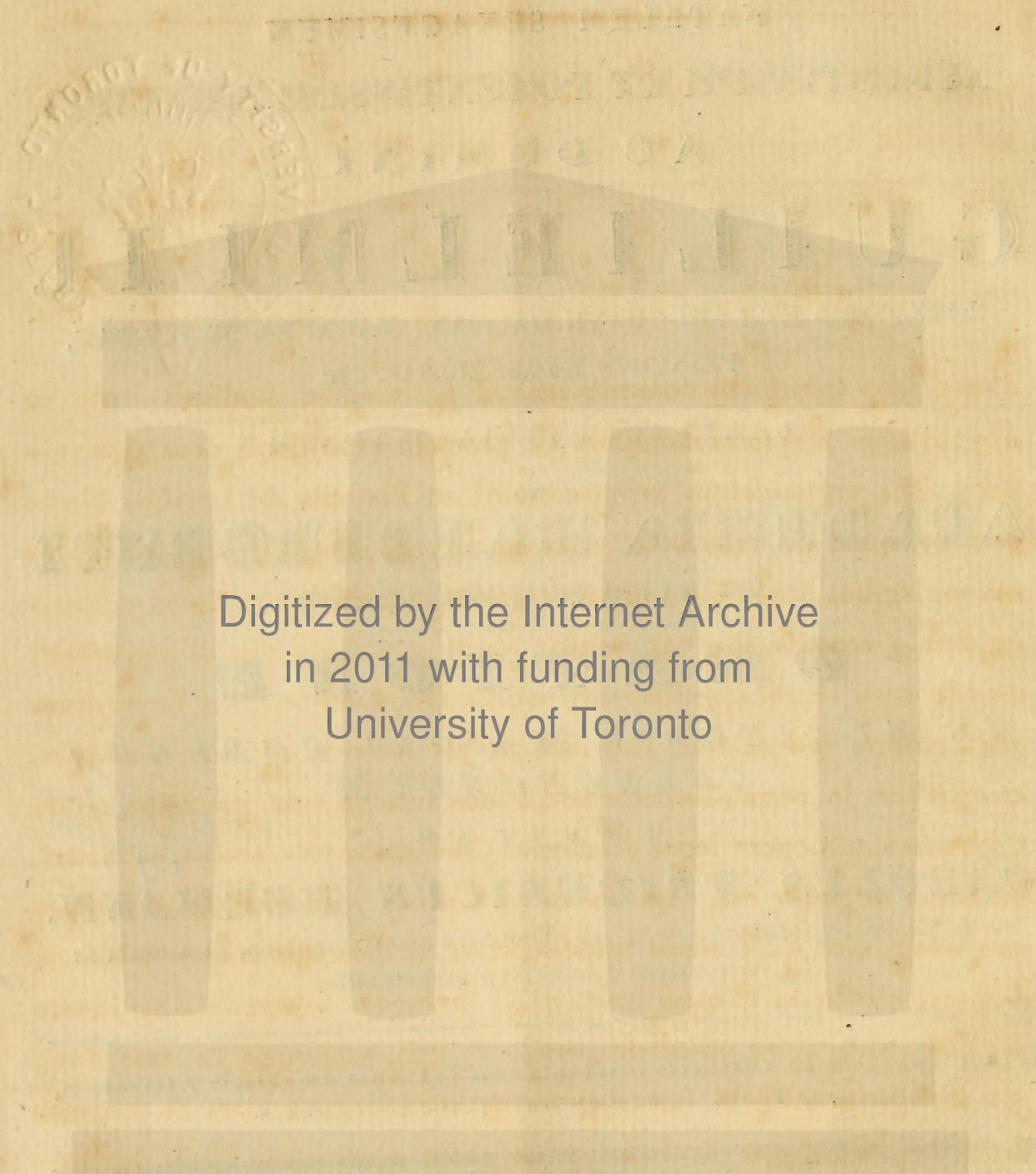
PH. D. AA. M. PHILOLOGIAE P. P. O. ET SEMINAR. PHILOL. DIRECTOR, BIBLIOTHECAE
ACADEMICAe PRAEFECTUS SECUNDARIUS.

Inest disputatio de vestigiis institutorum veterum, imprimis Atticorum,
per Platonis de Legibus libros indagandis.

MARBURGI,

TYPIS ELWERTI ACADEMICIS. MDCCCXXXVI.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/disputatiodevest00herm>

Ante hoc triennium commilitonibus philologiae studiosis, qui in Augustissimi Electoris natalibus de praemio eruditionis decertare vellet, hoc argumentum proposueram, ut Platonis de Legibus libros cum iis, quae de veteris Graeciae quum reliquae tum imprimis Athenarum legibus atque institutis nota essent, compararent ita, ut primum quidem librorum illorum indoles atque consilium clarius appareret, deinde vero etiam experiremur, ecquid inde lucis in ipsas Graecorum res publicas redundaret, imprimis in jus Atticum a Solone conditum, quod Plato in nonnullis certe non minus secutus esse videretur, quam Cicero in simili opere leges duodecim tabularum ante oculos habuisse. At nemo inventus est, qui in ea quaestione solvenda operam suam ostentaret, sive quia nimis impeditam et viribus suis majorem existimabant, sive quia aliquid inde, quod tantorum solemnium majestate dignum esset, effici posse desperabant; quapropter meum esse duxi, qui eam proposuissem, ipsum quasi judicium meum tueri et periculo facto neque arduam nimis neque jejunam et sterilem suisse demonstrare, simulque debitum Augustissimi Principis natali munus dependere, ne aut temere olim promissum aut turpiter nunc desertum et

neglectum esse videretur. Illud tantum mihi sumsi, ut ordine disputandi inverso de universi operis consilio et proposito Platonis in Legum libris condendis, de quo accuratius mihi propediem alio loco agendum erit, pauca praemitterem, in altera autem argumenti parte ita versarer, ut Platonis legibus certorum veteris Graeciae institutorum comparatione illustratis simul etiam appareret inter ea, quae aliunde non novimus, quid Platonem ad legum patriarchum exemplar effinxisse verisimile sit quantumque inde ad harum ipsarum explicationem aliorumque testium supplementum lucrari liceat.

I.

Jam antiquitus quaesitum est ¹⁾, quid esset quod Plato, postquam in praeclaro et vere divino opere, quod a Civitate nomen habet, perfectae rei publicae formam atque imaginem omnibus ingenii coloribus expinxisset, iterum quasi secundis curis Legum libros condidisset, qui si idem cum prioribus continerent, supervacanei esse viderentur, sin aliud, inconstantiae et levitatis ipsum arguerent; eaque res etiam nostra aetate adeo mira nonnullis visa est, ut Leges a Platone abjudicare mallent, quam idem argumentum pro temporum et

1) Stob. Floril. XIII, 37, p. 326 Gaisford.: Αιογένης ἥρετο Πλάτωνα, εἰ νόμους γράψει,
ἔ δὲ ἔφη: τι διαι, πολιτείαν ἔγραψας; πάνυ μὲν οὖν: τι οὖν, η πολιτεία νόμους οὐκ εἶχεν; εἶχεν: τι
οὖν έδει σε πάλιν νόμους γράψειν;

consilii diversitate diversis modis tractari a summo philosopho potuisse paterentur ²⁾. Nobis tamen, qui Platonem suis ipsius praceptoris obtemperantem non semper in luce aetherea coelestisque sapientiae fastigiis haesisse, verum interdum etiam ad mortalium tenebras illustrandas solvendosque miseros vinctos rediisse ³⁾ credimus, fraudi hoc esse nequit, neque est cur post doctissimas Thierschii ⁴⁾, Socheri ⁵⁾, Diltheji ⁶⁾ disputationes intempestivam illam dubitationem amplius explodamus, praesertim quum peculiari horum librorum indole intellecta simul etiam Platonem neque actum egisse neque sibi ipsum contradixisse appareat. Tantum enim abest ut in libris de Civitate jam leges Plato tulerit, ut et illam rem publicam et quaecunque viros bonos et sapientes praesentes rectores habeat, legibus scriptis omnino carere posse contendat ⁷⁾; has enim praceptorum instar esse, quae medicus absens aegroto reliquerit; quae quamvis prudenter et considerate ad futurum rei eventum excogitata sint, fieri tamen posse

2) Agmen eorum dicit Astius, qui quod jam in comm. ad Phaedrum p. 244 significaverat, fusius persecutus est in Platon's Leben und Schriften p. 379 — 392; paucos tamen secum in errorem traxit, quorum in numero miror etiam Ackermannum esse in libro optimae frugis pleno das Christliche im Plato p. 22.

3) Cf. Republ. VII, p. 519 C—521 B.

4) In Annal. Vindobon. 1818, Vol. III, p. 63—70.

5) Ueber Platon's Schriften p. 434—449.

6) In comm. praemio ornata, quae inscribitur Platonicorum librorum de legibus examen, quo, quoniam jure Platonii vindicari possint, adpareat; Gottingae 1820. 4.

7) Republ. IV, p. 425.

ut accident quae ille nec praevidere nec cavere potuerit⁸⁾; longe utique praestare, si vel medicus vel rei publicae gubernator coram semper assideat, eademque prudentia, qua in legibus quoque ferendis opus sit, singula quaeque praesens ipse constituat et decernat. Sive enim legibus semel latis perpetuo constare velint, summum jus interdum in summam injuriam converti posse; sive eas pro temporum atque eventuum rationibus subinde mutent, humana arbitria, quo nihil perniciosius cogitari possit, in ipsa rei publicae fundamenta grassari: optimum igitur statum eum fore, si universa civitatis forma justo temperamento descripta, summum regimen penes sapientes sit⁹⁾; sapientiam enim quasi vivam legem aeternam humanis legibus circumscribi non oportere¹⁰⁾. Quippe aliud est rem publicam constituere,

8) *Politic.* p. 294 B: ὅτι νόμος οὐκ ἀν ποτε δύνατο τὸ τε ἀριστον καὶ τὸ δικαιότατον ἀκριβῶς αἷα πᾶσι περιλαβὼν τὸ βέλτιστον ἐπιτάπτειν αἱ γὰρ ἀγορούστητες τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν πράξεων καὶ τὸ μηδέποτε μηδὲν ὡς ἔπειρος ἡσυχίαν ἔγειν τῶν ἀνθρωπίνων οὐδέν εἴσοιν ἀπλοῦν ἐν οὐδενὶ περὶ ἀπάντων καὶ ἐπὶ πάντα τὸν χρόνον ἀποφανεσθαι τέχνην οὐδὲν ἡντυαοῦν: cf. *Aristot.* *Politic.* III. 10. 4: δοκοῦσι δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάπτειν, ὥστ' ἐν διοικοῦν τέχνῃ τὸ κατὰ γράμματα ἀρχεῖν ἀληθινὸν: et *Themist.* orat. I, pag. 14 D: αὐτοις δὲ ὅτι νόμος οὐκ ἀν ποτε δύνατο συστῆναι λεπτομηρεῖν πρὸς τὰ ἀδικήματα ἐπιχειρῶν αἱ γὰρ ἀγορούστητες τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδεμίαν ἀφρυγάνονσι διαφορὰν εἰς ἀπέραντον ἐξάγοντες τὸν σφέσιν ἀχολούθεεν ἐπιχειροῦντα: neque alienus est locus *Livii* II. 3.

9) Notissimus locus in *Republ.* V, p. 473 D, quem qui respexerint, vide apud Ruhnkenium ad *Rutil.* Lupum p. 22 et Boissonadium ad *Syntipam* p. 173.

10) *Legg.* IX, p. 875 D: ἐπιστήμης γὰρ οὕτε νόμος οὕτε τάξις οὐδεμία κρείττων οὐδὲ θέμις ἐστὶν οὐδενὸς ὑπήκοον οὐδὲ δοῦλον ἀλλὰ πάντων ἀρχοντα εἶναι, έάνπερ ἀληθινὸς ἐλεύθερός τε δυτῶς ἐστὶν φύσις: cf. *Appulejus de habit. doctr. et nativ. Platonis* I. II, p. 198 Bip. et Schlosseri *universalhistor. Uebersicht d. Gesch. d. alten Welt* P. I, T. 3, p. 289. Eadem sen-

aliud leges scribere 11); illa ad universos pertinet, qui quum ipsi sibi satis consulere nequeant, externis finibus adstringendi sunt; hae magistratum causa feruntur, ne potestate sua per lubidinem et licentiam abutantur 12), quae quoniam in sapiente nulla est, perfecta civitas legibus non indiget, multumque et a Platonis sententia et a diligenti sermonis Graeci observatione aberret, qui jam Rei publicae idem quod Legum libris propositum fuisse existimet. Neque ita statuendum est, aliam hic aliam illic perfectae rei publicae imaginem oculis ipsius obversatam esse; siquidem eadem quae illic suaserat instituta in Legibus quoque summis laudibus extollit 13) neque quidquam magis in votis esse significat, quam ut deorum virtute et temporum beneficio summa in civitate potestas et perfecta sapientia in uno eodemque homine convenient 14); quod tamen quum prodigii instar futurum sit nec nisi miraculo aliquo, ut nos loqueremur, evenire possit 15), donec eveniat, eam civitatis formam commendat, quae

---

tentia est Xenophontis in Cyropaedia VIII. 1. 22: τὸν δὲ ἀγαθὸν ἄρχοντα βλέποντα νόμος ἀνθρώπους ἐνόμιζεν, ὅτι καὶ τάττειν ἕκανός ἔστι καὶ δῷν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ κολάζειν.

11) Aristot. Pol. IV, 1. 5: πολιτεία μὲν γάρ ἔστι τάξις ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς, τίνα τρόπον νενέμηται καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας καὶ τί τὸ τέλος ἐκάστοις τῆς ποιησίας ἔστι νόμος δὲ κεχωρισμένος τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν καὶ φυλάττειν τοὺς παραβιαντας αὐτούς.

12) Stob. Floril. XLIII. 89, p. 121: Σόλων πῶς ἄριστα αἱ πόλεις οἰκοντο ἐρωτηθεῖς εἶπεν. δὰν μὲν οἱ πολῖται τοῖς ἄρχοντσι πειθῶνται, οἱ δὲ ἄρχοντες τοῖς νόμοις: cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 54, n. 3.

13) Legg. V, p. 739 B; VII, p. 807 B.

14) Ibid. IV, p. 712 A.

15) Ibid. IX, p. 875.

quamvis longo intervallo proxime ad illam accedere videatur. Neque enim eam exemplaris naturam esse Plato monet¹⁶⁾, ut nisi totum exprimi imitando possit, omnes effingendi conatus prorsus abjiciendi sint; id quod nec ipse summus mundi opifex deus fecit, quum materiam quamvis inertem et contumacem formis aeternis assimulare vellet, nec legislatorem deceat cives quantum possit beatissimos reddere cupientem continuo, ubi optimum rei publicae statum effici non posse intellexerit, suis illos cupiditatibus et fortunae ludibrio permettere! Stoicorum hoc doctrinam referret, quos notum est nihil medii inter sapientem et stultum reliquise nec digitum exseri ab imperito sine peccato posse existimasse¹⁷⁾; non Platonis, qui idem quod sapientiam etiam rectam opinionem in actionibus humanis assequi censebat¹⁸⁾ virtutemque civilem etiam citra doctrinam institutione puerili et diuturno usu in civitate recte constituta comparari posse statuebat¹⁹⁾; quod quanti momenti sit in praceptoribus ipsius de re publica recte intelligendis, ipsi Civitatis libri ostendunt, ubi quos instituit milites sive custodes rei publicae, optimi profecto viri in quibusque ipsum quasi robur civitatis positum sit, sapientia tamen, qua sola virtutis humanae perfectio et absolutio nititur, carent, ita ut quae in ipsis virtus cernatur consuetudine

---

16) Ibid. V, p. 746 C; cf. Morgenstern de Plat. Republ. comm. III, p. 283 sqq.

17) Cf. Pers. Sat. V, 119 et Lipsii Manud. ad philos. Stoic. III, 20.

18) Meno p. 97 B; Phileb. p. 11 B; Legg. I, p. 632 C; II, p. 653 A.

19) Republ. X, p. 619 C; Phaed. p. 82 B.

tantum atque exercitatione iis contigerit ²⁰⁾. Atque haec eadem causa est ejus civitatis, quam in libris de Legibus Plato informavit; quae nulla re magis a perfecta re publica differt, quam quod philosophorum soboles, qua hanc regi diximus, in illa desideratur; militum autem ordinem, qualem in libris de Civitate inveniamus, quod et ipsum Astius ²¹⁾ frustra quaeri in Legibus arguit, adeo falsum est, ut universa potius civitas, opificiis ad inquilinorum peregrinorumque locum relegatis, militari illi classi respondeat, neque quidquam rectius existimari de Legum libris possit, quam eosdem homines, quos in Republica optimo et disciplinae et exercitationis temperamento philosophorum imperio idoneos institui videamus, nunc pro philosophis legibus quasi mutis dominis regendos tradi ²²⁾. Eadem educationis forma severo musicae et gymnasticae delectu mixta; eadem conviviorum communium ratio; eadem abstinentia et immunitas ab omni turpi quaestu opificiorumque et mercaturaे sordibus; eadem mulierum in magistris gerendis belloque administrando participatio ²³⁾; quae quod

²⁰⁾ Republ. IV, p. 430, quo de loco vid. quae nuper disserui in Actis Societ. Gr. T. I. p. 6 sqq.

²¹⁾ Platon's L. u. Schr. p. 386.

²²⁾ Cf. de Geer (praeside van Heusde) diatribe in politices Platonicae principia (Traj. ad Rh. 1810. 8) p. 171—175 et Stallbaum de argum. et cons. libr. de Re publ. p. XLVIII. Omnino vetus verbum est, regem esse legem vivam, legem regem mutum; cf. Archytas ap. Stob. Floril. XLIII. 132, p. 166 Gaisford.

²³⁾ Aristot. Politic. II, 3. 2: τῶν δὲ Νόμων τὸ πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνονται ὄντες, ὅλης δὲ περὶ τῆς πολιτείας εἰδησε, καὶ ταΐτην βουλόμενος ποιοτέρους ποιεῖν ταῖς πόλεσι κατὰ μικρὸν περιάγει πάλιν πρὸς τὴν ἐπέραν πολιτείαν ἐξω γὰρ τῆς τῶν γυναικῶν ποιωνίας καὶ τῆς πτήσεως τὰ

non simul ut in Reipublicae libris una cum liberis et universa re familiari aequalibus omnibus communes esse jubentur, neque horum librorum auctoritatem neque constantiam Platonis in suspicionem adducere potest, ut qui consulto monuerit, hanc se veniam pariter ut ipsa legum adminicula imbecillitati humanae tribuere ²⁴⁾. Legibus autem ejusmodi civitati quam maxime opus esse ex iisdem illis, quae supra ex Politico attulimus, sequitur; quae quum praesenti sapientis regimine, quale tunc statuebamus, careat, nihil antiquius habere potest, quam ut optimam rei publicae administranda rationem, qualem ex sapientiae praeceptis conjectura assequi valeat, literis saltem quam accuratissime perscribat ²⁵⁾ atque ita sanciat, ut quantum fieri possit minimum arbitrio sive privato sive magistratum relinquatur ²⁶⁾. Quamvis enim recte et diligenter hi homines ad virtutem instituantur, prudenter tamen Plato animadvertisit neminem mortalem natum, nisi ad ipsum sapientiac fastigium pervenerit vel divino instinctu dirigatur, adeo omni cupiditate atque appetentia liberum fore, ut potestatem

---

ἄλλα ταῦτα ἀποδίδοντιν ἀμφοτέρους ταῖς πολιτείαις καὶ γὰρ παιδείαιν τὴν αὐτὴν καὶ τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαῖων ἀπεχομένους ξῆν καὶ περὶ ουσοτιῶν ὡςαύτως. Cf. de Geer p. 183 sqq.

24) Politic. p. 301 E: νῦν δέ γε ὅπερει οὐκ ἔστι γηγόμενος, ὃς δή φαμεν, ἐν ταῖς πόλεσι βασιλεὺς οἶος ἐν σμήνεοιν ἐμφέρεται, τότε σῆμα εὐθὺς καὶ τὴν φωκὴν διαφέρων εἰς, δεῖ δή συνελθόντις συγγράμματα γράψειν ὡς ἔστι, μεταθέοντας τὰ τῆς ἀληθεοτάτης πολιτείαις ἵχνη: cf. de Legg. IV, p. 713 E.

25) Politic. p 300 C: διὸ ταῦτα δή τοῖς περὶ ὄποιοῦν νόμους καὶ ἔνγραμματα τιθεμένοις δεύτερος πλοῦς τὸ παρὸν ταῦτα μήτε ἔνα μήτε πλῆθος μηδέποτε ἐᾶν δοῶν μηδοτιοῦν: cf. Aristot. Rhetor. I, 1. 7: μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς δρόθῶς πεμένοντις νόμους ὅσα ἐνδέχεται πάντα διορίζειν αὐτοὺς καὶ ὅτι ἐλάχιστα ἐπὶ τοῖς κείνοντοι καταλείπειν.

legibus solutam nactus non sibi potius quam communi rei prospiciat 26). Neque illud, opinor, exprobrari Platoni poterit, quod magistratum alium in Legibus atque in Civitate ordinem numerumque fecerit; quippe illic sapientes habebat, qui vivae legis instar omnia pariter ipsi coram regerent ad eamque rem quasi nati atque ipsa progenie commendati esse viderentur 27); nunc autem septem imperii genera proposita erant 28), quorum unum aliquod prae ceteris amplecti in pari omnium jure et conditione anceps et lubricum videri poterat: unde factum est, ut aliis alia tribueret eosque pro singulorum munerum natura aut aetate aut censu aut prudentia aut denique sorte eligeret, unum illud spectans, ut legum obsequio reliquis antecellerent et praeirent 29). Lege enim, quam quasi philosophorum in locum substituit et suffecit, omnia regi jubet; magistratus non dominos tanquam sapientes, sed ministros legis esse, quoque aegrius philosophiae praesentia careant, eo diligentius quasi imaginem ejus legem sequi debere;

26) Legg. IX, p. 875: γνῶμαι μὲν γάρ περιτον χαλεπὸν ὅτι πολιτικῆ καὶ ἀληθεῖ τέχνῃ οὐ τό εἶδον ἀλλὰ τὸ ποινὸν ἀνύγη μέλειν . . . δεύτερον δὲ ἐὰν ἄραι καὶ τὸ γνῶμαι τις ὅτι ταῦτα οὕτω στέφνει λέβητι ἵπανθος ἐν τέχνῃ, μετὰ δὲ τοῦτο ἀνυπεύθυνός τε καὶ αὐτοκράτωρ ἀρξητόλεως, οἷς ἂν ποτε δύνατο ἔμμετναι τούτῳ τῷ δόγματι . . . ἀλλ' ἐσὶ πλεονεξίαν καὶ ἴδιοπραγματηὴ θυητῇ φύσις αὐτὸν δομήσει ἀεὶ κ. τ. λ. cf. et V, p. 731 E.

27) Republ. III, p. 415; VII, p. 520.

28) Legg. III, p. 690.

29) Ibid. IV, p. 715 C: ὡς ἡμεῖς τῇ οῇ πόλει ἀρχάς οὖθ' ὅτι πλούσιός τις ἔστι δοίσομεν, οὐθ' ὅτι τῶν τοιούτων ἄλλο οὔδεν πεπημένος, ἰσχὺν δὲ ἥ μεγεθος ἢ τι γένος ὡς δ' ἀν τοῖς τεθεῖσι νόμοις εἰπειθέστατός τ' ἦ καὶ τικῆ ταύτην τὴν νομην ἐν τῇ πόλει, τούτῳ φαμέν καὶ τὴν τῶν θεῶν ἱπηρεούσαν δοτέον κ. τ. λ.

quae ubi auctoritate destituatur hominumque cupiditatibus serviat, perniciem civitati in mundo esse; sin magistratus legibus obtemperent, salutem et omnia bona divinitus exspectari posse spondet ³⁰⁾.

II.

Hoc igitur consilio, ut paucis comprehendam, Legum libros Plato condidit, ut aequalibus ostenderet, quomodo etiam deficiente, quo optima civitatis forma nitatur, praesenti sapientum regimine tamen proxime ad illius felicitatem accedere liceat; qua in re tantum abest ut parum sibi constiterit, ut consilii sui naturam etiam clarius atque apertius ostenderit. Quippe jam in Reipublicae libris non illud tantum agit, quod prae se fert, ut perfectae civitatis tanquam hominis exemplo doctrinam morum et justitiae notitiam illustret, sed etiam rerum publicarum regendarum imaginem proponit tantumque abest ut popularium suorum rationes et commoda vanis somniis posthabuerit, ut quum aliorum Graecorum tum imprimis Lacedae-

30) Ibidem: τοὺς δ' ἀρχοντας λεγομένους νῦν ὑπέρετας τοῖς νόμοις ἐκάλεσαν οὗτι καινοτομίας ὀνομάτων ἔνεκα, ἀλλ' ἡγοῦμαι παντὸς μᾶλλον παρὰ τοῦτο σωτηρίαν τε πόλει καὶ τούναντιον ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἀν ἀρχόμενος ἦν καὶ ἀνδρὸς νόμος, φθορὰν δῷτε τῇ τουατῇ ἐτοιμην οὖσαν ἐν ᾧ δ' ἀν δεοπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἀρχοντες δοῦλοι τοῦ νόμου, σωτηρίαν καὶ πάνθ' θσα Θεοὶ πόλεοιν ἔδοσαν ἀγαθὴ γνησίμενα καθορῶ: cf. Aristot. Politic. III, 11. 3: τὸν ἄρα νόμον ἀρχειν αἰρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἔνα τινά κανεὶς εἴ τινας ἀρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφίλακας καὶ ὑπέρετας τοῖς νόμοις ἀναγκαῖον γὰρ εἶναι τινας ἀρχαῖς, ἀλλ' οὐχ ἔνα τοῦτον εἶναι φιλο δίκαιον, δροῖσιν γ' ὅντων πάντων.

moniorum res et instituta semper respiciat atque ita tantum ab his discedat, ubi aliquid iis ad bene beateque vivendum deesse existimet ³¹⁾. Quanquam ejus generis haud pauca esse facile concedo; multo pauciora in Legibus esse consentaneum est, ubi quo propius ad humanam imbecillitatem descendit, eo pressius etiam Graeciae mores atque instituta sequitur, neque quidquam ineptius cogitari potest, quam quod Astius ei exprobravit, leges, quas ex ipsa populi indole prodire ejusque conditionem internam referre oporteat, extrinsecus obtrudi et fundamento historico carere ³²⁾; nobis certe nihil

31) Cf. Morgenstern de Plat. Republ. comm. III, p. 305—314 et censuram edit. Stallbaum. in Ephemerid. scholast. 1831, p. 647 sqq.

32) Platon's L. u. Schr. p. 385.

33) Vetus opinio erat Platonem in Legibus Cyropaediam impugnasse; cf. Athen. IX, 112 et Gell. N. A. XIV, 3: *eo facto scriptoque ejus usque adeo permotum esse Platonem ferunt, ut quodam in libro mentione Cyri regis habita, retractandi levandique ejus operis gratia virum quidem Cyrus gnavum et strenuum fuisse dixerit, παιδείας δ'οὐν ὁρθῶς ηφθατο τοταράταν* (Legg. III, p. 694 C). Obloquitur huic opinioni Boeckhius in comm. de simultate, quae Xenoph. c. Platone intercessisse fertur, p. 28 sq., et recte quidem, quatenus illi homines Platonem de ea institutione qua Cyrus usus esset loqui existimabant, non de ea qua filios suos educasset; quam Xenophon omnino non tangit; veruntamen hac ipsa in re aliquam Xenophontis reprehensionem contineri arbitramur, qui quum in Cyro justi effigiem imperii sibi cernere visus esset, non attenderit, quam parum ille diuturnitati optimi illius status, quo Persarum rem publicam condidisset, consuluerit. Nulla igitur rem meliorem eum judicat quam Solonem, qui quum et ipse Atheniensium res egregio temperamento ordinasset, tamen ab effrenata libertate popularibus suis cavere non magis potuerat, quam Cyrus importunam unius dominationem a Persis prohibuerat; neque alio consilio se vel Atheniensium vel Persarum rem publicam commemorasse ait, nisi ut servitutis extremae imagine extremae licentiae opposita, medium inter utramque genus commendaret, quod nec libertate nec ratione et sapientia careret; cf. III, p. 701 D, E.

magis admirandum in ipso hoc Legum opere videtur, quam prudentia Platonis, qua disciplinae suae praecepta cum rerum publicarum formis patriis adeo conjunxit, ut fere nihil eorum quae suadet temere arreptum vel ex ingenio procusum, sed plerumque unius alicujus gentis usu atque experimentis confirmatum esset. Ac ne illud quidem sibi indulxit, quod Xenophontem in Cyropaedia commisisse videmus³³⁾, ut, modo optima quaeque sequeretur, Graecos mores passim cum barbaris misceret; unde si quid asciscit — raro enim facit — veruntamen si quid asciscit, sedulo monet³⁴⁾, neque in Legibus solum sed etiam in Civitate identidem Graecis se hominibus scribere significat³⁵⁾; quamvis enim multa in popularibus suis desideraret, tamen nullam aequem gentem quasi divinitus omnibus rebus ad virtutem necessariis instructam existimasse neque unquam originis suae memoriam deposuisse videtur³⁶⁾. Quid quod ipsa illa rei publicae constituendae fundamenta,

34) Legg. II, p. 656 D: *τὴν δέ γε αὐτὸν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἔξεστι δρᾶν πλήν κατ' Αἴγυπτον . . . πάλαι γὰρ δῆποτε, ὡς ἔποιν, ἐγνώσθη παρ' αὐτοῖς οὗτος ὁ λόγος, ὃν ταῦν λέγομεν ἡμεῖς: cf. VII, p. 799 A: ἔχει οὖν τις ἡμῶν ἐπὶ τὰ τουαῖται βελτίω τινὲς τέχνην τῆς τῶν Αἴγυπτων . . . τοῦ παθιερῶσαι πᾶσαν μὲν ὀρχηστήν, πάντα δὲ μέλη κ. τ. λ. et p. 819 A: τοσαδε τοινυν ἐπίστων χρὴ φάναι μανθάνειν δεῦ τοις ἐλευθέρους ὅσιον καὶ πάμπολις ἐν Αἴγυπτῳ παίδων ὅχλος ἄμα γράμμασι μανθάνει. Huc redit quod jactat Diodor. Sic. I, 98: καὶ Αιγυπτίον δὲ καὶ Πλάτωνα καὶ Σόλωνα πολλὰ τῶν ἐξ Αἴγυπτου νομίμων εἰς τὰς ἑαυτῶν κατατάξαι νομοθεσίας! Scytharum morem (VII, p. 795 A) et Sarmatidas (VII, p. 804 E) exempli tantum causa adhibet.*

35) Cf. imprimis Republ. V, p. 470 E: *τι δὲ δὴ, ἦν σὺ πόλιν οἰκιζεις, οὐχ Ἑλληνις ἔσται: δεῖ γ' αὐτῆς, ἔφη οἰκοῦν καὶ ἀγαθού τε καὶ ἡμεροῦ ἔσονται; σφόδρα γε.*

36) Menexen. p. 245; Alcib. I, p. 123 D; Epinom. p. 987 E; cf. Phot. Biblioth. cod. CCXLIX, p. 441 Bekk. et Ulrici Charakteristik d. ant. Historiographie p. 178.

quae Legibus cum Civitate communia sunt, a legitimis Graecarum civitatum principiis neutiquam abhorrent: ut quantum fieri possit universa civitas unius corporis instar sit³⁷⁾, ut nemo sibi magis quam communi rei vivat³⁸⁾, ut quam plurima, etiam quae ad privatos pertineant, publica auctoritate regantur³⁹⁾, ut omnia domi meliora quam apud exterros appareant, neque quidquam aliter esse posse videatur⁴⁰⁾; unde licet plurimi temporum decursu descivissent atque in alia omnia abiissent, nihil tamen Plato proposuit, nisi quod optimus quisque in Graecia semper expetierat ac persecutus erat⁴¹⁾. Unum illud sibi sumsit, ut, quum alios locorum iniquitate, alios inveterata depravatione ab optimo rei publicae statu prohiberi animadvertisset⁴²⁾, civitatem ab integro condendam fingeret, cui et situm et multitudinem qualem vellet eligere et quasi optare posset; tamen et hac in causa Cretensium mores, quorum in finibus urbem illam condi fecit, haud neglexit⁴³⁾, neque fieri posse negavit, ut eadem instituta paulisper

37) Legg. V, p. 739 D; VIII, p. 828 E; cf. de Geer p. 132 sqq.

38) Legg. V, p. 740 A; IX, p. 877 D; XI, p. 923 A.

39) Legg. II, p. 657 A; VI, p. 780 A; XII, p. 942 A.

40) Legg. VII, p. 798 B; VIII, p. 838 C.

41) Cf. Tittmann Darstellung d. griech. Staatsverfassungen, p. 16 sqq.; Müller Dorier T. II, p. 6; Wachsmuth hellen. Alterthumskunde T. II, P. 2, p. 6 sqq.; Rötscher Aristophanes u. s. Zeitalter p. 87 sqq.; Stahl Philos. d. Rechts nach geschichtl. Ansicht T. I, p. 43 sqq.

42) Legg. IV, p. 704—708.

43) Ibid. VII, p. 796 B; VIII, p. 842 B et 817 E. Recte Hoeck Kreta T. III, p. 448: *Es liegen dem Lustgebäude grossenteils Verhältnisse eines dorischen Binnenstaats auf*

immutata ad alias quoque civitates transirent earumque rationibus ac necessitatibus accommodarentur⁴⁴⁾. Haec enim est quam ordine tertiam appellat⁴⁵⁾, quae Aristoteli ἐξ ὑποθέσεως πολιτεία dicitur⁴⁶⁾; quod tamen nolim ita accipi, ut a nonnullis⁴⁷⁾ factum est, ut hanc quoque olim singulari scripto persecuturum fuisse philosophum credamus⁴⁸⁾, quasi tribus exemplis absolvi rerum publicarum formas censisset; innumerae enim pro singularum nationum et urbium fortuna esse possunt, quarum ut quaeque proxime ad perfectae civitatis

Kreta zu Grunde, und vieles, was als blosse Idee des Philosophen erscheint, ist eigentlich ein Auffassen historischer Zustände.

44) Legg. V, p. 746 C; VII, p. 805 B; IX, p. 858 B.

45) Ibid. V, p. 739 E: τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, έάν θεός εὐθέλη, διαπεριουμέθα: cf. etiam IX, p. 876 C: τὰ δὲ πλεῖστα αὐτὸν νομοθέτειν διαρρήγην, ἢν τις ἄρα τοιαύτη πολιτείᾳ νομοθετῆ ποτέ.

46) Aristot. Politic. IV, 1. 2: ὥστε δῆλον δὴ καὶ πολιτείαν τῆς αὐτῆς ἔστιν ἐπιστήμης τὴν ἀρίστην θεωρῆσαι τις ἔστι καὶ ποὺς τις ἀν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχήν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῶν ἀρίστων, καὶ τις τίσιν ἀμούστουν πολλοῖς γάρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν θεώς ἀδύνατον ὥστε τὴν κρατιστὴν τε ἀπλῶς καὶ τὴν ἐν τῶν ἱπποτεμένων ἀρίστην οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτειῶν ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ἱπποθέσεως, δεῖ γάρ καὶ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν ἐξ ἀρχῆς τε πῶς ἀν γένοιτο καὶ γενομένη τίνα τρόπον ἀν οὐδούτῳ πλεῖστον χρόνον. Göttlingo p. 370 ἡ ἐξ ἱπποθέσεως potius secundae, ἡ ἐκ τῶν ἱπποτεμένων tertiae respondere videtur; sed repugnat ordo sententiae apud Aristotelem, licet haud negem ex usu sermonis Graeci etiam talem, qualem in Legibus Plato proposuit, quatenus pro re nata constituatur, ἐξ ἱπποθέσεως dici posse; cf. Appul. de habit. doctr. Platonis p. 198: *in hac eo tendit, quemadmodum civilis gubernator, ejusmodi loci conventusque multitudinem nactus, juxta naturam praesentium rerum et conveniarum debeat facere civitatem plenam bonarum legum et morum bonorum.*

47) Cf. Boeckh ad Plat. Minoem et de Legg. p. 65 sqq.; Ast Plat. L. u. Schr. p. 392.

48) Formula μετὰ ταῦτα sive εἰζαῆθις et similibus, etiam addito ἐπὶ θεός εὐθέλη, saepissime Plato utitur, non ut ostendat se alio in libro rem amplius tractaturum, sed ut finem sermoni imponat neque quidquam relinquat quod vel discedere vel ad alias res

imaginem accedit, felicissima erit, neque alia de causa tres potissimum gradus distinguuntur, nisi quia longe facilius legislatoris officium est, si ipsa rei publicae primordia ad propositum finem dirigere atque integra omnia ex animi sui sententia constituere possit, quam si corruptam et malis moribus depravatam plebem accipiat, quae nisi divino quodam numine et auctoritate plus quam humana in ordinem cogi et sanari nequeat. Quanquam in pari legum morumque bonitate prudenter Plato intellexit longe meliorem fortunam ejus civitatis fore, quae institutis a majoribus traditis et quasi sponte natis utatur, quam quae nunc demum legibus quamvis optimis condatur⁴⁹⁾, neque ipsam quam constituit coloniam prius ad plenum propositae beatitudinis fructum perventuram esse auguratur, quam post aliquantum temporis, ubi instituta sua diurno usu in consuetudinem verterint⁵⁰⁾, atque etiam ea, quae legibus sanciri non possint⁵¹⁾, institutione puerili et communi consensu vim et auctoritatem in animos hominum acceperint. Tantam enim moribus et disciplinae efficaciam ad opti-

---

progredi collocutores vetet; cf. Euthyphr. p. 14 E; Protag. p. 361 E; Cratyl. p. 440 E; Menon. p. 99 E; Lach. p. 201 C; unde si quid obligationis existere videatur, colloquii sociis promissor fictitiis, non lectoribus scriptor se astrinxit.

49) Legg. IV, p. 708 B.

50) Ibid. VI, p. 752 C.

51) Ibid. p. 788 C: ὡστε ἀπορία μὲν περὶ αὐτὰ νομοθετεῖν, συγᾶν δὲ ἀδένατον, unde apparent etiam p. 822 D legendum esse: οὐ γάρ ἄρρητά φαμεν εἶναι λέγοντες τι αὐτὰ ἀς νόμους οὐσθαι τιθεμένους εἶναι πολλῆς ἀνοίξεως γένεται. Vulg. ὅγιτι, sed cf. p. 788 A et p. 793 B. Nam quod τι sequitur, ubi δὲ potius exspectes, nihil offensionis habet, cf. Ast ad Legg. p. 570 et Zell ad Aristot. Eth. p. 116, quorum exemplis adde Plut. de Isid. et Osir. c. 15: ταῦτα τι πειρατή

num rei publicae statum tribuit, quantam legibus nunquam ⁵²⁾, neque hac in re a popularium suorum sententiis recessit, qui licet per ignaviam plerumque educationem negligenter et priyato arbitrio relinquerent ⁵³⁾, tamen morem majorum semper maximi faciebant legesque non scriptas sanctimonia et majestate scriptis longe preeferabant ⁵⁴⁾: quod si nihilo secius leges aequalibus scribere Plato necesse habuit, illud tantum in causa esse potuit, quod vetera instituta aut temporum decursu in oblivionem venisse et a pristina incolumentate degenerasse arbitraretur, ut quasi denuo condi ea atque in integrum restitui oporteret, aut experimento edoctus jam ab initio iis defectibus laborasse intelligeret, ut corruptelae et ludibriis hominum prohibendis impares fuissent nec nisi correcta et emenda servari amplius possent. Hinc autem sponte sequitur, quod supra jam monui, Platoni in hoc opere nihil minus propositum fuisse quam ut leges inauditas atque instituta temerario ingenii lusu concepta Graecis obtruderet, sed eo potius omnia rediisse, ut quaecunque apud aliquam gentem usu et ratione probata invenisset, componeret et prudenti temperamento conciliaret, nec nisi ea demum, quae re

---

φασι δαιμονίων κ. τ. λ., ubi itidem extiterunt, qui δὲ legi juberent. Λεῖν autem post φαμέν solemni more omissum est, de quo cf. Heindorf. ad Plat. Protag. p. 595 et quos praeterea laudant Bähr ad Plut. Artaxerx. p. 89 et Wurm ad Dinarch. p. 143.

52) Legg. II, p. 664 A; VI, p. 766 A; VII, p. 793 A; VIII, p. 838 C; IX, p. 857 E; cf. Diogen. L. III, 86.

53) Xenoph. Cyrop. I, 2. 2; Aristot. Politic. V, 7. 20.

54) Cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 5, n. 12.

ipsa inania et debilia apparuissent, philosophia duce corrigeret ac perficeret. Atque hoc imprimis in Lacedaemoniorum et Cretensium res publicas cadit, quae quum et antiquissimam Graeciae indolem fidelissime servasse viderentur, et moribus ac disciplina publica optime fundatae essent, non mirum est eas Graeco philosopho adeo placuisse, ut earum formam et libris de Civitate et Legibus quasi pro fundamento subjiceret; idem tamen quum recte intelligeret utramque et muliebris sexus immoderata licentia⁵⁵⁾, et puerorum foedis amoribus⁵⁶⁾, et nimio rei militaris studio corporumque cura laborare⁵⁷⁾, neglectaque sapientia⁵⁸⁾ in tanta magistratum potestate, quum pauca tantum legibus descripta essent⁵⁹⁾, quamvis egregie temperatas res publicas paullatim pessum ivisse, nihil intentatum reliquit, quo hos defectus evitaret, quaeque Lycurgus et Minos praevidere non potuissent, experientia monitus in posterum caveret⁶⁰⁾. Verum enimvero ne haec quidem, quae ipse illorum in locum sub-

55) Legg. I, p. 657 C; VI, p. 781 A; VII, p. 806 A.

56) Ibid. I, p. 636 B; VIII, p. 836 B.

57) Ibid. I, p. 634; II, p. 660 et 666; III, p. 688; IV, p. 705 E; cf. Aristot. Politic. II, 6. 22: καὶ ὅδι δὲ τῇ ἀποθέσει τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειν ἀν τις, διπερ καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις ἐπιτετίμηε πρὸς γένο μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶσα σύνταξις τῶν νόμων ἔστι τὴν πολεμικήν.

58) Republ. VIII, p. 547 E: τὸ δέ γε φοβεῖοθαι τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἄγειν . . . ἐπὶ δὲ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ ἀπλονοτέρους ἀποκλίνειν τοὺς πρὸς πόλεμον μᾶλλον πεφυκότας ἢ εἰρίγνην κ. τ. λ.

59) Legg. IV, p. 712 D: τὸ γένο τῶν ἐφόρων θαυμαστὸν ὡς τυραννικὸν ἐν αὐτῇ γέγονε: cf. Aristot. Politic. II, 6. 16 et 18.

60) Montesquieu de l'esprit des loix IV, 6: *Les loix de Crète étoient l'original de celles de Lacédémone, et celles de Platon en étoient la correction.*

stituit, adeo certa et omnibus numeris absoluta esse existimavit, ut nihil posteris emendandum vel supplendum relinqueret, sed idem tamen monet multa a se praetermitti, quae melius secundum ipsius vestigia a junioribus constituantur⁶¹⁾, neque vetat corrigi, si quid usu expertis magistratibus minus placuerit⁶²⁾; tantumque abest, ut ex solo ingenii ac philosophiae fonte haec omnia promenda duxerit, ut nonnullis in rebus ipse lectores ad veteres legum latores remiserit⁶³⁾, plurima autem quum aliorum tum Solonis ex legibus ita expresserit, ut numeros tantum et alia, quae levioris momenti essent, suo judicio immutaret. Quamvis enim rem publicam Atheniensium, qualem sua aetate nosset, acerrime odisset, Soloniam tamen, unde illam degenerasse potius quam generatam esse sciret, satis magnis laudibus praedicat⁶⁴⁾, neque quidquam magis reprehendisse in ea videtur, quam quod depravationi ingruenti arcendae impar fuisse; quare fundamenta civitatis condendae a Spartanorum institutis petere maluit; legum autem exempla, quibus hi carerent, accuratiora magisque ad omnes vitae civilis casus accommodata invenire non poterat⁶⁵⁾, praesertim quum Solo et ipse neutiquam omnia nova excogitasse,

61) Legg. VI, p. 769 D; VIII, p. 835 A; IX, p. 855 D; XI, p. 918 A; XII, p. 957 A.

62) Ibid. VI, p. 770 E et p. 772 B sq.

63) Ibid. VIII, p. 843 E.

64) Legg. III, p. 698 B.

65) Id ipsum quamvis lacunoso et misere dilacerato loco testari videtur Himerius Or. XXVI. 5, p. 828 Wernsd.: τι Πλάτωνα σοφόν ἐποίησε; Σόλων . . .

sed multa vel ab aliis legum latoribus ascivisse vel ex antiquis Graeciae moribus et ceremoniis recepisse videatur. Nec Zaleuci Charondaeve legibus si quis Platonem nonnulla debuisse contendat, renuam, quoniam certa ejus rei vestigia exstant⁶⁶⁾, modo ne praefationes legum huc trahantur, quas utriusque sub nomine Stobaeus nobis servavit⁶⁷⁾; quas etsi jam Cicero Platonem ante oculos habuisse opinatur⁶⁸⁾, hunc tamen ipsum ignorasse clara ejus verba ostendunt, ubi negat quemquam ante se legum latorem hoc artificio usum esse⁶⁹⁾; quod nisi ille ementitus est, longe rectius statuemus, id quod aliis quoque argumentis satis probabile fit, ad ipsius demum exemplum prooemia illa a falsariis conficta esse⁷⁰⁾. Quod autem hincinde vel distincte veteres legum latores objurgat⁷¹⁾, vel ab iis quae Solonem Athenis instituisse constat, ita recedit, ut simul illum reprehendere videatur⁷²⁾,

66) Theophrast. ap. Stob. Floril. XLIV, p. 204 Gaisf.: ἡ ὁσπερ Χαρώνδας καὶ Πλάτωντοι γὰρ παραχρῆμα κελεύονται διδόναι καὶ λαμβάνειν ἐάν τις πιστεύῃ, μηδ εἶναι δικηροῦ αὐτὸν γάρ αὐτοῖς εἶναι τῆς ἀδικίας: cf. Legg. XI, p. 915 E. Nominatim etiam Charondam commemorat Republ. X, p. 599 E.

67) Floril. XLIV, 20 et 40.

68) De Legg. II, 6: *quod idem et Zaleucum et Charondam fecisse video . . . quos imitatus Plato videlicet hoc quoque legis putavit esse, persuadere aliquid, non omnia vi ac minis cogere.*

69) Legg. IV, p. 722 E: τῶν δὲ ὄντως νόμων ὄντων, οὓς δὴ πολιτικοὺς εἶναι φαμεν, οὐδεὶς πάποτε οὐτέ εἴπει τι προοίμιον οὔτε ξυνθέτης γενόμενος ἔξηγενεν εἰς τὸ φῶς, ὡς οὐκ ὄντος φύσει.

70) Cf. Bentleji opuscula p. 347 sqq. et Heynii opuscula academica T. II, p. 71 et 160.

71) Legg. XII, p. 922 E.

72) Ut v. c. quod pecuniam foeneri dari vetuit (Legg. V, p. 742 C; XI, p. 921 C), quod bona damnatorum publicari noluit (Legg. IX, p. 855 A), quod acerrime impugnat ἀντωμοσίας usum, quo litigatores in jure sacramentum interponere cogebantur (Legg. XII, p. 948 B) etc.

sententiam nostram non modo non refellit, verum ipsa exceptione etiam confirmat; siquidem hinc quoque appareat, Platonem in legibus condendis non vana ingenii somnia secutum esse, sed patria semper instituta ante oculos habuisse, unde licet in singulis, quae perniciosa esse intelligeret, discedere non dubitaret, tamen ubi ratione non carerent, consentaneum erat eum haec potius, quae usu et diurna consuetudine commendarentur, asciscere, quam suum ipsius judicium in novis singendis temere experiri.

III.

Tria igitur genera legum Platonicarum distinguenda erunt: primum earum, quas vel Spartanorum rei publicae vel Solonis legibus vel alius cujuscunque gentis institutis deberi certis argumentis compertum sit; alterum earum, in quibus eum suas potius rationes quam aliena exempla secutum esse appareat; quo tamen quum in tanta veterum monumentorum penuria neutiquam ea omnia referre liceat, de quorum origine non liquido aliunde constet, tertium addemus eorum, quae licet apud solum Platonem exstare norimus, tamen conjectura pariter cum primo genere ex alienis fontibus repetere audeamus. Sive enim universam instituti alicujus formam ex alienis legibus assumit, etiam reliqua et singula, quae in illud confert, eundem fontem habere verisimile erit; sive rationes agendi aut eventus eosdem apud alias gentes invenerimus, etiam leges et instituta similia

fuisse colligemus; sive aliquid sanxerit de re, quam aliis quoque in civitatibus lege describi necesse fuerit, consentaneum erit, etiam si nihil de ea re certi traditum sit, illarum eum exemplum respexisse; qua in causa licet summa cautione opus sit, ne quid temere asseramus, quod reliquae civitatis alicujus indoli reive publicae formis repugnet, tamen ubi contrarium demonstrari nequeat, haud profecto inepte statuemus eum, quem tot in rebus veteres legum latores secutum esse constet, etiam in aliis, de quibus minus constet, illorum institutorum memoriae vel confirmandae vel illustrandae vel supplendae inservire. Quae quum ita sint, quoniam non tam illud agimus, ut Platonis ipsius placita explicemus, quam ut rebus publicis Graecis quantum possimus lucis inde affundamus, ea, quorum aut similitudo aut discrepantia cum Platonis legibus certa est, breviter tantum atque in transcursu attingemus, in reliquis autem institutorum veterum vestigia cautissime simul et accuratissime persequi conabimur. Ac Lacedaemoniorum quidem rei publicae, unde supra jam diximus Platonem totius civitatis fundamenta petiisse, quantum debuerit, vix est quod fusius enarremus; quae quum omnino antiquos Graeciae mores omnium integerrimos servasse videretur, tum impri- mis disciplinae publicae clarissima exempla praebebat; nec veteres scriptores fugit ⁷³⁾, quantum Spartanorum virtus congrueret cum ea,

---

73) Plut. V. Lycurg. c. 31: ὡςπερ ἐνὸς ἀνδρὸς βίῳ καὶ πόλεως ὅλης νομίζων εἰδαιμονιαν ἀπ' ἀρετῆς ἔγγιγνεσθαι καὶ δμονοτος τῆς πρὸς αὐτήν, πρὸς τοῦτο συνέταξε καὶ συνήρμοσεν, ὥπερ ἐλευθεριο-

qua Plato cives suos non magis legibus quam praeceptis et toto vitae genere imbuere studuit ⁷⁴⁾. Hinc obsequii laus et commendatio, quo ipso imperare homo discat ⁷⁵⁾; hinc seniorum auctoritas, quibus vel castigare petulantes et flagitiosos etiam privatis liceat ⁷⁶⁾; hinc moenium deprecatio, quae et valetudinem civium imminuere et animos imbelles reddere arguit ⁷⁷⁾; hinc dotes prohibitae, ne res familiaris immodice augeatur mulieresve imperiosae et contumaces adversus maritos fiant ⁷⁸⁾; hinc ipsa matrimoniorum cura, quibus ut abstinere

καὶ αὐτάρχεις γενόμενοι καὶ σωφρονοῦντες ἐπὶ πλευτού χρόνον διατελῶσι. Ταύτην καὶ Πλάτων ἔλαβε τῆς πολιτείας ὑπόθεσιν κ. τ. λ.

74) Legg. IX, p. 857 E: ὅστις περὶ νόμων οὗτων διεξέρχεται παθάπερ ἡμεῖς τὰ τῦν, παιδεύει τοὺς πολίτες ἀλλ' οὐ νομοθετεῖ.

75) Ibid. VI, p. 762 E: δεῖ δὲ πάντ' ἄνδρα διανοεῖσθαι περὶ ἀπάντων ἀνθρώπων, ὡς δι μὴ δουλεύσας οὐδὲ ἀν δεσπότης γένοιτο ἄξιος ἐπιτινού, καὶ παλλαπίζεοθαι χρὴ τῷ παλῶς δουλεῦσαι μᾶλλον ἢ τῷ παλῶς ἀρξαι: cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 26, n. 8 et §. 28, n. 11.

76) Legg. IX, p. 879 C; XI, p. 917 A et 935 C; cf. et IV, p. 730 D et VII, p. 808 E. De Lacedaemoniis Dionys. Hal. Exc. Archaeol. XX, 2: Απειδαιμόνιοι ὅτι τοῖς πρεσβυτάτοις ἐπέτρεπον τοὺς ἀκοσμοῦντας τῶν πολιτῶν ἐν ὅτῳ δή τινι τῶν δημοσίων τόπων ταῖς βακτηγίαις παλεύειν, et quae praeterea attuli in Lehrbuch cit. §. 28, n. 14. Verberibus autem praeterea in cives animadvertisse publice non jubet Plato nisi in eos qui triginta annis minores sint, ut VIII, p. 845 C et XI, p. 932 B, neque erat quod Wachsmuthius (Hellen. Alterth. T. II, P. 1, p. 185) miraretur eum (Legg. IX, p. 855 C) praeter Graecorum morem verbera inter poenas enumerare; quod enim flagellis caedi jubet in foro, si quis rem adulteratam vendiderit, inquilinorum magis quam civium conditionem respexisse videtur.

77) Legg. VI, p. 778 D.

78) Ibid. V, p. 742 C; VI, p. 774 C. Dotes etiam Lycurgum dari vetuisse testantur Hermippus apud Athen. XIII, 2, Aelian. V. Hist. VI, 6, et Justin. III. 3, qui similes rationes assert: *ut uxores eligerentur, non pecuniae, severiusque matrimonia sua viri coērcerent, quum nullis dotis frenis tenerentur.* Soloniam legem apud Plutarchum (V. Sol. c. 20: τῶν δ' ἄλλων γάμων ἀφεῖτε τὰς φερνάς, ἵματα τρια καὶ σκεύη μικροῦ νομίσματος ἄξια πελεύσας, ἔτερον δὲ μηδὲν ἐπιφέρεοθαι τὴν γαμοψηνην) ornatum tantum sponsae, non dotem restringere, monui

cives suos vetat⁷⁹⁾, ita continenter et sobrie ac pudice uti jubet⁸⁰⁾. Quanquam hac in re paululum a Lycurgo discessit, quod cum ille vel praemia proposuisset iis, qui magnum filiorum numerum procrearent⁸¹⁾, Plato liberorum procreationem, quanta satis sit rei publicae, duorum numero, maris et feminae, circumscribit⁸²⁾; quod si Lycurgus quoque fecisset, profecto non tam mature agrorum penuria coactos alienas terras invadere cives suos coëgisset⁸³⁾. Atque omnino hac in causa apparet quod supra monui Platonem usu edoctum ea evitasse, quae in reliqua institutorum similitudine veteribus rebus publicis detimento fuisse intelligeret; qui cum in ipsis agris aequaliter distribuendis singularumque portionum integritate sancienda Lycurgum presse sequeretur, tamen illud quoque novum adjecit, ut si quis forte plures filios relinqueret, unum ex his quem ipse vellet solum

in Lehrbuch cit. §. 122, n. 2. Illud potius a Solone petiisse Plato videatur, quod aliquid certe εὐθῆτος χάριν dari concedit, quod num Spartae licuerit, non constat.

79) Legg. IV, p. 721 B; VI, p. 774 A, B, ubi quam coelibi minatur ἀτικλαρ, similique est ei qua Lacedaemonios coelibatum persecutes esse constat; cf. Lehrbuch cit. §. 28, n. 17. Praeterea videant docti, num veri simile sit Spartae quoque annum aetatis tricesimum quintum juvenibus praestitutum fuisse, intra quem uxores ducerent.

80) Quod Xenophon de Rep. Lac. I, 5 et Plutarchus V. Lycurr. c. 15 de αἰδοῖς καὶ τάξει tradunt, qua nuptias Lycurgus imbuerit, idem Platoni obversatum esse videtur in Legg. VI, p. 776 A et VIII, p. 841 A.

81) Cf. Aristot. Politic. II, 6. 13; Aelian. V. Hist. VI, 6.

82) Legg. XI, p. 930 C: παιδῶν δὲ ἱκανότης ἀριθῆς ἄρρεν καὶ θῆλεια ἔστω τῷ νόμῳ: cf. et V, p. 740 D: ἐπισχέσεις γενέσεως οἵς ἂν εἴρους ἦν γένεσις.

83) Cf. disp. meam de causis turbatae apud Lacedaemonios agrorum acqualitatis (Marb. 1834, 4) p. 48.

heredem scribebat; reliqui vel adoptione in alias domos transirent, vel extores in colonias ablegarentur ⁸⁴⁾; quod a Lycurgi legibus prorsus alienum esse quum aliis rebus ⁸⁵⁾ tum Polybii testimonio confirmatur, quo edocemur Spartaे pluribus fratribus vel uxorem, nedum rem familiarem communem habere licuisse ⁸⁶⁾; ut omittam Platonem, qui hoc in loco distincte veteres legum latores reprehendit, qui testamenti factionem omnino liberam permisissent ⁸⁷⁾, si Lycurgum vel alium veterem ducem in eo artificio habuisset, hunc et illorum numero exemtum et auctoritate ipsius contra reliquos usurum fuisse. Ipsam autem agrorum divisionem, quorum aequas partes definito civium numero distribuit eoque solo fundamento

84) Legg. V, p. 740 B; XI, p. 923 C.

85) Cf. quae in disp. cit. p. 39 sqq. dixi contra Plutarchum apud Proelium ad Hesiod. i. u. ḡ. 374, qui Lycurgum Platoni hac in re praeivisse tradit: *καὶ Πλάτων ἐπειτα τῷ Ησιόδῳ καὶ Σενοράτης, καὶ Λυκοῦργος πρὸ τούτων, οἱ πάντες φόντο δεῖν ἔνα κληρονόμου παταλίπεν.*

86) Polyb. exc. I. XII, c. 6 in A. Maji scriptt. vett. e codd. Vatt. T. II, p. 384. Mirum profecto hoc loco reperto etiam nunc esse, qui majoratum vestigia apud Spartanos invenire sibi videantur, ut C. H. Lachmannus in libro recens edito: die spartanische Staatsverfassung in ihrer Entwicklung und ihrem Verfalle (Vratislav. 1836, 8) p. 172 sqq.; unde quam aliena Gracorum ingenia fuerit, ipse Platonis locus docet, ubi licet uni tantum ex filiis patrimonium destinetur, tamen utpote pari omnium jure patri libera optio datur; praecipui honoris maximo natu habiti ne scintilia quidem appetat.

87) Quid quod ipsi Lycurgo hoc tribuit Aristoteles Politic. II, 6. 10: *ωνεῖσθαι μὲν γὰρ ἦ τελεῖν τὴν οἰστάρχουσαν ἐποίησεν οὐ καλὸν . . . διδόναι δέ καὶ παταλεῖτειν ἔξοντας ἔδωκε τοῖς βουλομένοις.* At vero Solonem primum liberum testandi arbitrium fecisse narrat Plutarchus V. Solon. c. 21; quapropter veri simile est Aristotelem ad Lycurgum retulisse, quod nuper demum per legem Epitadei invectum erat, quam hoc ipso nomine Lycurgo opponit Plutarchus V. Agid. c. 5.

civitatis salutem nisi contendit⁸⁸⁾, tam manifesto ad Spartanorum exemplum instituit, ut in horum ipsorum rationes agrarias haud minima inde lux redundet⁸⁹⁾; quas licet et ipsas nuper in tanta rerum novarum cupiditate exstiterint qui labefactare et confundere conarentur⁹⁰⁾, tamen et unanimi antiquitatis consensu refutantur et Platonem certe ita contradicentem habent, ut etiam si aequalem illam agrorum distributionem Spartanis falso tribui ostenderint, Platonem tamen concedere debeant illum ipsum errorem in civitate sua condenda secutum esse⁹¹⁾. Cetera quoque, quae de agrorum possessione

88) Cf. Legg. V, p. 736 E, ubi mirum est neminem adhuc corrigendum vidiisse ταῦτης δὲ συνθρᾶς οἵσης τῆς βάσεως οὐκ εὑπόρος ἢ μετὰ ταῦτα πολιτικὴ πρᾶξις κ. τ. λ. Vulgo μεταβάσεως sine sensu; praepositio ex sequentibus irrepedit. Βάσιν dicit quam paulo ante ζητᾶται.

89) Cf. quod in disput. cit. p. 22 ex Legg. V, p. 745 C repetii contra Kortümium in Schlosser's u. Bercht's Archiv T. IV, p. 154 sqq., qui mirabatur, quomodo in diversa agro-rum fertilitate pares omnibus portiones assignari potuissent!

90) Praeter Kortümium, cui satis superque olim respondisse mihi videor, in eundem errorem nuper incidit Lachmannus l. c. p. 168, qui tamen praeter ea quae per totum illum librum admirabilia atque incredibilia profudit, nihil argumenti attulit nisi unum locum vanissimi declamatoris Isocratis, qui in Panathenaico §. 259 negat unquam Spartae γῆς ἀναδασμὸν factum esse. Quanquam hoc ipso loco nihil aliud probatur, nisi eam possessio-nis formam, quae inde a condita per Lycurgum re publica obtinuisse, ad Isocratis usque acetatem nunquam per vim ac seditionem mutatam ac denuo descriptam esse; neque enim profecto is erat Isocrates, qui ejusmodi distributionem, qualem Lycurgus instituisse fertur, inter συνθρᾶς πόλεων et ἀνήκεστα παντα referret!

91) Dudum usas sum hac in causa loco Legg. III, p. 684 D, quem quod suae potius quam meae sententiae favere Lachmannus credidit, nihil aliud demonstravit nisi se Plato-nem aut non intellexisse aut non inspexisse. Plato enim tantum abest ut neget agros apud Lacedaemonios aequaliter distributos esse, ut eandem aequalitatem, quam postea Lycurgus restituit novisque cauetis sanxit et propagavit, usque ad primordia rerum publicarum Doriensium persequatur, felicesque illarum conditores prædicet, qui quum

et fructu statuit, proxime ad Spartanorum mores et instituta accedunt: ne alienari patrimonia dispertrive liceat⁹²⁾, neve ipsi manibus suis cives agros colant, sed servis colendos tradant eorumque pensionibus et tributis vicitent⁹³⁾; quanquam hoc etiam Cretensium ex legibus peti poterat⁹⁴⁾, easque adeo respici veri similius est, siquidem quod arctissime cum hoc vitae genere conjunctum est syssitiorum institutum ad Creticum potius quam ad Laconicum modum descripsit⁹⁵⁾. Nam quum Lacdaemone singuli symbolas suas ad convivia conferrent, interdum accidit, ut si quis magnas calamitates passus esset, in partem coenae venire non posset⁹⁶⁾; quod quum Plato non magis quam Aristoteles probaret, Cretensium morem praetulit, quo symbolis omnium in medium collatis mox singulis aequae portiones distribuebantur, unde recte Aristoteles ait non privatis sed communibus impensis Cretenses

civitates ab integro constituerent, salutari illo instituto sine cuiusquam damno et invidia uti potuissent (*τοῖς δὲ δὴ Αριστοῖς καὶ τοῦτον οὐτως ὑπῆρχε παλῶς καὶ ἀνεμοήτως, γῆν τε ἀναμφιθητήτως διανέμεσθαι*); idque etiam alio loco confirmatur Legg. V, p. 736 C, ubi sibi ipsi gratulatur, quod eadem sibi cum Heraclidis opportunitate in suis legibus condendis uti liceat.

92) Legg. V, p. 741 B; cf. Heracl. Pont. c. 2 et Plut. instit. Laconica T. VIII, p. 252 Hutton.

93) Legg. VII, p. 805 E: *γεωργίαι δὴ ἐπεδομέναι δούλους ἀπαρχήν τῶν εἰ τῆς γῆς ἀποτελοῦνται ἀνθρώποις ζῶσι ποιητος*; cf. Müller Dorier T. II, p. 33 sqq.

94) Cf. Hoeck Kreta T. III, p. 22 sqq. pluraque in universum in Lehrbuch cit. §. 22, n. 5 sqq.

95) Legg. VIII, p. 842 B et p. 847 E sqq.

96) Cf. Aristot. Politic. II, 6. 21 et diss. meam de Homoeis p. 13.

vicitasse 97). Neque enim Lyctiis solis hunc morem proprium fuisse, ut ex Dosiadae loco 98) videri possit, ipsum nostri testimonium ostendit, qui si quos Cretensium singulatim respiceret, de Cnosiis potius Cliniae popularibus quam de Lyctiis loqueretur; neque omnino quidquam aptius ad conciliandas utriusque scriptoris narrationes cogitari potest, quam locus Platonicus, ubi omnes omnium proventus annui primum quidem aequaliter per duodecim tribus distribuuntur 99), deinde vero singulac partes trifariam dividuntur ita, ut ex duabus cives et syssitiis sufficere et servos suos et jumenta alere possint, tertia autem pars inquilinis et peregrinis venalis proponatur; quae etiam si fortasse in nonnullis a Cretensium usu discrepent, illud tamen manifesto ostendunt, quomodo simul et singuli ad syssitia conferre et universi publice ali potuerint¹⁰⁰⁾. Ea quoque, quae de peregrinis atque

97) *Politie. II, 7. 4:* τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρητοῖς ἢ τοῖς Λάκωνις εὐ μὲν γάρ λαχεδαιμονι κατὰ περιλήν ἔκποτος εἰςφέρει τὸ τεταγμένον, εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμος παλίν τῆς πολιτείας . . εὐ δὲ Κρήτη κοινοτέρως ἀπὸ πάντων γάρ τῶν γηνομένων . . τέτακται μέρος τὸ μὲν πρὸς τοὺς θεούς καὶ τὰς ποινὰς λειτουργίας, τὸ δὲ τοῖς συσσιτίοις, ὥστε ἐν ποινοῦ τρέφεσθαι πάντας καὶ γυναικας καὶ παιδιας καὶ ἄνδρας.

98) Apud Athenaeum IV. 22, qui miro modo et Neumannum in rer. Cretic. spec. p. 105 et Hoeckium in Kreta T. III, p. 135 seduxit, ut apud Lyctios singulos, apud alias, quos Aristoteles resperxerit, aerarium sumtus conviviorum erogasse crederent; multo rectius Müller Dor. T. II, p. 203 utrumque de eodem more loqui intellexit.

99) Ita procul dubio accipendum, quod Plato ait: δώδεκα μὲν γάρ δὴ μέρη τὰ πάντα εὐ τῆς χώρας γεγνόμενα νέμειν χρεών πάντας, ἵπτερ καὶ ἀναλωτέα: Müllerus et Hoeckius ad duodecim menses referunt, quod vix fieri poterat, quum non semel quotannis, sed quandocunque res ferret symbolas in commune collatas esse consentaneum sit.

100) Unum tantum apud Dosiadum et Platonii et Aristoteli repugnat, quod tamen ita comparatum est, ut per se jam dubitationes movere possit; nimirum quod, quum illi

hospitibus mercatoribusque excipiendis Plato sancit¹⁰¹⁾, Cretensium potius humanitatem quam Lacedaemoniorum ξενιγλασίαν referunt¹⁰²⁾; in iis autem, quae ad ipsorum civium peregrinationes spectant, prope ad horum rigorem reddit¹⁰³⁾, atque etiam illud artificium amplectitur, quod vel solum sufficiebat ad Spartanos homines ab omni exterorum commercio coërcendos¹⁰⁴⁾, ut proprio pecuniae genere cives uti jubeat nec nisi in publico servari peregrinos numos permittat, unde si quis magistratum indultu iter facere instituat petat, eodemque si quid ex alienis terris secum attulerit referat¹⁰⁵⁾. Imprimis autem ea, quae ad bellum atque exercitationes bellicas pertinent, ad Lacedaemoniorum exemplum expressa sunt; quibus etsi nimium fortitudinis studium in educanda juventute exprobrat, tamen in iis, quae ipse hujus rei causa instituit, ita illos sequitur, ut et gymnasticam artem totam ad usum bellicum dirigi jubeat¹⁰⁶⁾, et in omni vitae genere ordinem et

omnes omnium proventus in communione collatos esse narrent, hic decimam tantum frugum partem tradit, quo facto iure nostro quaerimus, quid reliquis novem paribus factum sit; quapropter vix mihi temporo, quin aliquid excidisse suspicer locumque hoc fere modo integrum restitnam: ἔκαστος τῶν γενουέντων καρπῶν ἀναφέρει τὴν δεκάτην [εἰς τοὺς θεοὺς, τὸ δὲ λοιπόν] εἰς τὴν ἐταιρείαν καὶ τὰς τῆς πόλεως προσθέσθες, ἃς διανέμουσιν οἱ προεστηκότες τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἑπάστοιν οἴκους κ. τ. λ.

101) Legg. XII, p. 952 sq.

102) Hoeck Kreta T. III, p. 450 sqq.; cf. p. 129 et 423 sq.

103) Legg. XII, p. 950; cf. Xenoph. de Rep. Lac. XIV, 4; Plut. V. Lycurg. c. 27; Aristot. ap. Harpocrat. p. 159.

104) Cf. Lehrbuch cit. §. 28, n. 5.

105) Legg. V, p. 742.

106) Ibid. VII, p. 804 D et 814 D; cf. Lehrbuch §. 26, n. 12.

quasi tenorem militarem quam maxime commendet¹⁰⁷⁾. Praeterea selectae adolescentium manui solemnes excubias injungit, quibus per biennum singuli militari more degentes simul et regionem patriam custodiant et cognoscant¹⁰⁸⁾; qui licet aliquo modo etiam cum Atheniensium ephebis circuitoribus¹⁰⁹⁾ comparari possint, tamen ipso nomine potius *κρυπτεῖαν* Lacedaemoniorum suggerunt eique instituto quam maximam lucem affundunt. Quamvis enim aliunde quoque constet, *κρυπτεῖα* illud imprimis propositum fuisse, ut essent qui accuratissima locorum notitia instructi tolerandisque laboribus assuefacti, ubi res ita ferret, latebras omnes locosque avios perrepere atque hostium consilia excipere speculando possent¹¹⁰⁾, tamen nescio qua invidia factum est, ut primarium ejus consilium in Helotarum excidio poneretur¹¹¹⁾, quod ut seniori aetate, quum nimius horum numerus extimesci coepisset, interdum vel concessum vel injunctum adolescentibus illis esse concedamus, tamen ipse vocabuli usus apud Platonem docet

107) Legg. XII, p. 942; cf. Aristid. Orat. T. I, p. 359 Dindorf.

108) Ibid. VI, p. 760—763; cf. et p. 778 E.

109) Περιπόλοις, de quibus vide Lehrbuch §. 123, n. 9. At apud Platonem inter annum vicesimum quintum et tricesimum capiuntur atque ex omni juventute seliguntur, quod ipsum in Lacedaemoniorum *κρυπτοῖς* cadit; cf. Plut. V. Lycurg. c. 27: τῶν νέων οἱ ἀρχοντες τοὺς μάλιστα νοῦν ἔχοντας κ. τ. λ., quapropter nec Müllero concedere audeo (Dor. T. II, p. 302) *κρυπτεῖαν* Lacedaemone quoque militarem aetatem antecessisse.

110) Plut. V. Cleom. c. 28: καλέοας δὲ Διμοτέλη, τὸν ἐπὶ τῆς κρυπτείας τεταγμένον, δρᾶν ἀπέλευτον οὐτε πάτειρ ὅπεις ἔχει τὰ πατά τώντων καὶ πύκλῳ τῆς παρατάξεως: cf. et Plat. Legg. I, p. 633 C.

111) Cf. Heracl. Pont. de Rebuspubl. c. 2 et Plut. V. Lycurg. c. 27.

nomen rei prorsus sine infamia fuisse ¹¹²⁾. Eadem denique alias instituti causa esse videtur, quod ut a multis jam antiquitus Lacedaemoniis vitio datum est, ita Platonis legibus comparatis longe aliam formam induit; furandi licentiam dico ¹¹³⁾, quam ille licet in universum atrocissime coērceat ¹¹⁴⁾, tamen in fructibus arborum et similibus rebus concedit ita, ut si quis minor triginta annis in ejusmodi furto deprehendatur, verberibus sed sine ignominia castigetur ¹¹⁵⁾, neque aliam Lacedaemone rem fuisse et inde patet, quod ea tantum quae lex permetteret subripere licuisse audimus ¹¹⁶⁾, et Plutarchi testimonio ¹¹⁷⁾, qui olera tantum atque alia edulium genera hac in causa enumerat; simul tamen eorum quoque opinio in dubitationem adducitur, qui etiam hunc morem ad militarem exercitationem et disciplinam rei bellicae referunt ¹¹⁸⁾; apud Platonem certe utrumque genus longissime disjunctum est.

¹¹²⁾ Recte hoc intellexerunt etiam Barthélemy, voyage d'Anach. T. IV, chap. XLVII, note p. 326, et Müller Dor. T. II, p. 42—44, mirumque est nuper Lachmannum I. c. p. 149 ad veterem errorem rediisse.

¹¹³⁾ Cf. Lehrbuch cit. §. 26, n. 7.

¹¹⁴⁾ Legg. IX, p. 857 A; XII, p. 941 B.

¹¹⁵⁾ Ibid. VIII, p. 845 B.

¹¹⁶⁾ Xenoph. Anab. IV, 6. 16: ὑμεῖς γάρ ζύγιε ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅσοι ἔστε τῶν δυοῖς, εὐθὺς ἐκ παιδῶν πλέπτειν μελετᾶτ, καὶ οὐκ αἰσχόδη εἶναι ἀλλ' ἀναγκαῖον πλέπτειν, ὅσα μὴ κολύει νόμος ὅπως δ'οὐτι πλέπτητε καὶ περιφύσει λαρθάνετ, νόμιμον ἀριτέν ἔστιν, ἐὰν ληφθῆτε πλέπτοντες, μαστιγοῦσθαι.

¹¹⁷⁾ V. Lycurg. c. 17.

¹¹⁸⁾ Ut v. c. Gellius N. Att. XI, 18. Cum οὐνπτεῖται utique, quacum Müller (Dor. II, p. 310) eum conjungit, nihil commune habet; neque enim veri simile est οὐνπτοῖς, qui publice emissi essent, verberari licuisse.

IV.

His autem Creticis Laconicisque institutis, quae civitati in Creta condendae quasi substerni consentaneum erat, tot tantaque ex peregrinis inque primis Atticis legibus petita immiscentur¹¹⁹⁾, ut si a disciplina publica recesseris, ipsa rei publicae forma vel proprius ad Athenarum quam Lacedaemonis exemplum accedat neque quidquam magis spectasse Plato videatur, quam ut rem publicam patriam, quotquot posset integris servatis, additamentis tantum vel mutationibus necessariis corrigeret atque emendaret¹²⁰⁾. Nam quum duae maxime res sint, in quibus cura rei publicae ordinandae cernatur, in magistratibus instituendis atque in legibus sanciendis, quibus illi civitatem regant¹²¹⁾, leges quanta cum Solonis Draconisve institutis communia habeant, postmodo videbimus: in magistratibus¹²²⁾ autem licet diversas ab imperio populari rationes sequeretur, tamen et minutas

119) Hanc enim veniam sibi concessam esse aperte monet Clinias (Legg. III, p. 702 C), ut leges etiam alienas recipiat: *καὶ εἴ τινες ἔτεροι θεοί, μηδὲν ὑπολογιζόμενος τὸ ξενικὸν αὐτῶν, ἀντί βελτίονος φαινωνται.*

120) Qua in causa neque illud negligendum est, quod in arce praeter Jovis et Vestae imprimis Minervae templum consecrari jubet (Legg. V, p. 745 B), cuius ut Athenis sumum, ita in Creta exiguum tantum cultum fuisse constat.

121) Legg. V, p. 735 A; VI, p. 751 A.

122) Magistratus id est ἀρχὺς dico latissimo sensu, qui et consilia publica et judicia comprehendit; quod etsi a Romanorum loquendi usu longissime recedit, Graecorum tamen et reliquorum et ipsius Platonis auctoritate et exemplo confirmatur. Cf. Legg. VI, p.

res plurimās et nonnullas gravissimas ita constituit, ut appareat, quantum apud illum domestica consuetudo valuerit. Sic, ut hoc utar, etsi Cretensibus leges daret, quos pariter ut Lacedaemonios annum ab aequinoctio auctumnali auspicatos esse constat¹²³⁾, magistratus tamen sicut Athenis circa solstitium aestivum adiri jussit¹²⁴⁾; neque quidquam popularius inveniri potest, quam quod omnes, quicunque aliquid publice administrassent, rationis reddenda officio astrinxit¹²⁵⁾, judiciorum autem exercendorum jure neminem civem excludi voluit¹²⁶⁾. Quid quod ne sortitionem quidem omnino rejicit, scilicet ut aliquo popularis aequitatis genere rem publicam temperaret¹²⁷⁾, eamque adeo quum aliis in magistratibus, tum imprimis in sacerdotibus judicibusque creandis commendavit, quia et divini numinis speciem haberet¹²⁸⁾, et cum minimo corruptionis metu conjuncta esset¹²⁹⁾. Quanquam

---

766 B et 767 A; Xenoph. Rep. Ath. I, 3; Aristot. Politic. III, 1. 5 et 6. 12, quaeque praeterea attuli in Quaestt. de jure et auctor. magistr. apud Athen. c. II, p. 32 sqq.

123) Cf. Ideler Handbuch d. Chronologie T. I, p. 426.

124) Legg. VI, p. 767 C: ἐπειδὴν μὲλλη νέος ἐμαυτὸς μετὰ θηγίνας τροπᾶς τῷ ἐπιόντι μηνὶ γενέσθαι.

125) Ibid. VI, p. 761 E: διαστὴν δὲ καὶ ἀρχοντας ἀνυπειθυνον οὐδέτερα διατάξειν καὶ ἀρχεῖν δεῖ πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιθίντων οἶον βασιλέων; cf. VIII, p. 846 B et XII, p. 945 B.

126) Ibid. VI, p. 768 B: δεῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων δικῶν ποικονεῦν κατὰ δύναμιν ἀπαντας ὁ γάρ ἀποινώνητος ὃν ἔξοντας τοῦ συνδικάζειν ἡγεῖται τοπιοδάτην πόλεως οὐ μέτοχος εἶναι: cf. Aristot. Politic. III, 1. 4.

127) Legg. VI, p. 757 E: διὸ τῷ τοῦ κλήρου θορ ἀνάγκη προσχρήσουσθαι δυσπολίας τῶν πολεῶν ἔνεσται κ. τ. λ.

128) Ibid. III, p. 690 C; VI, p. 759 B; cf. Welcker ad Syll. epigr. p. 294.

129) Ibid. VI, p. 768 B.

illud artificium, quo saepius Plato utitur, ut ex iis demum, qui suffragiis civium designati sint, certum numerum, qui magistratum gerant, sortiatur¹³⁰⁾, Athenienses raro usurparunt¹³¹⁾, neque in eligendis magistratibus illud secuti sunt, quod ex oligarchico rei publicae genere¹³²⁾ in suam Plato recepit, ut opulentiores cives mulcta proposita comitiis interesse cogerentur, pauperioribus autem impune esset abfuisse¹³³⁾; nisi forte hoc quoque a Solone institutum ingruente populari imperio antiquatum est. Nam quod et census classiumque in suffragiis ferendis rationem haberi jubet atque eos tantum eligi vult, qui arma habeant et stipendia vel equestria vel pedestria mereant¹³⁴⁾, licet postera aetate et ipsum Athenis fere totum evanuerit¹³⁵⁾, tamen omnino Solonium est¹³⁶⁾, neque ipsas illas quatuor classes censorias, quibus saepissime in describendis civium muneribus

130) Ibid. VI, p. 756 E; 763 E; 765 B.

131) Cf. Lehrbuch cit. §. 149, n. 13 et 14. Petiti commentum (Legg. Att. p. 219) quo conjectit populum elegisse quos vellet, eosque deinde magistratus inter se sortitos esse, dudum explosum est; cf. Perizon. ad Ael. V. Hist. VIII, 10.

132) Aristot. Politic. II, 3. 11 et 12; cf. IV, 7. 2; 10. 6; 11. 8.

133) Legg. VI, p. 764 A et 765 C.

134) Ibid. VI, p. 753 B; cf. Lehrbuch §. 67, n. 2.

135) Cf. Plut. V. Aristid. c. 22 et Lysiam pro invalido §. 13. In quaestoribus tantum sacrorum mansit, quod et Plato jussit Legg. VI, p. 760 A, ut ἐν τῶν μεγίστον τιμημάτων caperentur, cf. Poll. Onom. VIII, 97; unde illud quoque colligimus Athenis obtinuisse, quod Plato sanxit p. 774 B: μὴ ἐπιτρέψας δὲ αὐτὸς δρειλέτω παῖς ἐν ταῖς εὐθύναις τοι τοιούτου λόγου ὑπέχετο πᾶς.

136) Cf. Aristot. Politic. II, 9. 4; Plut. V. Solon. c. 18; Poll. Onom. VIII, 130.

utitur, aliunde potius quam ex patria petuisse videtur ¹³⁷⁾. Tribus autem quod duodecim numero quam decem facere maluit ¹³⁸⁾, parum, opinor, interest; illud certe hoc quoque in genere Athenarum exemplum refert, quod et praeter tribus cives per curias et pagos distribuit ¹³⁹⁾ et ipsarum tribuum ex numero senatum in totidem prytanias

137) Legg. V, p. 744 B: δεῖ δὲ πολλῶν ἔνεκα τῶν τε κατὰ πόλιν καιρῶν ἴσοτητος ἔνεκα τιμήματα ἄνου γενέσθαι, ἵν' ἀρχαὶ τε καὶ εἰσφοραὶ καὶ διανομαὶ τὴν ἀξίας ἐκδότοις τιμὴν μὴ κατ' ἀρετὴν μόνον . . . ἀλλ' καὶ κατὰ πλούτου χρήσιν καὶ πενίας τὰς τιμάς τε καὶ ἀρχαὶ ὡς ἴσοις τῷ ἀγίω ἕνημερτῷ δὲ ἀπολαμβάνοντες μὴ διαφέρωνται. Ceterum notandus est ridiculus error, quo et Ficinus et Astius ex Legg. VI, p. 754 D colligere sibi visi sunt, primae classis censum quatuor minis, secundae tribus, tertiae duabus, quartae una mina Platonem circumscrispsisse, licet supra (V, p. 744 E) aperte quadruplum aut triplum aut duplum legitimi patrimonii posuisset; mirum profecto foret eum, cui plus quam quatuor minas habere non liceret, duodecim mulctari (XII, p. 945 A) vel sepulturae quinque minas impendere posse (p. 959 D)! Illo vero loco nihil aliud sancitur, nisi ut tot minas quot diximus singulis ultra quam publice professi sint impune habere liceat; quod quum aequissimum videatur, haud scio an ipsum ex Solonis re publica depromptum haberi possit. Sumtuarias quoque leges veri simile est Athenis similem census rationem habuisse, ac Platonem non modo in sepulturis verum etiam in nuptiis circumscribendis (VI, p. 775 A) habere videmus; mulctas autem constat certe interdum, quod diligenter Plato servat (VI, p. 774 A; IX, p. 880 D; XI, p. 934 D; XII, p. 945 A) pro census modo irrogatas esse; cf. Isaeus de Nicostr. hered. §. 11: κατὰ τὸ τέλος ζημιοῦσθαι: Demosth. adv. Macart. p. 1076. 20: ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος.

138) Legg. V, p. 745 E.

139) Ibid. p. 746 D: φρατρίας καὶ δῆμονς καὶ κώμας, quorum **extrema** duo **vocabula** unum idemque genus significant; cf. Aristot. Poëtic. III, 6: οὗτοι μὲν γάρ κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φυοίν, Ἀθηναῖοι δὲ δῆμονς: neque a patro more Platonem discessisse appetet ex Legg. VI, p. 753 C: τοῦνομα πατρόθεν καὶ φυλῆς καὶ δῆμον ὅθεν ἀν δημοτεύηται. Phratriis quoque idem injungit quod Athenis, ut civium nomina secundum annos natales in albo perscripta habeant; cf. VI, p. 785 A.

dividit 140), quibus nihil aptius ad prytanum Atticorum munia illustranda inveniri potest. Duodecimam enim senatorum partem singulis mensibus civitati praesidere jubet, ut semper praesto sint, qui aut peregre advenientibus aut in ipsa urbe degentibus operam suam commodare nunciosque accipere et responsa dare publice possint, simulque caveant, ne quid novarum rerum oriatur ortumve ut quam celerrime extinguatur; praeterea hoc quoque illis tribuit, ut conciones et advocent et dimittant, atque omnia curent, quae in rebus subitis pro tempore fieri publica salus postulet; denique una cum reliquis magistratibus custodiam urbis agitent; quorum nihil est, quod non eodem jure prytanibus Atticis et si qui praeterea in aliis Graeciae civitatibus inveniuntur tribuamus 141). Neque illud pro arbitrio constituisse Plato videtur, ne quis tricenario minor magistratum gereret 142); senatoriae certe judiciaeque potestatis vel Athenis eum terminum fuisse constat 143), neque omnino antiquitus ante hanc aetatem ad rem publicam accedere licuisse, Lacedaemoniorum exemplum suadet, apud quos juniores ne concionibus quidem intererant 144); vicesimus annus, quem florentibus Atheniensium rebus haud raro etiam rei

140) Legg. VI, 758 C. Ipso *πρύτανεων* nomine utitur et antea p. 755 E et infra p. 766 B et XII, p. 953 C.

141) Cf. Lehrbuch cit. §. 127, n. 10—12.

142) Legg. VI, p. 785 B.

143) In aliis ambiguum esse significavi in Lehrbuch cit. §. 148, n. 6.

144) Lehrbuch §. 25, n. 6.

publicae gerendae primum suisse videmus¹⁴⁵⁾, haud scio an initio militaris tantum aetatis, ut apud Lacedaemonios et Platonem¹⁴⁶⁾, principium fuerit. Choris utique puerorum et puellarum quod minorem quadragenario praeesse vetat¹⁴⁷⁾, quanquam diversa choregiae ratione, aetatis termino prorsus Solonium habemus¹⁴⁸⁾; alia causa est nomophylacum, quos minimum quinquagenarios esse jubet¹⁴⁹⁾; qui quum Solonis ex legibus praeter Areopagitas nulli sint¹⁵⁰⁾, aut

145) Cf. Schömann de comitiis Athen. p. 105 sq.

146) Legg. VI, p. 785 B: πρὸς πόλεμον δὲ (scilicet ὅποι εἶναι) ἀνδρὶ μὲν εἴκοσι μέχρι τῶν ἔξηκοντα ἐτῶν: quibus terminis apud Athenienses quoque militarem aetatem inclusam fuisse docent quos laudat Voemel ad Demosth. Olynth. III, p. 115. Quanquam hunc communem Graecorum omnium morem fuisse facile patior: propius ad patrium usum et loquendi rationem accedit Legg. XII, p. 943 A, ubi inter milites distinguit τὸν παταλεγέντα ἢ τὸν ἐν μέρει τινὶ τεταγμένον: quo de discriminē v. quae disseruit Boeckhius in Ind. Lectt. Berol. 1819—20 et quos praeterea laudavi in Lehrbuch cit. §. 152, n. 12.

147) Legg. VI, p. 764 E.

148) Aeschin. adv. Timarch. §. 12: οἱ δὲ χορηγοὶ οἱ παθιστάμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου ἔστωσαν τὴν ἥλικιν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη.

149) Legg. VI, p. 755 A.

150) Commemorantur quidem etiam Atheniensium νομοφύλακες apud lexicographos, de quibus singularis disputatio exstat Mückii, Vitemb. 1754. 4; eosque ipsius Platonis usu inductus Schneiderus ad Aristot. Politic. p. 392, quam is magistratus statui populari plane contrarius sit, neque in oratoribus Atticis, quorum orationes hodieque legamus, eorum mentio fiat, suspicatur cum Solonia re publica exolevisse; at contrarium iam intelligimus ex Lexico Rhetor. pone Phot. Pors. p. 674: ἐπτα δὲ ἡσαν παι πατέστησαν, ὡς Φιλόβορος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνα πατέλυτε τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆ τὰ περὶ τοῦ οώματος. Novi utique egregios viros huic testimonio fidem praefracte negare, quorum nomina vide in Lehrbuch cit. §. 129, n. 15; at vero satis probable est Ephialtem, ne una cum Areopagi auctoritate simul legum curam et respectum sustulisse videretur, hos quasi custodes legum instituisse, qui in concionibus assiderent prospicerentque, ne quid contra leges scisseretur; qui tamen quum dicis causa instituti essent, parum diuturni suisse restauratoque in Euclidis archontatu

aliunde petiti aut pro singulari civitatis suae indole ad principatum gerendum a Platone instituti sunt¹⁵¹⁾; neque illud Athenis obtrudere licebit, quod septuagenarios magistratu se abdicare cogit, id quod nec ipse ad alios magistratus transtulit, nec Athenis obtinuisse Phocionis exemplum docet, quem vel octogenarium exercitui praefuisse constat¹⁵²⁾. Ea vero, quae ad militares duces pertinent, tam manifesto Attica sunt, ut eorum vestigia etiam longius quam per alios auctores liceat persequi audeamus; neque enim illud modo, quod aliunde constat, inde collimus, hipparchos et phylarchos equitum duces, taxiarchosque qui singulis peditum tribubus praecessent, impe-

Areopagitico consilio prorsus interiisse videntur, ut nihil mirum sit eos apud Aesch. adv. Ctesiph. init. non commemorari; nam quos postea Demetrius Phalerensis pro undecimviris instituisse fertur, et numero et potestate longe alieni sunt.

151) Non desunt nomophylacum exempla apud alias Graeciae civitates, ut Eleos (Paus. VI, 24. 3), Corcyraeos (Boeckh ad C. Inscr. T. II, p. 24), etiam Lacedaemonios (Paus. III, 11. 2; Boeckh T. I, p. 609); sed de forma ac potestate ejus magistratus apud singulos tam parum constat, ut quantum illinc Plato petierit decerni prorsus non possit; nam quod Ullrichius in diss. de Undecimviris (Vier platon. Gespräche, deutsch mit Anmerkungen, Berlin 1821. 8) p. 263, ubi alioquin accurate de hoc arguento disputat, Cretam nos remittit, circulum in concludendo facit mirumque profecto foret nomophylacas Cretensium, si tantam quantam apud Platonem potestatem habuissent, in tanta illius rei publicae luce nusquam praeterea commemorari! Illud tantum ex veterum testimoniis in universum intelligimus, εὐνομίας signum eum magistratum fuisse (Xenoph. Oeconom. IX, 14) et aristocratiae imprimis convenire visum esse; ut Aristoteli Politic. VI, 5. 13: τριῶν δ'οὐοῦν ἀρχῶν, ὃς αἰσθοῦται τινες ἀρχὰς τὰς κυρίους . . . οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικὸν, ὅλης πόλεως δὲ δημοτικὸν: cf. IV, 11. 9: ἐν δὲ ταῖς ὅλης πόλεως ἡ προσαρτεῖσθαι τινας ἐκ τοῦ πλήθους ἡ πατροκενάσσαι ἀρχεῖν, οἷον ἐν ἑνίας πολιτείας ἔστιν, οὓς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας, παῖς περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ δὲν οὗτοι προβούλευσσασιν.

152) Cf. Plut. V. Phocion. c. 24.

ratoribus quasi ministros belli gerendi additos esse¹⁵³⁾, verum etiam ipsum creandi modum haud scio an accuratius hinc quam aliunde cognoscamus¹⁵⁴⁾: ut primum quidem a magistratibus, qui comitia haberent, candidatorum nomina proposita sint, deinde vero cuivis licuerit jure jurando interposito singulorum in locum alios proponere, ejusque rei penes populum dijudicatio fuerit, tum demum, ubi candidati consensu omnium designati essent, sublatis manibus certus numerus electus sit; in quo neminem arbitror, qui interiorem rei publicae Atheniensium notitiam imbiberit, insignem cum aliis ejusdem institutis similitudinem fugere posse. Unum tantum apud Platonem ab Atheniensium usu recedere videtur, quod taxiarchos a solis peditibus, hipparchos ab equitibus, inspectante tantum reliquo exercitu, creari jubet¹⁵⁵⁾, quod Athenis ab universo populo factum esse constat; illud autem his quoque tribuere non dubitamus, confirmarique Platonis auctoritate arbitramur quod ipsi olim conjectimus, reliquos duces, quorum minus momentum esset, imperatorum ipsorum arbitrio

153) Legg. VI, p. 755 B: cf. Poll. onom. VIII, 87 et 94.

154) Cf. Schömann de comitiis p. 328, qui etsi nostri ipsius loci meminit, tamen ne verbum quidem fecit de ἀντιπροσολῆ et προχειροτονίᾳ, quae omnium maxime nos advertit. Illud tantum Boeckhius in Ind. Lectt. Berol. 1830 p. 6 scite ex nostro loco collegit, αἱρεσίαι et χειροτονίαι nullo discrimine apud veteres dictas esse; cf. Lehrbuch §. 149, n. 1.

155) Legg. VI, p. 756 A, ubi mirum est neminem vidiisse, quam absurde paulo ante edi soleat χειροτονούντων δὲ στρατηγοὺς μὲν καὶ ἵππάρχους πάντες, quum ibi de strategis tantum sermo esse possit; ἵππάρχων enim, mox subjungit, κατάστασις ἡμῖν ἔτι λοιπὴ γίγνοντο, eosque longe aliis creandos attribuit!

constitutos esse 156). Cr̄ationem magistratum sequitur probatio, quam ut in omnibus Plato postulat 157), ita in paucis tantum accuratius definit, ita ut idem in illa quod Athenienses secutus esse videatur 158); in sacerdotibus certe, ubi propius eam describit 159), nihil sancit, quod non pariter etiam apud omnes Graecos obtinuerit 160); illud tantum memorabile est, quum in plerisque et gravissimis magistratibus hoc vulgo non quaesitum esse constet 161), quod in athlothes certaminumque musicorum praesidibus probandis illud quoque quaeri jubet, num earum rerum gnari et periti sint 162); quos tamen quum Athenis quoque non ut reliquos sorte ductos sed viritim creatos esse videamus 163), non est cur hoc et ipsum ex pátriis eum institutis petiisse negemus. Aedilium quoque tam oppidanorum

156) Ibidem: ψιλῶν δὲ η̄ τοξοτῶν η̄ τίνος ἄλλου τῶν ἐμπολεμῶν ἡγεμόνας οἱ στρατηγοὶ ἔαντο; καθιστάντων: cf. Lehrbuch prim. edit. §. 152: die Befehliger dieser ernannten wohl die Feldherren.

157) Legg. VI, p. 753 D; 754 D; 755 D; 760 A etc.

158) Cf. Lehrbuch §. 148, n. 2. Illud quoque patrium, quod sancit p. 765 C: εἰν δὲ τις ἀποδομασθῆ καθ' ἡγεμονῶν ἀρχῆς λῆξιν καὶ πόλου, ἄλλους ἀνθαρεσθαι κατὰ ταῦτα καὶ τὴν δοκιμασίαν ὕσαντως αὐτῶν πέρι ποιεῖσθαι: cf. Harpocr. p. 117.

159) Legg. VI, p. 759 C.

160) Cf. Spanheim. ad Callim. Lavaer. Pallad. v. 121 et Wesseling. ad Petiti Legg. Att. I, 2. 12, p. 170. Aetas tantum impar, quam Plato sexaginta annis minorem esse vetat. De exegesis, quos sacerdotibus subjungit, v. Müller ad Aesch. Eumen. p. 163.

161) Cf. de jure et auctor. magistr. p. 6 sq.

162) Legg. VI, p. 765 B.

163) Plut. Peric. c. 13; cf. Lehrbuch §. 150, n. 3.

quam forensium negotia vix aliter nobis Athenis informare possumus, quam a Platone in legibus suis describuntur ¹⁶⁴⁾: qua in causa illud imprimis nos advertit, quanta cum diligentia utriusque generis provinciae distinguantur, ut eadem crimina, si in foro commissa sint, quasi in altero oppido non astynomorum sed agoranomorum cognitioni tradantur ¹⁶⁵⁾, iidem tamen gravioribus in causis una judicare jubeantur ¹⁶⁶⁾; quod etiam si forte Athenis secus fuerit, utrosque tamen eodem quo apud Platonem mulctae irrogandae jure usos esse merito nobis conjicere videmur. Nam hoc quoque Plato ex antiquo et communi Graecorum more petiit, quod omnem magistratum simul etiam aliquid judiciae potestatis habere ait ¹⁶⁷⁾; cuius etsi apud Athenienses rara tantum et singularia exempla exstant, tamen non desunt indicia, unde colligamus, in disciplina publica tuenda coercendisque hominibus contumacibus vel turbulentis pro sui cuique muneris finibus et natura mulctas irrogare licuisse ¹⁶⁸⁾. Juris autem

164) Legg. VI, p. 759 A et 763 E; cf. VIII, p. 849 et XI, p. 917 E, ubi prudenter Stephanus correcxit πρόσθε τοῦ ἀγορανόμου πρὸ ἀγορανόμου: cf. Jacobs. Animadv. ad Anthol. Gr. T. III, P. 3, p. 53. De Atheniensium ἀστυνόμοις et ἀγορανόμοις quae constant, vide apud Schubertum de Aedilibus p. 87 sqq. et quos praeterea laudavi in Lehrbuch cit. §. 150, n. 7—10.

165) Legg. IX, p. 881 C; XI, p. 913 E et 936 C.

166) Ibid. VI, p. 764 B: εἰν δ' ἐπιχώριος τις περὶ τὰ τοιαῦτα ἀκοσμῆ, μέχρι μὲν ἔνατον δραχμῶν νομίσματος αὐτοῖς εἶναι καρίους δικάζοντας, μέχρι δὲ διπλασίου τούτου ποιητὴ μετ' ἀστυνόμων ξημοῦν δικάζοντας τῷ ἀδικοῦντι.

167) Legg. VI, p. 767 A: πάντα ἄρχοντα ἀναγκαῖον καὶ δικαιοτήν εἶναι τινῶν: cf. de jure et auctor. magistr. p. 54 sqq.

168) Cf. Lehrbuch §. 137, n. 10.

litigantibus dicendi facultatem Plato quoque raro magistratibus permittit, atque haud scio an ita tantum, ubi peregrinorum inquilineorumve causae agantur¹⁶⁹⁾; unos excipio ruris praesides sive ἀγρονόμους eorumque praefectos Φρουράρχους¹⁷⁰⁾, quibus non modo eandem in agris quam aedilibus in urbe potestatem tribuit, verum etiam illud injungit, ut levioribus in causis ac de rebus agrariis inter rusticos jus dicant¹⁷¹⁾; quod tamen quum in Lacedaemoniorum κρυπτοὺς, unde plurima in illos contulit, cadere non videatur, vide ne et ipsum ab Atheniensium quadragintaviris repetitum sit, quos simili munere et potestate juris dicendi causa pagos circuisse constat¹⁷²⁾. Reliqua utique ἀγρονόμων munera nihil ad hos pertinent, quorum adeo non-

169) Ut v. c. Legg. XII, p. 953 B: διαισθίεις δ' αὐτοῖς εἴηται τοῖς ἱερέας, έάν τις αὐτῶν τινὰ ή τιν' ἄλλων ἀδική τις τούτων, οὐα δέντος δραχμῶν πεντήκοντα έάν δέ τι μεῖζον ἔγκλημα αὐτοῖς γίγνηται, πρὸς τοῖς ἀγρονόμοις εἴηται δεῖ δίνας τοῖς τοιούτοις. Anceps quaestio est l. IX, p. 880 D, ubi strategi ceterique militiae duces judicare jubentur de vi manibus illata, sed ut ambiguum sit, num hoc ad omnes ejus generis lites an ad ξέροντας tantum et μετοίκους pertineat, quorum proxime mentio antecedit; quod si recte statuimus, hic quoque aliquam similitudinem cum Atheniensium re publica deprehendimus, ubi πολέμαρχον jus dixisse inter peregrinos constat.

170) Legg. VI, p. 760 sqq.; cf. Timaei Lex. Platon. p. 14: ἀγρονόμοι οἱ τοῖς ἀγροῖς ἐπιφορτῶντες ἄρχοντες. Ejusdem nominis magistratus commemorat etiam Aristoteles Pol. VI, 5. 4, eosque apud alios etiam ἄλωρον appellari narrat; vix tamen arbitror usquam eorum officia tam late patuisse quam apud Platонem patent.

171) Legg. VI, p. 761 E: γειτόνων δέ καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ην ἄλλος ἄλλον ἀδική. θοῖλος η θεοῦ θεος, διαιζόντας τῷ ἀδικεῖσθαι φάσκοντι, τὰ μὲν ομικρά αὐτοῖς τοῖς πέντε ἄρχοντας, τὰ δέ μεῖζονα μετὰ τῶν δώδεκα τοῖς ἑπτακαίδεκα διαιζάντιν μέχρι τρισσὸν μισῶν; cf. et VIII, p. 843 D et IX, p. 853 E.

172) Cf. Lehrbuch §. 146, n. 10.

nulla potius demarchis Atheniensium convenire videntur¹⁷³⁾; illud tamen, quod initio monui, hinc quoque patet, Platonem etiam sicubi patriae suae instituta prorsus deseruisse atque in alia omnia digressus esse videatur, tamen in singulis identidem illuc reverti et quidquid in illis recti bonique invenerit, quamvis diverso loco et mutata passim externa forma legibus suis inserere.

V.

Quod idem in ipsa re judiciaria appareat, quae licet in multis gravissimisque rebus prorsus ab Atheniensium usu forensi abhorreat¹⁷⁴⁾, tamen nonnulla habet, in quibus philosophus non minus patriae memor fuisse videatur, quam nobis legentibus Atticorum institutorum recordatio occurrat. Atque id ipsum, quod quasi gradus quosdam judiciorum facit¹⁷⁵⁾, Athenas nos remittit, ubi et primum omnium provocandi solatium originem habuisse videtur¹⁷⁶⁾, et postea

173) Quid quod nomine quoque proprius ad eos accedere videri possint, si quidem p. 770 B vulgo legitur πέντε οἶον ἀγρονόμους καὶ φυλάρχους: vix tamen dubito quin ibi potius ut in sequentibus scriendum sit φροντιστῶν, cuius confusionis aliud exemplum proposui in disp. de Equitt. Att. p. 18, n. 49.

174) Cf. acerrimam reprehensionem, qua procul dubio turbulentam Atticorum judiciorum licentiam persequitur, IX, p. 876 B.

175) Legg. VI, p. 767 B; XII, p. 956 C.

176) Cf. Des. Heraldus de rerum judicatarum auctoritate I, c. 3 et Quaestt. de jure et auctor. magistr. p. 62.

quoque, quum Heliastae, qui ipsi olim a Solone provocationum tantum causa instituti erant 177), solemni more omnes causas a magistris judicandas acciperent, tamen ne statim in supremo judicio periclitandum esset, arbitri constituti sunt, qui licet initio inter volentes tantum jus dixisse videantur, adeo paulatim invaluerunt, ut fere nihil prius ad Heliastas quam ad arbitros deserretur 178); neque alias Platonis ante oculos fuisse, ipso διαιτητῶν nomine appareat, quo in primo judicum gradu designando identidem utitur 179). Reliqua satis diversa esse facile concedo; neque enim aut illud Atticum est, quod arbitros hos, quos in primo gradu constituit, compromissarios esse vult, unde Athenis provocationem nullam fuisse constat 180), aut illud, quod sorte creatos ex tribulibus, qui secundum gradum tenent, tot numero esse jubet, ut omnes in aliquam judicandi partem veniant 181); summum denique gradum tantum abest ut populari judicio tribuat, ut selectos ex omnibus magistris constituat, quos pro humani

177) Plut. V. Solon. c. 18: καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε οἱρένειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαιοτήγμον ἔφεσιν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις.

178) Lex. Rhetor. pone Phot. Pors. p. 673: δεῖ γὰρ τοὺς ἡπέρ δέκα δραχμῶν ἀμφισβητοῦντας διαιτητὰς δέκα ἔτη (fort. ἐκάστοτε) λαμβάνειν διὸ καὶ ἐκεῖτο νόμος μὴ εἰςύγεοθαι δικην, εἰ μὴ πρότερον παρ' αὐτοῖς ἔξετασθείη τὸ πρᾶγμα: cf. Poll. Onom. VIII, 126: πάλαι οὐδεμία δικη πρὶν ἐπὶ διαιτητὰς ἐλθεῖν εἰσῆγετο.

179) Legg. XII, p. 956 C: διαιτηταὶ δικαιοτῶν τοῦνομα μᾶλλον πρέπον ἔχοντες; cf. XI, p. 920 D.

180) Cf. quae disserui in prooemio Ind. Lect. Marburg. 1833—34.

181) Legg. VI, p. 768 B: δεῖ δὴ καὶ τῶν ἑδῶν δικαιον πατέντας δύναμιν ποιωνεῖν ἄτακτας . . . διὸ ταῦτ' οὖν δὴ καὶ πατέντας φυλᾶς ἀναγκαῖον δικαιοτήγμα τε γλυκεσθαι καὶ εὐήροι δικαιοτάς κ. τ. λ.

generis fortuna omnium minime corruptioni obnoxios fore spondet¹⁸²⁾; veruntamen haec omnia ad privatas tantum causas spectant; publicarum et ipse, quod Athenis in majestatis criminibus factum esse constat¹⁸³⁾, principium et finem penes populum esse jubet¹⁸⁴⁾, quaesitoribus tantum tribus ex summis magistratibus, de quibus accusatori cum reo convenerit, ad temperandam plebis ferociam interpositis; capitales autem causas, de quibus Athenis Areopagum judicasse scimus, selectis illis una cum nomophylacibus attribuit¹⁸⁵⁾, quorum alteros supra vidimus proxime ad cetera Areopagitarum munera, quae Athenis fuerint, accessisse, alteri, quamvis quotannis repetita creatione, tamen hoc cum illis commune habent, ut ex superioris anni magistratibus, probatione superata, in illud fastigium evehantur¹⁸⁶⁾. Multa sane etiam hic novavit, quae quum manum emendatricem satis aperte prodant, neque Athenas neque in aliam civitatem Graecam transferri debent; formam quoque horum judi-

182) Hoc est quod identidem appellat τὸ τῶν ἐκφύτων sive ἐπλεκτῶν δικαιοτήτων: cf. XI, p. 926 D; 928 B; 938 B; XII, p. 946 D; 948 A.

183) Xenoph. Hellen. I, 7. 21: ὅτι τὸ Κανάνου ψῆφισμά ἔστιν ἰσχυρότατον, οὐ πελεύει, εὖν τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῆ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δῆμῳ, καὶ εὖν παταγγωσθῆ ἀδικεῖν, ἀποθανόντα ἐς τὸ βίσσονθρον ἐμβληθῆναι: cf. Platner's Process und Klagen bei den Attikern T. I, p. 372 sqq.

184) Legg. VI, p. 768 A.

185) Ibid. IX, p. 855 C; 871 D; 877 B.

186) Ibid. VI, p. 767 D: cf. IX, p. 855 C: τὸ τῶν περυσινῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην ἀπομερισθὲν δικαιοτήτων.

ciorum, quamvis antiqua religione consecratam ¹⁸⁷⁾, passim mutavit; et primum quidem διωροσίαν ¹⁸⁸⁾ omisit, quam licet Rhadamanthys instituisse traderetur, ex omni judiciorum genere funditus sustulit ¹⁸⁹⁾; deinde singulas tantum utrique parti orationes reliquit, quum Athénis binae essent adeoque post priorem etiam solum vertere reo liceret ¹⁹⁰⁾; postremo suffragia aperte ferri jussit, quod num in Areopagitas quoque cadat, ambiguum videri potest ¹⁹¹⁾; accuratius tamen re exactane in tanta quidem diversitate desunt, quae non modo comparationi instituendae, verum etiam illustrandae judicii Areopagitici formae adhibere liceat. Mitto coronam populi, quam et Plato admitti jubet ¹⁹²⁾

187) Cf. Petit, Legg. Att. VII. 1, p. 504 sqq.; Matthiae Miscell. Philoll. T. I, p. 159 sqq.; Müller ad Aeschyl. Eumen. p. 151 sqq.

188) Cf. Antiph. de Choreuta §. 16 et de Herodis caede §. 11; Demosth. adv. Aristocr. p. 642. 11 et adv. Neaeram p. 1348. 15.

189) Legg. XII, p. 948.

190) Demosth. adv. Aristocr. p. 643. 5; Poll. Onom. VIII, 117.

191) Quaeritur enim quid sit φανερῶς ψηφίζεσθαι: quod si illud tantum dicitur, quod apud Lysiam legimus adv. Agorat. §. 37: τὴν δὲ ψῆφον οὐκ εἰς παδίονος, ἀλλὰ φανερὰν ἐπὶ τὰς τραπέζας ταῦτας ἔδει τίθεσθαι, in Areopagum non cadit, quem παδίονος uti jam apud Aeschylum Eumen. v. 712 videmus; itaque statuerunt Schömann Att. Process p. 722 et Müller ad Eumen. p. 161; scite tamen animadvertisit Rossius in Seebode's u. Jahn's Archiv für Philologie T. I, p. 357, hunc quoque suffragiorum ferendorum modum apertum dici posse, si quidem duabus urnis constitutis appareat, in utram quis calculum suum conjiciat. Postea demum, quum duo calculi darentur, quorum alter absolveret, alter condemnaret, dici poterat, quod Plato ait p. 876 B: δικαιοτήτῳα φαῦλα καὶ ἄφωνα πλέποντα τὰς αὐτῶν δίξας προβδήν τὰς πρόσεις διαδικάζει: quod tamen num etiam ad Areopagitas transierit, decerni nequit; hoc certe, quod Plato adjungit p. 856 A: ψῆφον διεγάν έπατον φέροντα . . . οὗτω τέλος ἐπιθεῖται τῇ τουτίῃ δίηῃ, Demosthenis etiam aetate obtinuit; cf. pro Cor. p. 271, 27: καὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ βωμοῦ φέροντα τὴν ψῆφον ἐπιρυξε.

192) Legg. IX, p. 855 D; cf. et VI, p. 767 E.

neque Athenis exclusam esse veri simile est ¹⁹³⁾; Demosthenis enim locus ¹⁹⁴⁾, qui Areopagitas ait in regia porticu remotis arbitris consedisse, judicium, quod in Martio colle haberi necesse erat, spectare nequit nec nisi ad inquisitiones pertinere videtur, quas illi consilio interdum a populo mandatas esse constat; verum longe gravius est, quod Platoni cum Areopago convenit de triduo, quod judices causae ab omni parte cognoscendae atque identidem examinandae impendere jubet ¹⁹⁵⁾; similem utique apud Lacedaemonios cautionem comprehendimus, ne de capite hominis nisi pluribus deinceps diebus causa cognita statueretur ¹⁹⁶⁾; nec dubitamus quin vere antiquum

193) Cf. Matthiae I. l. p. 167; quem tamen nollem Antiphontis locum de Chorœuta §. 14 adhibuisse; illa enim oratio non in Areopago, sed in βουλεύσεως judicio apud Palladium habita est; cf. Forchhammer de Areopago p. 29.

194) Demosth. adv. Aristog. p. 776. 20: τὸ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν, ὅταν ἐν τῇ βουλεύσεω στοῖχοι θέματα περισχούνται, καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἐφ' ἑαυτῆς εἶναι καὶ ἀπανταῖς ἀποδών ἐποχοῦτεν: quo loco Meursius Areop. c. 8 abusus est ad secretos Areopagitici judicii concessus demoustrandos. Et haec quidem Matthiae I. l. quod obloquitur, recte fecit; ipse tamen dupliciter lapsus est, quum judicii mentione servata, περισχούντων illum ad multitudinem a subselliis judicium arcendam tantum, non omnino amovendam valere diceret; nam quod eadem illius quam μητρίδος in senatu quingentorum vim esse monet, ipsam μητρίδα non cancellis (δηργάντως) sed januam clatratam esse docuit Fritzschius de Aristoph. Dactal. p. 124 sqq.

195) Legg. IX, p. 856 A; cf. Lysiam adv. Andoc. §. 14, quibus verbis ἀριθμοῖν illam Areopagarum satis clare indicari arbitror: κατοι καὶ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ἐν τῷ οὐρανοτάτῳ καὶ δικαιοτάτῳ δικαιοτητῷ, ὅμολογῶν μὲν ἀδικεῖν ἀποθνήσκει, εὖν δὲ ἀμφισβητή, ἐλέγχεται, καὶ πολλοὶ οὐ γέρασαν ἀδικεῖν. Triduo autem Areopagum judicasse docet Pollux Onom. VIII, 117: καὶ ἔπειτο δέ μῆτρα τοῦτον ἡμερῶν ἐδίκαιον ἐγεῖται, τετάρτη φθίνοντος, τοτεγή, δευτέρᾳ.

196) Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 196 Hutt.: ἐρωτῶντος δέ τινος, διὰ τί τὰς περὶ τοῦ Θανάτου δίκαια πλέοντι ἡμέρας οἱ γέροντες κρίνουσι . . πολλαῖς μὲν, ἐγη, ἡμέραις κρίνουσιν, δημοσίᾳ θανάτου τοῖς διαμαρτύρουσιν οὐκ ἔντι μεταβούσθενται.

morem Plato servaverit, qui Areopagi quoque gravitatem apprime deceat. Quae si recte disputavimus, vel hac in parte, ubi plurima discrepant, Platonis leges non sine fructu cum institutis Atticis comparabuntur; ipsas autem homicidiorum religiones ex antiquissimo jure patrio in suum ita transtulit, ut nihil opportunius ad illustranda illius vestigia inveniri posse videatur. Nam et necessariis, qui genere proximi essent, prisco more caudem judicio persequendam¹⁹⁷⁾ reliquit, et ei qui hominem interemisset, noto pariter ignotoque, locis sacris publicisque omnibus interdixit¹⁹⁸⁾, eundemque, si judicium subire noluisset, capitali poena proposita, in perpetuum universa mortui patria prohibuit¹⁹⁹⁾; bruta quoque resque inanimas, quae mortis causam homini praebuissent, extra fines projici jussit²⁰⁰⁾; furem tantum nocturnum grassatoremque vel eum qui aut ipsi aut parentibus, liberis, fratri, sorori, conjugive vim inferre tentaret, impune ac sine piaculo interfici permisit²⁰¹⁾; sin quis imprudens innocentem occidisset, exsiliū praestituit, unde nisi certo tempore

197) Legg. IX, p. 866 A: δ τοῦ τελευτήσαντος γένει ἐγγίτατα, ἐπίσκοπος ὁν τοίτων πάντων γενομένων: cf. p. 871 B: ἐντὸς ἀνεγνώτητος, ut est in lege apud Demosth. adv. Macart. p. 1068 ult. Plura dabunt Müller ad Aesch. Eumen. p. 126 et Meier de gentil. Att. p. 18.

198) Legg. IX, p. 871 A et 874 B; cf. Ast p. 455.

199) Ibid. IX, p. 871 D; cf. Demosth. Mid. p. 528.

200) Ibid. IX, p. 873 E; cf. Kühn ad Polluc. Onom. VIII, 120.

201) Ibid. IX, p. 869 D et 874 B, ubi vid. Ast p. 461. Hanc quoque legem Rhadamanthyi tribuit Apollodor. Bibl. II, 4, 9: ος ἦν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα, ἀθῶν εἶναι.

praeterlapso volentibusque occisi necessariis non rediret ²⁰²⁾, quae omnia Solonis Draconisve in legibus fere ad verbum eadem inveniuntur; illa quoque ex jure Attico petita sunt, ut caedis reus, nisi tres vades constituerit, in vincula conjiciatur ²⁰³⁾, ut exsulem, qui homicidii causa in perpetuum relegatus sit, si redierit, cuivis occidere liceat ²⁰⁴⁾, ut medico impune sit hominem interfecisse ²⁰⁵⁾; nec desunt, quae etsi certis testimoniis careant, tamen eodem referre jure nostro audeamus. Atque ad Areopagum quidem pertinet, quod homicidam suppicio affectum iisdem cum occiso finibus sepeliri vetat ²⁰⁶⁾, ad Ephetarum autem judicia, quod de iis statuit, qui in certaminibus exercitationibusve gymnasticis et militaribus occubuerint, ut si jumentum mortis causa extiterit, impune sit, sin homo, poena quidem liberetur, lustratione tamen indigeat, qua iis, qui se suosve a vi defendent, opus esse negat ²⁰⁷⁾; illud etiam judicium, quod in Phreatto habitum esse traditur de iis, qui quum homicidii causa solum vertissent, nondum

202) Ibid. IX, p. 865 E; cf. Demosth. adv. Aristocr. p. 644.

203) Ibid. IX, p. 871 E; cf. jusjurandum senatorium apud Demosth. adv. Timocr. p. 745, 11: οὐδὲ δῆσω Ἀθηναῖον οὐδέτερα, ὃς ἀν ἐγγυητὰς τρεῖς παθιοτῆ τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦνται: et quae praeterea attuli in Lehrbuch cit. §. 137, n. 2.

204) Ibid. IX, p. 871 D; cf. Demosth. adv. Aristocr. p. 629. 20: τοὺς δ' ἀνδροφόνους ἔσται ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαιτῇ καὶ ἀπάγειν, quibuscum recte nostra comparat Wesseling ad Petiti Legg. p. 610.

205) Ibid. IX, p. 865 B; cf. Antiphon Tetral. III, 3, §. 5: εἰ δέ τοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀτροῦ ἀπεθανεῖς, δο μὲν ἀτρός οὐ φονεῖς αὐτοῦ ἐστίν, δο γὰρ νόμος ἀπολέει αὐτόν.

206) Ibid. IX, p. 871 D: δο δὲ ὄφλων Θανάτῳ ξημιούσθω καὶ μὴ ἐν τῇ τοῦ παθόντος χώρᾳ θυττέοθω.

207) Ibid. p. 865 B: παθαρθεῖς κατὰ τὸν ἐν Δελφῶν κομισθέντα νόμον ἐστοι παθαρός: in illis

venia impetrata iterum rei capitalis accusarentur ²⁰⁸⁾, nulla re magis illustratur, quam eo quod Plato in universum ejusmodi homines cavere jubet ne, si aliqua necessitate ad oram patriam referantur, terram tangant, sed in ipso mari tugurio posito exspectent, donec abire liceat ²⁰⁹⁾; postremo ea, quae a nonnullis mediocris fidei auctoribus de anno exsilii tempore his ipsis hominibus praestituto traduntur ²¹⁰⁾, ipsius testimonio haud minimam confirmationem acci-

---

contra, quae not. 201 laudavimus, legitur: ἀμυνάμενος ἀρχοντα χειρῶν πρότερον καθάπερ πολιμον ἀποκτενας ἔστω καθαρός, et: κτενας τὸν βιαζόμενον ἔστω καθαρός ἐν τῷ νόμῳ. Lex apud Demosth. adv. Aristocr. p. 637, quoniam de poena tantum loquitur, utrumque comprehen-dit: εὖν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἀθλοῖς ἄνων . . . η̄ ἐπὶ δάμαστι . . . τούτων ἔνεια μὴ φεύγειν κτείνανται. De jumentis v. p. 873 E.

208) Pollux Onom. VIII, 120: ἦν δὲ ἐν Θαλάσσῃ τὸ δικαιογήμον, καὶ τὸν ἐν αὐτίᾳ προσκλείσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπέδμενον, ἀπὸ τῆς νεώς ἐχοῦν ἀπολογεῖσθαι, μήτε ἀποβάθραν μήτε ἄγνωστην τὴν γῆν βαλλόμενον: cf. Petiti Legg. p. 517.

209) Legg. IX, p. 866 C. D.

210) Scholiast. Eurip. Hippolyt. v. 35: ἔθος γὰρ τοῖς ἐφ' αἴματι φεύγοντιν ἐνιαυτὸν ποιεῖν τὴς πατρίδος. Tzetzes ad Lycophr. v. 1039: νόμος ἦν τὸν ἐργασάμενον φόνον φεύγειν ὅλον ἐνιαυτὸν, μὴ φαίνοντα τῆς πατρίδος. Hesychius T. I., p. 437: ἀτενιαυτιομός η̄ εἰς ἐνιαυτὸν φυγὴ τοῖς φόνον δρέουσιν: cf. Bekk. Aneedd. p. 421. 20, qui tamen omnes non distinete de Attica loquuntur. Nam quod Petitus p. 513 etiam legem Atticam apud Demosth. adv. Aristocr. p. 643 extr. ita interpolavit, ut annum tempus intruderet, eo temerius factum est, quod Demosthenes illic omnino non de exsilii tempore loquitur, sed de die praestituta, intra quam proficiisci debeant: τὸν ἀλόντα ἐπ' ἀνοιοίῳ φόνῳ ἐν τοιν ὀδιομένοις χρόνοις ἀπελθεῖν ταπεῖν ὅδον καὶ φεύγειν, ἕως ἂν αἰδεοηται τις τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος. Tamen etiam Matthiae p. 169: annum, inquit, patria curare lex erat. Cautius Müller ad Aeschyl. Eumen. p. 128: *Ille es aber gehalten wurde, wenn die Verwandten es nicht für gut fanden, ob dem Todtschläger die Heimath dann auf immer verschlossen blieb . . . darüber fehlt es an bestimmten Zeugnissen; Platon setzt die Frist eines Jahres für die Landesverweisung des unfreiwilligen Mörders fest.*

pere videntur²¹¹⁾. Quanquam hac in causa caute nos versari jubent ea quae eodem loco philosophus sancit, ut si quis ante diem praestitutam redeat, duplum poenam patiatur²¹²⁾, propinquos autem, qui hoc impune esse sinant, cuivis liceat ipsos reos facere et quinquennii exsilio mulctare²¹³⁾; quorum etiam prius Atticorum usui, qualem nos quidem novimus, non omnino respondet²¹⁴⁾, alterum autem Athenis non magis factum esse constat, quam quod idem in lege de caede voluntaria permittit, ut si is, qui genere proximus sit, officio suo fungi caedemque ulcisci negligat, alienus quivis, servatis ceremoniis, quas deus accusatorem servare jussert, et propinquo diem dicat et ipsum illum, qui caedem fecerit, judicio persequatur²¹⁵⁾. Nam ut concedamus legem nullam fuisse, quae alienum quoque actionem intendere persecutori vetaret²¹⁶⁾, hoc profecto claris veterum

211) Legg. IX, p. 865 E; cf. et p. 866 C et p. 869 E.

212) Legg. IX, p. 866 B; cf. p. 864 E: ἐν δημοσίῳ δεθεὶς ὑπὸ τῶν νομοφιλάκων δύο ἀνατοῦς οὐτως ἀπαλλαττέοθω τῶν δεσμῶν.

213) Ibid. p. 866 B et p. 868 B.

214) Suppicio affectos esse, qui nulla venia accepta ex exsilio redirent, ex Demosth. adv. Aristocr. p. 636 haud immerito colligit Platner Process und Klagen T. I, p. 269; per ἔνδεξιν petitos esse certum est ex Poll. Onom. VIII, 49.

215) Legg. IX, p. 871.

216) Memorabilis locus est apud Demosth. adv. Everg. et Mnesib. p. 1160, ubi exegetae dissuadent quidem, ne alienae seminae caedem ulciscatur, οἱ δὲ γάρ ἐν τῷ νόμῳ ἔστι σοι οὐ γάρ ἔστιν ἐν γένει οὐ ή ὁνθρωπος οὐδὲ θεράπαιας: addunt tamen: χείρων τε δέξεις πολλοῖς εἴναι, μᾶν μέν ἀποφίγγη σε, ἐπιωρχηνέναι, ἐὰν δὲ Ἐλῆς, φθονήσῃ, unde apparere videtur, εἰςαγώγιμον certe ejusmodi δίκην fuisse, etiamsi ab alieno institueretur; noluisse tantum homines, nisi necessitudine cogerentur, ne πολιπραγμούντης invidiam incurrerent, cuius omnino ratio-

testimoniis efficitur, prorsus ab arbitrio propinquorum pependisse, si jure suo adversus auctorem caedis neglecto veniam ipsi dare vellent²¹⁷⁾. Ei tantum, qui voluntariae caedis convictus et condemnatus esset, ignosci potuisse nego²¹⁸⁾; hoc enim jam ad rem publicam pertinebat magistratumque erat videre, ut poenam ille lueret; ipsam autem facinoris persecutionem qui omisisset, eive quem fortuitae caedis damnasset exsiliū quando vellet condonaret, eum etsi quis piaculum commisisse fasque et pietatem infregisse censeret, tamen diis manibus puniendum relinquere debebat, judicio peterē ut qui rem publicam laesisset non licebat²¹⁹⁾. Longe aliter Plato, qui adeo

nem in accusando habitam esse constat; cf. Lehrbuch §. 135, n. 3. Ceterum nec exempla desunt, de quibus vid. Meier's Att. Process p. 164.

217) Demosth. adv. Nausicamach. p. 991: καὶ τοῦθ' οὕτω τὸ δίκαιον ἐν πᾶσιν ὑσχένι, ὥστε ἐλών τις ἀνονούσιον φόρου καὶ οὐφῶς ἐπιδεῖξε μὴ καθαρὸν μετὰ ταῖς αἰδέσηται καὶ ἀφῆ, οὐκέτι ἐνθαλεῖν πάριος τὸν αὐτόν ἔστι: cf. eund. adv. Pantaen. p. 981. 17 et plura apud Meier de bon. dominat. p. 22.

218) Cf. Müller ad Eumen. p. 127, qui recte in utroque Demosthenis loco vulgatam lectionem ἀνονούσιον tuetur contra Reiskium et Bekkerum, qui ex uno codice ἀνονούσιον scripserunt; quamvis enim concedam Meiero (de gentil. Att. p. 18; cf. censuram meam in Zimmermann's Zeitschr. f. d. Alterth. 1835, p. 1142) voluntariam quoque caedem remitti atque expiari licuisse, antequam de ea judicatum esset, tamen ne cum eo ἀνονούσιον ἀνονούσιον legam, efficit illud ἐλὼν, quod de peracto judicio agi ostendit; quod autem sequitur ἀλλ' οὓς ἐπιτίπτειν καὶ τεθράναι προστάττοντον οἱ νόμοι, τούτους, ἢν ἀγεθῶσιν ἄπτας, ἀπάρτων ἐκλίνει τῶν δεινῶν τοῦτο τὸ ὅγμα, alterum quoque casum comprehendit, quem proxime attingemus, si ipse moriens percussori ignoverat; tum enim, ipso Platone teste (p. 869 A), quamvis voluntaria caedes pro ἀνονούσιον habebatur.

219) Ei tantum, qui causam ad judices delatam deseruisset, mulctam irrogari potuisse videmus ex Aesch. F. L. §. 93, quod nollem Meierus ad sola vulnera restrinxisset; hoc enim omnibus judiciis publicis commune fuisse constat (Lehrb. §. 144.)

necessario exsiliū annum etiam fortuitam caedem sequi debere arbitrabatur, ut ne ei quidem illud remitteret, quem caesus ipse moriens culpa liberasset ²²⁰⁾, cui Attico jure nihil amplius subeundum fuisse constat ²²¹⁾; quod ubi recogito, veri simillimum est Platonem multa demum legibus firmasse, quae antiquorum legum latorum temporibus adeo solemnia usuque recepta fuissent, ut accuratiore sanctione, quam quae apud illos inveniatur, indigere non viderentur: ne propinqui caedem necessarii inultam sinerent, ut qui homicidium commisisset, quamvis imprudens tamen annum patria abstineret; quae etsi propinquorum arbitrio relinquerentur, tamen nemo erat qui aliter fieri posse exspectaret; Platonis demum aetate vel socordia hominum ²²²⁾ vel ipsorum, qui damnati essent, impudentia ²²³⁾ eo res pervenisse videtur, ut nisi severis legibus coercentur, piaculi discrimen in ipsam rem publicam redundaret. Unde illud etiam explicationem accipit, quod quum Attico more accusatoris demum

220) Legg. IX, p. 869 E: ταῦτα τοῦτο ἔστω περὶ ἀπάσης τῶν τοιούτων ἀφέσεως, οὐν ὅστιον διώσιν ἀφῆ τοῦτο ἐκάν, ὃς ἀκονούον γεγονότος τοῦ φόνου οὗ τε καθαροὶ γιγνέσθωσι τῷ δράσαντι καὶ ἐναντίος εἰς ἔστω τῆς ἐκδημίας ἐν νόμῳ.

221) Demosth. adv. Pantaen. p. 983. 21: οὐδὲ γάρ ἂν ὁ παθῶν αὐτὸς ἀφῆ τοῦ φόνου περιτελευτῆσαι τὸν δράσαντα, οὐδεὶς τῶν λοιπῶν συγγενῶν ἔξεστιν ἐπεξιέναι.

222) Cf. Demosth. adv. Theocrin. p. 1331: τελευτήσαντος αὐτῷ τοῦ ἀδελφοῦ βιαιῷ Θανάτῳ τοιούτος ἐγένετο περὶ αὐτὸν οὗτος, ὃςτ' ἀναζητήσως τοὺς δράσαντας καὶ πυθόμενος, οἵτινες ἦσαν, ἀργύριον λαβὼν ἀπηλλάγη.

223) Cf. Plat. Republ. VIII, p. 558 A: ἢ οὕτω εἰδεῖς ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ, ἀνθρώπων παταψιφισθέντων Θανάτου ἢ φυγῆς οὐδὲν ἥττον αὐτοῦ μενόντων τε καὶ ἀναστρεφομένων ἐν μέσῳ; καὶ ὡς οὔτε φροντίζοντος οὔτε δρῶντος οὐδενὸς περινοστεῖ ὥσπερ ἥρως.

interdicto homicida locis sacrī arceretur, Plato eum ipso jure abesse jubet 224), scilicet ne omissō per negligentiam interdicto impune illa loca polluantur; simillimum autem est, quod quum Solonem constet in legibus suis parricidae rationem omnino non habuisse 225), quia talem exsistere non posse sibi persuasisset, Plato, qui rem aliter se habere expertus nosset 226), eidem atrocissimum supplicium proponit 227); quanquam ita comparatum, ut in eo quoque non minus antiquissimum Graecorum usum sequi videatur 228), quam in sepulturae ignominia, qua eum qui ipse sibi mortem conciverit prosequitur 229). Philosophi manū novatricem in iis tantum agnoscō, quae de exsiliī tempore pro diversis criminū fontibus diverso argutatur; qui quum omnino omnium, nisi fallor, primus in hoc ipso legum

224) Legg. IX, p. 871 A: *εάν τέ τις ἀπαγορεύη τῷ δράσαντι ταῦτα ἀνθρώπων εάν τε μή δικαῖος νόμος ἀπαγορεύει κ. τ. λ.*

225) Cf. Cicero pro Rose. Amer. c. 25; Diog. L. I, 59.

226) Cf. Aristoph. Vesp. v. 1075.

227) Legg. IX, p. 873 B.

228) Eurip. Orest. 436: *Θανεῖν ὥρ' αὐτῶν λευτίμῳ πετρώματι.* Illud tantum Plato mitigat, quod necatum demum lapidibus in trivio obrui jubet.

229) Legg. IX, p. 873 D; cf. Zenob. Proverb. VI, 17: *Ἄριστοτέλης φησὶ περὶ Θηβαίων, ὅτι τοὺς αὐτόχθονας ἔαντων γνωμένους οὐκ ἔτιμον.* Longius etiam ipsi Athenienses progrediebantur, de quibus Aeschines adv. Ctesiph. §. 244: *εάν τις αὐτὸν διαχρήσηται, τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν:* cf. Joseph. de B. Jud. III, 8. 5; videtur autem Plato in his ut in aliis communem potius Graeciae quam singularem Athenarum morem secutus esse. Sic, ut hoc utar, in funeribus eorum, qui ab ignoto caesi essent, quamvis interdici percussori juberet, tamē non addidit, ut hasta simul ferretur, quo de usu v. Seidler ad Eurip. Troad. v. 1155. De αὐτοχθονίᾳ plura dabit Kirchmann de Funer. Roman. p. 482 sqq. et C. H. Scheidler de morte voluntaria, Jenae 1822. 4.

opere veterem ususque receptam criminum divisionem in voluntaria et invita reprehenderit, eaque secundum tres animi humani partes trifariam distribuerit ²³⁰⁾, ita hic quoque mediam inter imprudentiam et dolum malum iracundiam inseruit, qua quis motus caedem vel extemplo committeret vel etiam posterius animum suum sanguine expleret; ac priori quidem generi biennii, posteriori triennii exsilio proposuit, capitali autem poena in eos tantum animadvertisit, qui aut ci^c piditate vel avaritia hominem occidissent aut iterata caede ingenium effrenatum et insanabile ostendissent ²³¹⁾. Illud etiam triennium, quo eos, qui consanguineos conjugesve per iracundiam interfecissent, exsulare jussit ²³²⁾, dubito num antiquitus aut lege aut more ita descriptum fuerit; quod autem addit, ut qui tale facinus commiserint liberorum fratrumve mensa atque consortio in perpetuum abstineant ipsam antiquitatem redolet, neque alia causa est eorum, quae de servorum necibus aut suppliciis statuit; quo in genere licet multa potius ab exegetarum responsis quam a jure scripto pependisse videantur ²³³⁾, erant tamen, quibus etiam legibus provideri necesse esset. Ac si quis servum occidisset, Athenis quoque capitale fuisse

²³⁰⁾ Legg. IX, p. 863.

²³¹⁾ Ibid. IX, p. 866 D sqq. De poena capitali in universum quid sentiat, exponit Legg. V, p. 735 E: τοὺς γὰρ μέριστα ἔξημαρτηνότας, ἀνιάτους δὲ ὄντας, μεγίστην δὲ οὐδενὶ βλάβην πόλεως, ἀπαλλάγγειν εἴθεν: cf. XII, p. 942 A et 957 E; Protag. p. 322 D; Republ. III, p. 410 A.

²³²⁾ Ibid. IX, p. 868 D.

²³³⁾ Cf. Plato Euthyphr. p. 4.

constat 234), imprudenti tantum eandem quam apud Platonem veniam dari consentaneum erat, ut cum hero ejus transigeret judiciove petitus duplum pretii ex aestimatione judicum restitueret 235); ipsi certe domino impune erat, modo solemnibus lustrationibus uteretur 236). In servo autem puniendo, qui liberum interemisset, Plato ita tantum a patria lege discrepat, ut duplex supplicii genus proponat, prout aut dolo aut iracundia fecerit, vel publicum vel privatum 237); Athenis publicum tantum fuisse audimus 238), quod tamen nihil obstat quo minus eodem modo quo apud Platonem a carnifice prope monumentum occisi sumtum esse statuamus; ac licet homicidam propinquis encandum tradi non licuerit, illud tamen nihil vetat Athenas transferri, quod Plato servum, qui liberum pulsaverit, huic ipsi verberandum aut vinciendum citra domini damnum tradi jubet 239) eumque qui civem vulnerarit aut aliquo detimento affecerit, nisi a domino ejus satis-

234) Lycurg. adv. Leocr. §. 65: οὐδὲ τὸν μὲν οἰκέτην ἀποκτείναντι ἀργυροῦ ἔχουσιν, τὸν δὲ ἔλειθερον εἴργον τῶν νομίμων, ἀλλ' ὅμοιως ἐπὶ ταῖς παῖς τοῖς ἐλαχιστοῖς παρανοήμασι θάνατον ὄφεσσαν εἶναι τὴν ξηρίαν: cf. Plat. Legg. IX, p. 872 C.

235) Legg. IX, p. 865 C.

236) Legg. IX, p. 865 D; cf. Antiph. de Choreuta §. 4: καὶ ἀν τις κτενη τινὰ ὡς αὐτὸς κρατεῖ παῖς μὴ ἔστιν δ τιμωρήσον, τὸ νομιζόμενον καὶ τὸ θεῖον δεδιώς ὑγρεῖε τε ἁυτὸν καὶ αἱρέσεται ὃν τινὰται ἐν τῷ νόμῳ.

237) Legg. IX, p. 868 B, C et p. 872 B.

238. Cf. Antiph. de caede Herod. §. 48: καίτοι οὐδὲ οἱ τοῖς δεσπότας ἀποκτείναντες, εἴναι αὐτοφόρῳ ληφθῶσιν, οὐδὲ οὗτοι θυήσικοντιντούντι αὐτῶν τῶν προσηκόντων, ἀλλὰ παραδιδόσαιν αἵτοις τῇ ἀρχῇ πατέντες νικετέρους πατέριους.

239) Legg. IX, p. 882.

factum sit 239b), vulnerato ipsi addicit; praesertim quum cautionem adjiciat Attico jure dignissimam, ut si ille rem cum servo fallendi domini causa composuisse videatur, vel plagii vel doli mali reum facere liceat 240). Inter ingenuos quoque quae de vulneribus sancit, nisi quae ad peculiarem ipsius rei publicae formam pertinent, plurimam partem Attica esse dixerim: ut vulnus hostili animo inflictum exsilio perpetuo mulctetur, inter consanguineos autem capitale sit, sin quis imprudens alterum vulneraverit, sanabile damnum duplo, insanabile quadruplo compenset 241); de insidiis autem, quas quis alterius vitae struxerit 242), jam ab aliis observatum est jus Atticum Platonis legibus

239b) Similem certe legem Solonis, βλάβης τετραπόδων νόμον, invenimus apud Plut. V. Solon. c. 24, unde etiam in XII tabulas transiisse videtur, cf. Ulpian. in l. 1 Dig. si quadrap. pauper. fec.; neque servorum mentione caremus, modo cum Heraldo (Obss. ad J. A. et R. V. 8) apud Lysiam adv. Theomnest. §. 19 legamus οἰκῆς καὶ δούλης τὴν βλάβην δφείλειν: cf. Platner's Process u. Kl. T. II, p. 372 et comparationis causa Dirksen's Zwölf-Tafel-Fragmente p. 708 sqq.

240) Ibid. IX, p. 879 A; XI, p. 936 D, unde simul etiam illud lucramur, ut intelligamus κακοτεχνῶν δίκην nou eam tantum dici, ἢν εἰςήσουν οἱ ἔχοντες μαρτυρίαν φευδομαρτυρῶν κατὰ τὸν παρεζομένον τοὺς φευδεῖς μέρητας, veram ut ipsum quoque nomen arguit, in universum de omni dolo malo usurpari; cf. Des. Herald. de rer. jud. auctor. I, 3. 7 sqq.

241) Legg. IX, p. 876 sqq. De exsilio apud Athenienses quoque constat ex Lys. adv. Andoc. §. 15; cf. Meier's att. Process p. 314, qui tamen quod bona quoque exsulis publicata esse censem, recte addubit Wachsmuth. Hell. Alterth. T. II, P. 1, p. 270, ipso Platone duce p. 877 A: μετάστασιν εἰς τὴν γείτονα πόλιν αὐτῷ γίγνεσθαι διὰ βίου, καρκούμενον ἄπασιν τὴν αὐτοῦ κτῆσιν.

242) Legg. IX, p. 872 C; cf. Forchhammer de Areopago p. 30, qui recte τὸν βουλεύοντα appellat den intellectuellen Urheber des Mordes reprehenditque Hestherum, qui (Athen. Gerichtsverf. p. 140) βούλευος nomine etiam conatum caedis comprehendit. Conatus enim caedis ita tantum punitus esse videtur, si aliquem saltem successum habuis-

insigniter illustrari; neque in hoc tantum genere, verum etiam in aliis, quae ad causas publicas pertinent, insignis utriusque similitudo apparent. Et sacrilegos quidem proditoresque quod conjungit 243), idem in lege Attica fit, qua utrisque pariter, ut apud Platonem sacrilegis, praeter capitalem poenam etiam sepultura intra fines patriae negatur 244), nec dubitari potest, quin proditorum nomine hac in causa Attici eos quoque comprehenderint, quos duobus illis Plato adjungit, qui rei publicae mutandae consilia agitassent 245). Furtis quoque Solonem eandem quam nostrum dupli poenam praestituisse constat 246), neque illud ab usu patro alienum sanxit, ut qui pere-

set, quam ipsam esse causam τραύματος ἐν προνοίᾳ recte Meierus p. 313 intellexit; idem tamen, quod miror, in βουλεύοι quaerit, quid factum sit, si insidia irritae fuissent? Utrique, ni fallor, fraudi fuit, quod dicunt grammatici: τὸ μὲν γάρ ἔστιν, διαν ἐξ ἐπιβούλης τις τινὶ ναυαγερίῳ θάρατο, εἴνι τε ἀποθάνῃ δ ἐπιβούλευθεις εὖν τε μή: mihi vero potior est Platonis auctoritas, qui eum tantum βουλεύοις reum agit, qui βουλήσι τε καὶ ἐπιβούλεύσι ἀποκτείνεις αὐτοῖς fuerit; conatum enim, si effectu caruerit, extra judicium fuisse, illud quoque ostendit, quod in lege Areopagitica subjicitur: — καὶ φαρμάκων, εἴνι τις ἀποκτείνη δοὺς; cf. et Plat. legg. XI, p. 933. Illud tantum prudenter Hessterus animadvertisit, ex jure Attico consortem criminis pari cum ipso qui fecerit loco habitum esse; cuius rei aliud etiam insigne exemplum habemus apud Plat. Legg. XII, p. 955 B, ubi perinde haberijabet, sive quis furtum fecerit, sive celarit, prorsus ut apud Lysiam legimus adv. Philocr. §. 11: οὐ μὲν τὰ τῶν ἰδιωτῶν ἀπολλύμενα τοῖς πλέπταις συνειδότες τοῖς αὐτοῖς ἐνέχονται.

243) Ibid. IX, p. 853—856.

244) Cf. Xenoph. Hellen. I, 7. 23: καὶ τοῦτο τὸν νόμον προίνατε, δις ἔστιν ἐπὶ τοῖς ἵεροῖς καὶ προδόταις, εἴνι τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὰ ἱερὰ πλέπτη, καταργιθέντα ἐν δικαιοτητὶ μῆτρανται ἐν τῇ Ἀττικῇ: cf. Wesselink ad Petiti Legg. VIII, 4. 4, p. 672.

245) Cf. Meier's Att. Process p. 341 sqq.

246) Legg. IX, p. 857 A; cf. Gell. XI, 18: *is Solo . . . sua lege non ut Draco antea mortis, sed dupli poena vindicandum existimavit, quod et Demosthenes confirmat adv. Timo-*

grinos deos privatum colerent, impietatis nomine punirentur ²⁴⁷⁾, quem etsi τιμητὸν ἀγῶνα fuisse Socratis exemplo appareat, plerumque tamen apud Athenienses quoque ut apud Platonem capitale habitum esse videtur ²⁴⁸⁾; beneficiorum tantum et incantationum poenas, quae Athenis et ipsae interdum ad impietatem relatae esse videntur ²⁴⁹⁾, nisi augur medicusve fraudem fecisset, judicum arbitrio reliquit ²⁵⁰⁾. Παραπρεσ-
βειας crimen, quoniam Plato quoque leviter perstringit ²⁵¹⁾, verbo attigisse sufficiet; militarium autem judiciorum, quae accuratissime ille exposuit ²⁵²⁾, licet ad exitum properemus, ita saltem mentionem faciemus, ut moneamus de usu Attico, quem philosophus quoque retinuit, ut praesidentibus ducibus milites ipsi has causas judica-

erat. p. 736. 10: εἰ δέ τις ἔδιαν δίκην κλοπῆς ἀλώη, ὑπάρχειν μὲν αὐτῷ διπλάσιον ἀποτέλαι τὸ τιμηθέν; cf. Aristoteles Problem. XXIX, 14: εὖν δέ τις ἐξ οὐλας, διπλοῦν τῆς ἀξίας τοῦ κλεμματος ἀποτίνει et Dinarch. adv. Demosth. §. 60: ἀλλ' οἱ νόμοι περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀδικημάτων τῶν εἰς ἀργυρίου λύγον ἀνηκόντων διπλῆν τὴν βλέψην ὁρεῖσθαι πελείουν κ. τ. λ., unde simul apparet, decuplum illud in lege apud Demosth. p. 733 ad simplex furtum spectare non posse; cf. et p. 735. 10. Ceterum hoc etiam Atticum, quod Plato addit: εὖν δέ μή, διδέοθαι ἔως ἀν-
έτιογ η̄ πελογ τὸν καταδικούμενον: cf. Demosth. p. 733. 16.

247) Legg. X, p. 910.

248) Praeter ipsum Socratem, cui nihil magis criminis dabatur, quam quod κακὰ δαι-
μόνια εἰσηγεῖτο (Xen. Mem. I, 1; Diog. L. II, 40), exemplo est μητρογένετης ille, quem
Athenienses interfecerunt, ἐμβάλλοντες εἰς βάραθρον ἐπὶ περιελήν: cf. Photii Lex. p. 268 Pors.

249) Cf. Demosth. adv. Aristogit. I, p. 793 sq. et quibus hanc causam illustrat Meier.
Att. Process p. 312; adde Platnerum, Process u. Klagen T. II, p. 170, qui scite observat
illuc quoque γάμουα et ἐπιφθάσ jungi.

250) Legg. XI, p. 933.

251) Ibid. XII, p. 941 A.

252) Legg. XII, p. 943 sqq.

rent 253); hoc enim certum est: illud ambiguum, utri fortitudinis praemia decreverint, quod Plato iisdem militibus tribuit, plerumque autem imperatores soli fecisse videntur 254); coronas tantum, quas victores accepissent, non sua, sed communi Graecorum lege in templo suspendi jubet 255).

VI.

Hactenus de causis publicis; nam quae praeterea hoc in genere recensenda essent, aut junioribus demum desinienda transmisit 256), aut ambiguum reliquit, num ad omnia judicia extendi vellet 257); poenas autem licet et ipse haud raro, ut Athenis factum esse con-

253) Lysias adv. Alcibiad. I, §. 5: τὸν δὲ νόμον κελεύειν, εἴναρ τις λίπη τὴν τάξιν εἰς τοῦ πιλῶν δειλίας ἔνεκα μαχομένων τῶν ἄλλων, περὶ τούτου τοὺς στρατιώτας δικάζειν ubi quod Meier de bonis damn. p. 124 στρατιωτῶν nomine omnes comprehendi censem, qui stipendia jam fecerint (τοὺς ἐστρατευόντας), Platonis certe loco non firmatur, ubi legimus: γραφαὶ εἶναι πρὸς τοὺς πολεμιοὺς ἀρχοντας, ὅταν ἔλθωσιν ἀπὸ στρατοπέδου, δικάζειν δὲ τοὺς στρατεύσαντας ἐνάστοις, χωρὶς διπλίας τε καὶ ἑπτέας καὶ τᾶλλα ἐν πολεμίᾳ ἐναστὰς ὥσαιτως: hinc enim apparent eos tantum dici, qui una in expeditione fuerint; cf. et Platner I. I. II, p. 95. Obiter moneo ex Platone fortasse etiam hipparchis jurisdictionem in equites tribui posse; cf. de Equitt. Att. p. 22.

254) Cf. Plat. Sympos. p. 220 E; Herod. VIII, 123.

255) Omnino enim praemia publice accepta consecrari solemne erat; cf. Herod. I, 144; Isaeus de Dicaeog. §. 41; Demosth. adv. Phaenipp. p. 3045. 22; Aeschin. adv. Ctesiph. §. 46; de corona autem in ἀριστεῖοις Herod. VIII, 124 et Isochr. de Bigis §. 29.

256) Legg. VIII, p. 846 C; IX, p. 855 D.

257) V. e. quod XII, p. 948 A cum qui causa occiderit, nisi quintam suffragiorum partem tulerit, multa afficit; cf. Lehrbuch §. 144, n. 1.

stat, judicum arbitrio vel decernendas ²⁵⁸⁾ vel augendas ²⁵⁹⁾ permittat, tamen non semper easdem, quibus Athenienses uti solebant, adhibet. Mitto stationes sessionesque ignominiosas, quas erunt qui Charondae ex legibus repetendas censeant ²⁶⁰⁾; omnium autem maxime memorabilis est frequens carceris usus in poena ²⁶¹⁾, qui Athenis custodiendis potius quam puniendis maleficiis inserviebat ²⁶²⁾; sunt adeo quos perpetuis vinculis coërceri eorumque in bona quasi mortuorum succedi jubet ²⁶³⁾; capitis contra deminutiones ²⁶⁴⁾ bonorumque publicationes, quae frequentissimae Athenis erant ²⁶⁵⁾, prorsus rejicit atque omnino cavet, ne parentum peccata posteris ipsorum fraudi sint ²⁶⁶⁾; eorum tantum, quorum patres avique idem sacrilegii prodictionisve crimen commiserint, omnem progeniem exsulare jubet;

258) Legg. VIII, p. 843: τιμάτω τὸ δικαστήριον δ τι ἄν δέη πάσχειν ἢ ἀποτίνειν τὸν ἡττηθεῖτα; cf. IX, p. 876 C; XI, p. 928 C; 933 E; XII, p. 946 D.

259) Ibid. VI, p. 767 E: προστιμῆν; cf. et IX, p. 880 D.

260) Ibid. IX, p. 855 C; cf. Diodor. XII, 16 pluraque apud Casaub. ad Sueton. Oct. c. 24 et Wachsmuth. I. I. p. 184.

261) Cf. Legg. IX, p. 833 B; XI, p. 919 E; inque universum de tribus carcerum generibus X, p. 908.

262) Cf. Lehrbuch eit. §. 139, n. 6.

263) Legg. X, p. 909 D. Similis causa est exsulum, qui et ipsi civiliter mortui habentur; cf. IX, p. 877 C.

264) Ibid. IX, p. 855 D. Aliquid saltem ἀτιμᾶς ignavis imponit XII, p. 943 B et 944 E, sed hanc quoque ζατὶ προστάξεις tantum, ut militiae jure in posterum careant, non ζαθάπται, ut Athenis; cf. Lehrbuch §. 124.

265) Cf. Meieri historiae juris Attici de bonis damnatorum et fiscalium debitorum libros II, Berol. 1819. 8; imprimitis p. 163 sqq.

266) Legg. IX, p. 855 A et 856 C, quo loco mirum in modum abusus est Eusebius Praep. Evang. XII, 39.

tamen horum quoque bonis novos ex reliquorum civium filiis dominos constituit, ne fundorum numerus, quo tota rei publicae descriptio nititur, unquam imminuatur²⁶⁷⁾. Hac enim in cura vel Lacedaemoniis diligentiorem fuisse Platonem vidimus, nedum Atheniensibus, qui ne initio quidem aequalem agrorum distributionem habuerant²⁶⁸⁾; in iis modo, quae ad familiarum perpetuitatem spectabant, tantus omnium Graecorum consensus erat, ut hoc quoque in genere Solonis leges non sine fructu cum Platonicis comparare liceat²⁶⁹⁾. Verum hoc, quoniam spatii augstiis excludimur, alio tempore experiri constituimus; nunc ea tantum breviter perlustrabimus, quae ex reliquo jure civili a Solone condito philosophus ascivisse videatur. Atque in iis, quae ad fines regundos vicinorumque officia mutua et aquarum ductus pertinent, ipse nos ad antiquos legum latores remittit²⁷⁰⁾, quorum in numero neminem magis quam Solonem cendum esse clarissimae legum Atticarum reliquia ostendunt²⁷¹⁾; neque aliam originem esse

267) Ibid. IX, p. 856 D; cf. et similem rationem p. 877 D.

268) Aristotelis enim locus Politic. II, 4. 4 obscurior est, quam ut quidquam inde colligi liceat, nisi quod aliunde constat, Solonem providisse, ne nimium inter pauperes opulentosque discrimin intercederet neu cuiusquam victus ab alterius nutu vel comitate penderet; cf. et Isocr. Areop. §. 83.

269) Cf. omnino Legg. XI, p. 922 sqq. cum iis quae concessi in Lehrbuch cit. §. 119 sqq. Similia etiam Lacedaemoniorum instituta fuisse disputavi in comm. de causis turb. agr. aequ. p. 39 sqq. Plura in universum dabit Wachsmuth. T. II, P. 1, p. 169.

270) Legg. VIII, p. 843 E.

271) Cf. Plut. V. Solon. c. 23 et Gajum in I. ult. Dig. de finibus regundis, cum animad-

eorum, quae de fructibus arborum legendis sancit 272), vel inde patet, quod ea ad legem refert, quam ipsam Solonis esse constat, ne quis tollat, quod non posuerit 273). Poma tantum viliora auferri permittit eadem lege, qua Sparta, ut tricenario minor, si comprehensus fuerit, verberetur; ficuum autem et uvarum eandem quam Athenienses curam gerit 274), nec nisi peregrinum iter facientem carpere patitur ex illo genere, quod gustandi potius quam condendi causa plantatum esse videtur 275); alteras contra vel dominum ante certum maturitatis tempus legere vetat. Eadem causa est vindicationum, quas ut videatur integras ex jure patrio in suum transtulit 276); nam et servos, ubique inventi essent, reduci 277), et libertos ingratos in servitutem revocari potuisse constat 278), officia tantum libertorum nemo Platone luculentius exposuit; neque ea quae de assertione in libertatem

versionibus Des. Heraldi in Obss. et Emendd. c. 41, Petiti in Legg. Att. V. 1, p. 387 sqq., et G. A. Roseni in fragmenti Gajani de jure confinium interpretatione, Lemgoviac 1831. 8; adde Dirksen's Uebersicht der Zwölf-Tafel-Fragmente p. 468 sqq.

272) Legg. VIII, p. 844 D sqq.

273) Diog. L. I, 57: ἐ μὴ θον, μὴ ἀρέλη, εἰ δὲ μὴ, Θάνατος δὲ ζητεῖ: cf. Legg. XI, p. 913 C.

274) Alciph. Epistt. III, 40: μέμφομαι τῷ Σύλωνι ναι τῷ Δρόποντι, οὐ τοὺς μὲν κλέπτοντας οἰκεῖας θαράτῳ ξημοῦντες ἐδικαιώσαντες. Festus p. 243 ed. Lindem.: Atticos quondam juvenes solitos agniti in hortos irrumpere ficosque diligere, quam ob causam lege cautum, qui id fecisset, capital esset ei.

275) Γερναῖαι: cf. Dio Chrysost. Or. VII, p. 108. 14: εἰοὶ δέ γερναῖαι οφόδας ναι τοὺς βότρους φέρονται μεγίλους, οἵτινες οἱ παρεύρετες ἐπαφῶνται αὐτούς. Adde Niclas. ad Gepon. T. I, p. 368.

276) Legg. XI, p. 914 C sqq.

277) Cf. Meier's Att. Process p. 395 sqq., qui si nostri loci memor fuisset, non negasset etiam tertio enivis hominem in servitutem vindicare licuisse.

278) Cf. Petiti Legg. II, 6, p. 180 sqq. et quae attuli in Lehrbuch §. 114, n. 15.

passim apud oratores Atticos exstant, majorem aliunde lucem accipiunt 279); de furto autem concipiendo, quod a Graecis translatum per lancem et licium Romani dicunt, solus ita disputat, ut claram inde rei imaginem nanciscamur 280); quae quum ita sint, illa quoque, quae ad rei vindicationem et actionem ad exhibendum cum ea conjunctam pertinent, tuto quasi restituere Soloni licebit 281). Quae sequuntur de evictione in vendendo et regressu ad venditorem 282), ipsis juris Attici reliquiis confirmantur 283), nec dubito quin idem

279) Apud Platonem haec leguntur p. 914 E: ἐάν δέ τις ἀφαιρῆται τινα εἰς ἔλευθερον ὡς δοῦλον ἀγόμενον, μεθιέτω μὲν δὲ ἄγων, δὲ ἀφαιρούμενος ἐγγυητὰς τρεῖς ἀξιόχρεως καταστήσους οὕτως ἀφαιρεῖσθω πατέρα ταῦτα, ἄλλως δὲ μὴ: quibuscum cf. Lysias adv. Paneleon. §. 9 sqq. et quae praeterea attulit Petitus II, 6. 3, p. 177; deinde pergit: ἐάν δέ παρὰ ταῦτά τις ἀφαιρῆται, τῶν βιαιῶν ἔνοχος ἔστω καὶ ἀλούς τὴν διπλασίαν τοῦ ἐπιγραφέντος βλάβους τῷ ἀφαιρεθέντι τινέτω, unde illustratur Demosth. adv. Theocrin. p. 1327. 21; cf. Boeckh's Staatsh. d. Athener T. I, p. 416 et Meier I. I. p. 398. Praeterea animadvertisendum, Platonem cum Attico usu stare contra Zaleucum, qui eum, unde peteretur, servum ad finem usque judicii retinere jussérat, cf. Polyb. XII, 16, 4.

280) Legg. XII, p. 954; cf. Petiti Legg. VII, 5. 9, p. 533 sqq. et Heineccii Antiqu. Rom. Syntagma IV, 1. 19. Apud Platonem obiter moneo legendum esse γυμνὸς χιτωνίσοντος: nam ἦ intrusum est a librariis, qui nescirent γυμνὸν eum ipsum dici, qui sola tunica induitus sit; cf. Aristoph. Nubb. v. 966; Plat. Republ. V, p. 474 A; Demosth. Mid. p. 583; Lucian. Hermot. 23.

281. Cf. Pollac. Onom. VIII, 33: ἂν δέ δίκη καὶ εἰς ἐμφανῶν κατίστασιν παλαιμένη, διέστη τις ἐγγύησατο ἢ αὐτόν τινα ἢ τὰ χρήματα, οἷον τὰ πλοτάται: quam Platonii ante oculos fuisse ostendunt ipsius verba: τὸν ἔχοντα παλείσθω πρός τὴν ἀρχήν, δέ καθιστάτω γενομένου δέ ἐμφανοῦς κ. τ. λ. Plura dabit Platner, Process u. Kl. T. II, p. 297 sqq.

282) Legg. XI, p. 915 D sq.

283) Cf. Petiti Legg. V, 3. 1, p. 400 sq. et Heraldi Obs. ad J. Att. et Rom. IV. 3, p. 282 sqq. praetereaque Meier's Att. Process p. 528 et Platner I. I. T. II, p. 343 sqq.

fons sit eorum, quae de fidejussione proxenetarum ²⁸⁴⁾ et de redhibitione propter latens vitium apud Platonem sanciuntur ²⁸⁵⁾, praesertim quum pariter ut antecedentia in jure Romano redeant ²⁸⁶⁾, quod multa ex Solonis legibus petiisse constat; ea tantum aliena esse censeo, quae minuendaे litigationis causa subjicit, ne actio detur de iis negotiis, quae extra forum vel pecunia non numerata gesta sint ²⁸⁷⁾, ut fidejussiones syngraphis perscribantur coram tribus vel quinque testibus ²⁸⁸⁾, ut qui rem vendiderit, cuius pretium quinquaginta drachmas excedat, ne intra decimum diem urbem relinquat domusque ejus emtori nota sit ²⁸⁹⁾; praeescriptionis denique terminos, quod plerumque facit in numeris, suo arbitrio descriptsse videtur ²⁹⁰⁾, quanquam horum quoque nonnullos cum jure Attico communes habet ²⁹¹⁾. Quod vero de institorum atque opificum mendaciis coercendis statuit ²⁹²⁾, licet pro rei publicae suae conditione variatum sit, tamen re ipsa Solonis esse inde conjicimus, quod Athenis lege vetitum fuisse fertur, ne quis in foro mentiretur ²⁹³⁾; qua ex lege illic quoque

284) Legg. XII, p. 954 A.

285) Ibid. XI, p. 916 A. Nescio cur hoc neget Meier I. l. p. 525.

286) Cf. Gell. Noct. Att. IV, 2 et Heineccium I. l. III, 23. 6.

287) Legg. XI, p. 915 E; cf. Platner I. l. p. 341.

288) Ibid. XII, p. 953 E; cf. Platner I. l. p. 367.

289) Ibid. XI, p. 916 A.

290) Legg. XII, p. 954 C - E.

291) Cf. Lehrbuch cit. §. 141, n. 5.

292) Legg. XI, p. 917 B sqq. et p. 920 D sqq.

293) Cf. Hyperidem ap. Harpocrat. p. 161 s. v. *καὶ τὴν ἀργαῖν ἀνεῖδεν* et quae illo de loco disseruit Petitus V, 3. 2, p. 401 adde Platnerum I. l. p. 339 sq.

Ψεύδοντα agere licuisse veri simillimum est, si quis aut pretium nimium indicasset aut diem operi absolvendo praestitutam non servasset, ejusque nominis actionem nuper in inscriptione Deliaca, quae a colonis Atticis scripta est, Boeckhii solertia indagavit²⁹⁴⁾. Sunt et alia minoris momenti apud Platonem, quae nos ad disciplinam publicam a Solone conditam remittunt: lex de conviciis, quibus et alias et imprimis in locis sacris publicisque abstineri jubet²⁹⁵⁾, de saltatoribus et cantoribus choricis, quos prorsus ut Athenis pignore capto ad operam suam praestandam cogi permittit²⁹⁶⁾; de funeribus, quorum luxum eodem quo Solo consilio sapienter restringit²⁹⁷⁾; his tamen missis, quantum restat spatii ad usum forensem Atheniensium inque primis locum de testimoniis ex Platone illustrandum conferamus,

294) Cf. Corpus Inscriptt. T. II, p. 222. Quanquam in illo a Boeckhio discedo, quod non de eo redemptore agi arbitror, qui opus intra diem praestitutam non absolverit, sed de eo, quem aliis vadibus et ipse constitutis ostenderit nimia mercede opus faciendum conductisse; quod si recte conjecti, haec quoque verba, quae Boeckhius se non intelligere professus est, probabiliter emendare mihi videor lin. 10: δοφ δ' ἀν . . ο . . εὑρειαν ἀπολούμενον, ἔξεστω τοῖς ἐπιστάταις εἰς πρᾶξαν τὸν ἐργάνην κ. τ. λ. Nihili est ἀπολούμενον: tu lege δοφ δ' ἀν πλέονος εὑρειαν πωλούμενον, ut quanto pluris quam aequum esset locatum opus invenerint, tantum mulctae a redemptore exigere curatores jubeantur; qui quum et ipsi culpa non vacare in tali errore videri possint, venia ipsis datur, si rem praesenserint: εὖν προγνώσκωσιν, ἀξημούσιοι οἵοι καὶ ἀνυπόδειοι.

295) Legg. XI, p. 935; cf. Plut. V. Solon. c. 21: ξῶντα δὲ κακοῖς λέγειν ἐκάλυπτε πρός ιεροῖς καὶ δικαιοτητοῖς καὶ ἀρχετοῖς καὶ θεωρίαις οἴνοις ἀγώνων: et quae praeterea Petitus concessit VII. 6, p. 535. Miror Wachsmuthium T. II, P. 1, p. 238.

296) Legg. XII, p. 949 D; cf. Antiphon de Choreuta §. 11.

297) Legg. XII, p. 959; cf. Plut. V. Solon. c. 21; Ciceron de Legg. II, 23 - 25, et plura apud Petitum p. 499 sqq. et Dirksen. I. 1. p. 666.

quem hic quoque jus patrium secutum esse quum insignis rerum verborumque similitudo, tum eae partes ostendunt, quas magistratibus in causis cognoscendis colligendisque probandi instrumentis tribuit²⁹⁸⁾. Et hoc quidem Schoemanno²⁹⁹⁾ assentior, quod mulieribus quoque, quae quadragesimum aetatis annum excesserint, testimonii dicendi facultatem concedat, Atticis moribus non magis convenire, quam quod iisdem magistratus quoque gerendos permittit³⁰⁰⁾; illud tamen miror neminem adhuc ex ipso confirmasse, quod Antipho quoque innuit, in caedis causis etiam servorum testimonia audita esse³⁰¹⁾; praeterea non video cur non Athenas quoque transferamus, quod Plato, si quis ex ipso judicum numero testis excitetur, eum testimonio dicto judicare in eadem causa vetat³⁰²⁾; neque ἐξωμοσίας formula, quam per tres deos dejerari jubet, a Solonis legibus aliena est³⁰³⁾; omnium vero maximam lucem ex ipso ἐπίσκηψις Ψευδομαρτυριῶν accipit, quae quum

298) Legg. XI, p. 937 B: τὰς δὲ ἐπισκήψεις τὰς ἀρχὰς φιλάττειν κατασεσημανέταις ἐπ' αὐτοῖν καὶ παρέχειν εἰς τὴν τῶν ψευδομαρτυριῶν διάνοισιν: et ibidem C: ἐνδεικνύτω μὲν σρός τὴν ἀρχὴν δὲ βουλόμενος αὐτὸν, ηδὲ ἀρχὴν δικαιοστηθεῖται παραδέτω.

299) Att. Process p. 667.

300) Legg. VI, p. 785 B.

301) Antipho de caede Herod. §. 48: καὶ μαρτυρεῖν ἔχεστι δοῦλοι κατὰ τοῦ ἐλευθέρου τὸν φόνον: quo de loco Platnerus Proc. u. Kl. T. I, p. 215: diess ist nicht sowohl von einem eigentlichen Zeugniß als von einer Denunciation zu verstehn; at Plato hoc et ipse sancit: δοῦλη δέ καὶ δοῦλοι καὶ παιδὶ φόνον ἔχεστω μαρτυρεῖν κ. τ. λ.

302) Legg. XI, p. 937 A; cf. Schömann p. 672.

303) Cf. Spanheim ad Aristoph. Nubb. v. 1236 et ad Plut. v. 129; adde Buttman. Mythol. T. I, p. 29 et Nitzsch ad Odyss. T. II, p. 30.

a Charonda demum inventa esse dicatur ³⁰⁴⁾, profecto non nomine tantum, ut plerumque creditur ³⁰⁵⁾, ab actione falsi testimonii differre potest. Ego certe non dubito quin illud quod Plato sancit, ut ante quam judicio decernatur ἐπίσκηψις fiat, Athenis quoque non arbitrium sed necessarium fuerit, atque in eo ipso ἐπίσκηψεως natura cernatur, ut statim in cognoscenda causa quasi recusatione interposita fides testium labefactetur, licet in iis tantum causis, quae totae a testimonii penderent, ἐπίσκηψιν continuo actio secuta esse videatur ³⁰⁶⁾, in reliquis exspectari oportuerit, donec aliquid damni ex eo testimonio acceptum esset ³⁰⁷⁾. Quod ut statuam eo imprimis moveor, quod nulla re magis testimonii alicujus veritatem confirmari apud oratores

304) Aristot. Politic. II, 9. 8: Χαρώνδον δύδιον μὲν οὐδὲν ἔστι πλὴν αἱ δίκαιαι τῶν φευδομαρτυρῶν πρῶτος γάρ ἐποίησε τὴν ἐπίσκηψιν: cf. Bentleji Opuscula p. 358.

305) Cf. Meier's Att. Process p. 385, qui etiam nostro de loco perperam p. 382: *Plato scheint diese Klage nur vor ausgemachter Hauptsache zu gestatten; neque enim est actio ἐπίσκηψις, sed actionis denunciatio, ut ἐπαγγελλε.*

306) Hoc est in διαμαρτυρίᾳ: cf. Lehrbuch §. 141, n. 10.

307) Demosth. adv. Everg. et Mnesib. p. 1139: καλῶς μοι δοκοῦσιν οἱ νόμοι ἔχειν ὑπόλοιπον ἀγῆτα ἀποδιδόντες ταῖς δίκαιαις τῶν φευδομαρτυρῶν, ἵν' εὖ τις μάρτυρις τὰ φευδῆ μαρτυροῦντας παρασχόμενος . . . ἐξηπάτησε τοὺς δικαιοτέρους, μηδὲν αὐτῷ πλέον γένηται, ἢλλ' ἐπισκηφάμενος ταῖς μαρτυρίαις ὁ ἀδικθεῖς καὶ εἰσελθὼν ὡς ἄμας καὶ ἐπιδεῖξε στρεψί τοῦ πρόγυμνατος τοῖς μάρτυρις τὰ φευδῆ μεμαρτυρηθέτας παρὰ τε τούτων δίκαιη λάβῃ: cf. adv. Stephan. I, p. 1101: καταμερόμαρτυρηθεῖς καὶ παθὼν ἐπὸ Φορούωνος ἴβριοτικά καὶ δευτέρα δίκαιη παρὰ τῶν αὐτῶν ἥπα ληρώμενος παρ' ἡμῖν. Quod Meiero videtur p. 381, ei quoque, qui litem ipsam abstulisset, φευδομαρτυρῶν agere licuisse, concedere nequeo; quae enim affert exempla, vel ἐπίσκηψιν tantum spectant ante judicium faciendam, vel διαμαρτυρίαν, ubi plures φευδομαρτυρῶν actiones sese excipere poterant; neque opus esse arbitror cum Platnero Proc. u. Kl. T. I, p. 398 eo consurgere, ut in Isaci oratione de Pyrrhi hereditate damnum mora illatum peti statuamus.

Atticos video, quam quod nemo ἐπεσκήψατο, unde patet, nisi continuo testimonium ἐπίσκηψις secuta esset, pro vero haberi debuisse 308); neque alia ἐπισκήψεως ratio fuisse videtur in Ψευδομαρτυρίαις ac drachmae illius quam in λειπομαρτυρίᾳ statim antequam judicetur poni videmus 309), licet damni actio contra testem contumacem pariter ac mendacem post judicium demum instituatur. Damnum enim a teste, cuius qualicunque culpa lis amissa esset, repeti licuisse 310) et aliunde constat neque a Platonis legibus abest; nisi quod is de eo potissimum loquitur, qui citatus non respondisset, quem Athenis, nisi ipse testimonium promisisset, mulcta potius affectum esse audimus 311); mendacio autem amissam litem denuo instaurari permittit, quod Athenis

308) Demosth. adv. Everg. p. 1140. 21: καὶ Θεόφραστος αὐτοῖς ὡς ἀληθῆ μεμαρτυρηθέουσιν οὐκ ἐπεσκήψατο οὐδὲ ἐπεξέρχεται τῶν φευδομαρτυριῶν: cf. adv. Olympiod. p. 1179. 20: ἐπεὶ εἰ μή δοτὶ ταῦτα ἀληθῆ, ἀ τρόπος λέγω, διὰ τὸ οὐκ ἐπεσκηφάμην ἔγω τότε τοῖς μάρτυρσι τοῖς ταῦτα μαρτυροῦντος; inque primis Isacum de Pyrrhi her. §. 12: ἀλλὰ μὴν δπότε μὴ ἐνεοκημένους εἰσὶ ταῖς παρὶ αὐτοῦ τούτου μαρτυρίαις, ψιλολογησάτες εἰσὶ ταῦτα.

309) Cf. Demosth. adv. Timoth. p. 1190.

310) De φευδομαρτυριῶν δίνῃ cf. Platner's Proc. u. Kl. T. I., p. 400, de λειπομαρτυρῷ Heffter's athen. Gerichtsverf. p. 307; quod enim Platnerus p. 221 aliam λειπομαρτυρίου, aliam βλάβης δίνῃ fuisse contendit, speciosius quam verius disputatum existimo, si quidem ipso Demosthenis exemplo apparet testem nisi metu actionis post judicium intentandae cogi non potuisse; quod autem apud eundem sequitur: νῦν δὲ τῷ Ἀρτιφάνει τίληχαι βλάβης θύλαν δίνεται, illud tantum spectat, quod alias etiam πλητεύσει in λειπομαρτυρίῳ locus erat; λειπομαρτυρίου certe γραφή non fuisse contra lexicographorum ineptias recte monuit Meier Att. Process p. 390.

311) Cf. Harpoer. p. 174: λέγεται πλητεύεσθαι καὶ ἐκπλητεύεσθαι ἐπὶ τῶν μαρτίών, ὅταν μὴ ὑπακοέων πρὸς τὴν μαρτυρίαν ἐν τοῖς δικαιογένεσις, καὶ ἔστιν ἐπιτίμιον πατ' αἵτον δραχμὰς χίλια: quod ne quis Platonem securus cum λειπομαρτυρίου δίνῃ confundat, animadvertisendum est utriusque discrimen apud Phot. Lex. p. 212: ὃ μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν θελήσας μαρτυρεῖν ἐξελητεύετο, ὃ δὲ ἀποστρέψας μέν, ἐκπλεύει δι', λειπομαρτυρίου ἐσφίνετο: quorum posterius Plato omnino non attigit.

interdum tantum factum esse Theophrastus tradidit 312); illud modo praeterea cum Attico jure commune habet, quod eum, qui ter mendacii convictus fuerit, testimonii dicendi jure in perpetuum, ἐνδειξεως periculo proposito, privat 313). Verbo denique monendum est de exsecutione rei judicatae, quae illud imprimis memorabile habet, quod fiscalium debitorum poenas, quae Athenis fuerunt, in eos qui privatis deberent transtulit, fiscalibus autem capitalem poenam minatur 314); unum tamen haud scio an hinc quoque lucremur, ut quem reliquos ἀτίμους Athenis non magis peti judicio quam petere potuisse constet 315), debitores petendi tantum jure caruisse intelligamus.

312) Ap. Schol. Plat. p. 458 Bekk.: ἀνάδικος κρίσις, εἰ δέλλωσαν οἵτοι πάντες οἱ μάρτυρες ψευδομαρτυρῶν η̄ ὑπερημισεις.. οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἀγώνων.. ἀλλ' ἐπὶ μόνης ξενίας οὐδὲ ψευδομαρτυρῶν οὐδὲ οὐδέων: quo jam restringitur illud quod nimis universe narrat Harpoer. p. 22: ἀνάδικοι κρίσιοι αἱ ἀνωθεν δικαιομέναι, σταυ ἀλῶσιν οἱ μάρτυρες ψευδομαρτυρῶν. Quanquam jam Heraldus de rerum jud. auctor. I, 3. 10 recte intellexit Platonem beneficium illud latius extendisse, quam apud Athenienses factum sit, quibus nihil re judicata sanctius videbatur; neque aliter sentio de loco Legg. XII, p. 954 E, ubi Plato itidem rescindi judicium permittit, εάν τις τινὰ δίκην παραγίγνεσθαι ιωλόη βίᾳ εἴτε αὐτὸν εἴτε μάρτυρας: licet enim ipsum, qui vi prohibitus vadimonium deseruisse, in integrum restitui Athenis quoque potuisse concedam (Lehrbuch §. 145, n. 1), testibus tamen prohibitis πακονεχνιῶν tantum et βιαλῶν agi licuisse censeo.

313) Cf. Andoc. de myster. §. 74 et quae de eo loco disputatione Boeckhius in Ind. Leett. Ber. 1817–18 et Meier de bon. damn. p. 125, quibus nuper accessit P. v. Lelyveld de infamia jure Attico p. 123. Postea demum, fortasse inde ab Euclidis archontatu, discriminum auctum esse videtur, ut unum testimonium falsum ad ἀτιμίαν sufficeret; nam quod Boeckhio placuit, ut per προστίμην interdum etiam capitis deminutionem accessisse statuamus, Isaei loco confutatur de Dicacog. §. 19, unde appetat infamiam testi, mendacii convicto, etiam antequam sententia a judicibus ferretur, certam fuisse.

314) Legg. XII, p. 958 B; cf. Meier l. l. p. 137 sqq.

315) Cf. Demosth. adv. Mid. p. 534. 1.

Haec igitur sunt, quae Augustissimi Principis natalibus deberi arbitrabar; quibus etsi tanti ponderis argumentum adumbratum potius quam expressum et absolutum esse sentiam, satis tamen, opinor, pro consilio nostro actum est, ut aliquo saltem exemplo prodito committitum animos erigamus viamque monstremus, qua proposita industriae praemia nancisci possint. Neque irritas spes nostras fore spondent specimina, quibus hoc ipso die intelligentissimorum judicum consensu palma victorum decus decreta est. Nam quum quaestionem jam ante hoc biennium frustra propositam proximo anno iterassem his verbis conceptam:

Quum constet primo post Chr. n. seculo eloquentiam Romanam a Ciceronis exemplo prorsus discessisse, conquerantur ex scriptoribus illius aetatis et componantur inter se quaecunque de mutata sub imperatoribus artis oratoriae forma inveniri atque investigari poterunt; imprimis autem de Cassii Severi, quem primum flexisse a vetere illa et directa dicendi via affirmat auctor dial. de orat. c. 19, vita atque ingenio quantum fieri poterit accuratissime disputetur;

nunc saltem inventus est juvenis doctissimus, qui eum certe locum, qui ad eloquentiae formam sub Caesaribus pertinet, tanta cum diligentia et judicio in colligenda pariter ac disponenda materia executus est, ut praemium ei negari non posset; quae enim de Cassio Severo disputavit, quoniam interim a Weichertu viro clarissimo idem argumentum luculentissime pertractatum erat, in censem venire amplius non posse videbantur. Schedula in consessu judicum aperta nomen apparuit

CAROLUS GUILIELMUS PIDERIT,
RINTELIENSIS.

Neque alteri argumento, quod proximo anno novum commendaram,
Prosopographiae Aristophaneae, defuit qui laudabilem operam
impenderet; qui etsi non omni festinationis culpa liberari possit
neque exactum semper in temporum hominumque rationibus distin-
guendis judicium adhibuerit, tamen et ipse vel propter industriam
universo opere comprobata vel propter dexteritatem in singularum
rerum tractatione conspicuam praemio non indignus esse visus est.
Nomen ejus reclusa schedula hoc repertum est:

HENRICUS HASSELBACH,
RICHELDORFENSIS.

Et hi quidem, quoniam nemo contra in arenam descendit, *anoviti*
victores renunciantur; de nova autem, quam nunc in sequentem
annum proponimus, quaestione speramus fore ut jam etiam plures
inter se decertent, praesertim quum ita comparata sit, ut non modo
ad philologorum studia, verum ad omnes pertineat, qui morum
emendationem bonasque artes curant. Ea vero haec est:

Quoniam parum adhuc de Peripateticorum doctrina morali disputatum
est, colligantur, quae de hoc argumento apud Ciceronem, Diogenem Laërtium,
Stobaeum in Eclogis aliosque auctores veteres leguntur, et cum Aristotelis
libris ethicis comparentur ita, ut quantum eorum ad ipsum scholae principem
referendum, quantum a posterioribus magistris additum vel innovatum sit
appareat; praeterea de rationibus inter eadem et Academicorum placita
ethica intercedentibus quum in universum tum eo imprimis consilio agatur,
ut Ciceronis doctrina ethica justam inde lucem accipiat.

Atque in his opera nostra subsistit; quod enim reliquum est,
ipsum Augustissimi Electoris diem natalem vir excellentissimus et
clarissimus, collega conjunctissimus,

F R I D E R I C U S   R E H M,
PH. D. AA. M. HIST. P. P. O.

oratione in auditorio majori habenda illustrabit; cuius sacri ceremoniis
ut frequentes adesse, oratorem publice constitutum audire, bonaque
vota concipienti favere velint *magnificus Academiae Proreector,*
Professores omnium ordinum, summe venerabiles, illustres et
consultissimi, experientissimi, excellentissimi, quotquot praeterea
in quocunque honoris ac dignitatis gradu constituti bene Acad-
miae cupiunt et bonis artibus favent, cives denique, Minervae
sacris operantes, ornatissimi atque suavissimi, ea qua par est
observantia oro rogoque.

Marburgi die xxi. JULII MDCCCXXXVI.

Plato. Leges

(NATALEM TRIGESIMUM QUINTUM
SERENISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS
A C D O M I N I

FRIDERICI GUILIELMI

PRINCIPIS ELECTORALIS, CONSORTIS REGIMINIS HASSIAE ETC.

LAETANTI PATRIAEC SACRUM

AB

ACADEMIA MARBURGENSI

DIE XX AUGUSTI MDCCCXXXVI

O R A T I O - N E

IN AUDITORIO MAJORI HABENDA
CELEBRANDUM

I N D I C I T >

CAROLUS FRIDERICUS HERMANN,

PH. D. AA. M. PHILOLOGIAE P. P. O. ET SEMINAR. PHILOL. DIRECTOR, BIBLIOTHECAE
ACADEMICAe PRAEFECTUS SECUNDARIUS.

Inest juris domestici et familiaris apud Platonem in Legibus cum veteris Graeciae inque
primis Athenarum institutis comparatio.

MARBURGI,

TYPIS ELWERTI ACADEMICIS. MDCCCXXXVI.

In iis quae nuper indicendorum Augustissimi Electoris natalium causa de vestigiis institutorum veterum, imprimis Atticorum, per Platonis de Legibus libros indagandis disputavimus, et alia multa spatii temporisque angustiis coacti aut negleximus aut leviter tantum atque in transcursu attigimus, quo olim fortasse majore otio et cura redire licebit; gravissimum autem locum, qui est de jure domestico et familiari, ita distulimus, ut integrum propediem nos tractaturos esse polliceremur. Sperabamus enim fore, ut hoc quoque anno Serenissimi Principis, cui ab Augustissimo Patre imperii habenae commissae sunt, natales debita cum gratulatione ac pietate celebrandi redirent; quem quum Divini Numinis clementia ad hunc usque diem salvum sospitemque videre contigerit, faustissima occasione ad id quod promisimus persolvendum uti non detrectabimus. Quoniam autem in singulari hoc argumento latius exspatiari licet, non in eo modo consistemus, ut jus Atticum ex Platone illustremus, sed omnino Platonis leges, quae quidem ad familias regendas et successionem in bona defunctorum pertinent, succincta enarratione comprehendemus; quo facto etiam similitudines aequae ac discrimina, quae illis cum reliquis veteris Graeciae institutis intercedunt, sponte sua prodibunt.

Neque enim ullo in loco clarius appareat singularis legum Platonis indoles, quem jam in superiore disputatione monuimus non magis domesticas quam publicas res arbitrio singulorum permittere, sed utrumque genus pariter certis finibus describendum censere, ne quis ullo tempore obsequii et disciplinae immemor sibi prius quam communi rei vivere discat, et licentia, qua nihil civitati perniciosius esse potest, consuetudinis potius vi leni atque aequabili quam externis et temporariis imperiis reprimatur ¹⁾; quod etsi legibus non semper effici posse intellexit, eodem tamen, modo universa civitas prudenter constituta fuerit, morum praeceptis et pudore quodam perveniri sperat ²⁾. Ipsa igitur matrimonia, unde totius rei domesticae initium dicitur, non ut sibi sed ut patriae maxime expeditat, cives inire jubet ³⁾, neque quidquam antiquius in re publica constituenda habendum existimat ⁴⁾. Atque illud quidem e communi Graecorum usu instituit, ut in diebus festis juvenum et puellarum chori simul in

1) Legg. VI, p. 780 A: ὅστις δὴ διαιροῦται πόλεσιν ἀποφαινεσθαι νόμους πῆ τὰ δημόσια καὶ ποινὰ αὐτοὺς ξεή ζῆν πράττοντας, τῶν δὲ ἐδίων ὅσον ἀγάγη μηδὲ οὔτεται δεῖν, ἔξονοιαν δὲ ἐπάστοις εἴναι τὴν ἡμέραν ζῆν ὅπως ἀν ἐθέλῃ, καὶ μὴ πάντα διὰ τάξεως δεῖν γέγνεσθαι, προτέμενος δὲ τὰ ζῶα ἀνομοθέτηται ἥγεται τὰ γε κοινὰ καὶ δημόσια ἐθελήσειν αὐτοὺς ζῆν διὰ νόμων, οὐκ ὁρθῶς διαιροῦται: cf. XII, p. 942 A.

2) Ibid. VI, p. 773 D: τούτων δὴ χάριν ἐπὶ μὲν νόμῳ τὰ τοιαῦτα ἀναγμαῖον, ἐπάδοντα δὲ πειθεῖν πειρᾶσθαι . . καὶ δέ διείδους ἀποτρέπειν, ἀλλὰ μὴ γραπτῷ νόμῳ βιαζόμενον: cf. sup. disput. n. 51 et 52.

3) Ibid. VI, p. 773 B: καὶ κατὰ παντὸς εἰς ἔστω μῆδος γάμου τὸν γάρ τῇ πόλει δεῖ συμπίροντα μηδοτείνειν γάμου ἔπαστον, οὐ τὸν ἥδιστον αἰτῶ.

4) Ibid. IV, p. 721 A: γαμικοὶ δὴ νόμοι πρῶτοι κινδυνεύοντι τιθέμενοι καλῶς ἢν τιθεοθαύπερος ὁρθότητα πάσῃ πόλει.

medium procedant inter seque spectantes animis designent, quem sibi quisque potissimum ad vitae consortium convenire arbitretur ⁵⁾; delectum autem non ita, ut plerumque fiat, haberi vult, ut sui quisque simillimum sectetur ⁶⁾, sed ut sapienti contrariorum temperamento et permistione in tanta singulorum differentia aliqua saltem universorum aequabilitas servetur; quod quum in reliqua despondendorum indole moribusque, tum maxime in rei familiaris modo commendat, ne divitiae divitiis cumulatae majorem semper bonorum inaequalitatem in civitate efficiant. Quanquam haec omnia non tam legibus imperanda quam suadendo et contraria reprehendendo in consuetudinem vertenda esse censem; dotes tantum, Lycurgi exemplum secutus, vel constitui vel accipi gravi mulcta proposita vetat ⁷⁾; ea vero, quae ad ipsam generis propagationem spectant, non modo hortatibus acerrime inculcat ⁸⁾, verum etiam legibus ita sancit, ut vel Lace-daemoniorum diligentiam in hac causa superet. Coelibes quidem jam in superiori disputatione monui fere eodem exemplo apud ipsum

5) Ibid. VI, p. 771 E; cf. V, p. 738 D et Xenoph. Ephes. I, 2.

6) Philosophi quoque commendarunt γαμήν ἐκ τῶν δμοίων, ut Cleobulus apud Diog. L. I, 92 et Pittacus apud eundem I, 80: τὴν πατέρα οαυτὸν ἔλει: cf. Aeschyl. Prometh. v, 890: ὡς τὸ κηδεῖσαι καθ' ἑαυτὸν ἀγιοτεῖνει μακρῷ, et Ovid. Heroid. IX, 29: *Quam male inaequales veniunt ad aratra juvenci, tam premitur magno conjugē nupta minor.* Proprius ad Platonem accedunt Juven. Satir. XI, 29 et Callicratidas Pythagoricus apud Stob. Floril. LXXXV, 18, p. 182 Gaisford.

7) Cf. sup. disput. n. 78 et Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 223 sqq. Hutt.

8) Legg. IV, p. 721 C; VI, p. 773 E; cf. Sympos. p. 208 B.

puniri 9), quos et honoribus privat, quibus alioquin seniores a junioribus coli jussit, et mulcta afficit, quam scite Clemens Alexandrinus quasi impensarum instar esse ait, quas uxori maritus impendere debeat 10); neque aetatis termini, intra quos matrimonium jungi oportuerit, Spartae minus accurate quam apud Platonem descripti suisse videntur 11); quod autem nuptis quoque quasi custodes quos-

9) Plura dabit Osannus in comm. de coelibus apud veteres populos conditione, Gissae 1827. 4, p. 4 sqq.

10) Clem. Alex. Stromatt. II, p. 423 A: ὁ δὲ γενναῖος Πλάτων καὶ τροφὴν γυναικὸς ἀποτινεῖ εἰς τὸ δημόσιον πελεύει τὸν μὴ γήμαντα καὶ τὰς καθηκούσας δασκάνις ἀποδιδόναι τοῖς ἀρχοντινοῖς εἰ γάρ μὴ γήμαντες οὐ σπουδοποιήσονται, καὶ καταλύσουσι τάς τε πόλεις καὶ τὸν πόμον τὸν ἐπιτύπων, τὸ δὲ τοιοῦτον πλειστές, θελαν γένεσιν καταλύσντων.

11) Cf. Lycurgi dictum in Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 224: δοτσαντος δ' αὐτοῦ καὶ τὸν χρόνον τῶν τε γαμοιμένων καὶ τὸν γαμούντων, πρὸς τὸν ζητοῦντα, ἵν' ἔφη τὰ γεννώμενα ἰσχυρὰ ἐν τελείων γεννώμενα: quem quod Osannus l. l. p. 8 non certum tempus praefiniuisse vult, sed illud tantum sanxisse, quod Xenophon ait de Republ. Lac. I, 6: ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι — diversam enim pro eujusque natura maturitatem fuisse — non satis perpendit quod apud ipsum Platonem legitur de Republ. V, p. 460 E: ἀρ' οὖν συνδοκεῖ μέτριος χρόνος ἀκμῆς τὰ εἴκοσιν ἔτη γυναικί, ἀνδρὶ δὲ τὰ τριάκοντα; ut mittam Aristotelem, qui iisdem terminis quibus noster in Legibus aetatis vigorem comprehendit Rhetor. II, 14. 4: ἀκριβέσσι δὲ τὸ μὲν οῶμα ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα. Cf. Legg. IV, p. 721 B et VI, p. 785 B, quibus ne quis illud contradicere existimet, quod p. 772 D ait: ὅποτε τις οὗν καὶ διτηνία τῶν πέντε καὶ εἴκοσι γεγονότων ἔτη οὐκοῦν τε καὶ σπουδούμενος . . . ἐξειρηνέων πιστεύει, γαμεῖτω μὲν πᾶς ἐντὸς τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν, tenendum est, illic de circumspiciendis potius quam contrahendis nuptiis sermonem esse, similisque ratio est ei, qua Athenis juvenes duodeviginti quidem annos natos inter cives relatos, tamen vicenarios demum ad concessionem admissos esse constat; inter vicesimum quintum enim et tricesimum annum Plato ipsam illam οὐνπτείαν collocat, quam in sup. disp. p. 31 cum περιπόλοις Atticis comparavi. Obiter moneo apud Aristot. Politic. VII, 14. 6 pariter legendum videri διὸ τὰς μὲν ἀρμόττει περὶ τὴν δικτωκαλδεικὴν ἐτῶν ἥλικίαν συνειγνύνται, τοὺς δὲ περὶ τὰ τριάκοντα: vulgo inepte τοὺς δέκατους καὶ τριάκοντα.

dam magistratum ex numero addit, seminas pariter maresque, qui concordiae conjugum prospiciant eosque debiti conjugalis admoneant contumacesque publicis tabulis proseribant ¹²⁾, ita comparatum est, ut ad Lacedaemoniorum δίκην μονοδιαιτησίας referri nequeat ¹³⁾, neque meliorem explicationem habeat, quam ut ἐπικλήγων curam, quam Athenis quoque magistratibus mandatam fuisse constat ¹⁴⁾, philosophum ad omne matrimoniorum genus transtulisse dicamus. Idem tamen, ne ultra modum civium numerus augeatur, tempus liberorum quaerendorum, nisi sterilitas intercesserit, decennio circumscribit ¹⁵⁾, adeoque sufficere censem, si quis vel duo tantum liberos, filium filiamque suscepere ¹⁶⁾; tot certe qui habeat, negat esse cur prima uxore mortua alteram ducat, quae illis pro noverca sit; quod etsi non tantis quantis Charondas poenis sanxerit ¹⁷⁾, sed dissuadendum potius quam praecise negandum esse duxerit, satis tamen clare

12) Legg. VI, p. 784.

13) Cf. Clem. Alex. I. I. p. 423 A.

14) Cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 121, n. 11.

15) Legg. VI, p. 784 B: ἡ δὲ παιδοποίη καὶ φυλακὴ τῶν παιδοποιουμένων δικέτις ἔτος τ. τ. λ. Viginti annos liberis procreandis permittit Plato in Republ. V, p. 460 E, unde tamen inconsulte egit Astius, Plat. L. u. Schr. p. 386, quum argumentum contra Legum auctoritatem depromeret; qui primum quidem in eo lapsus est, quod contrahendorum matrimoniorum tempus illic describi censuit (cf. Dilthey p. 36 sq.), deinde vero non perpendit, in Reipublicae libris, ubi liberi omnibus civibus communes esse jubentur, non esse cur sobolis augmenta tanta cum sollicitudine reprimantur.

16) Legg. XI, p. 930 C; cf. sup. disput. n. 82. Non satis merito Platonem reprehendit Aristot. Politic. II, 3. 6.

17) Cf. Diodor. XII, 12.

significavit, nullas sibi secundas nuptias probari, nisi quae reparandae priorum sterilitatis causa ineantur ¹⁸⁾. Concubinarum autem consuetudine civibus suis tanta cum severitate interdixit, ut eum qui alia muliere utatur praeter illam, quam cum diis sacrisque nuptialibus domum suam duxerit ¹⁹⁾, perinde ac peregrinum omni honorum communione privet, progeniem vero, nisi quis cum alieno mancipro rem habuerit, cuius partum ipsius domino accrescere communi antiquitatis jure oportebat, una cum matre extra fines proturbari jubeat ²⁰⁾; unde fit, ut nulla apud ipsum spuriorum mentio exstet, quorum conditio in reliquis Graeciae civitatibus haud exiguae difficultates legum latoribus creasse videtur.

Hactenus de maribus; seminarum notum est Platonem quantum fieri posset eandem cum maribus fortunam esse voluisse ²¹⁾; quod tamen quum ipse non semper pari cum illis diligentia persecutus sit, nobis nunc verbo attigisse sufficiat; comparationis utique cum aliorum Graecorum institutis in tanta rationum differentia sola sponsalia idoneam materiam praebent. Quod enim maribus tribuerat,

¹⁸⁾ Legg. XI, p. 930 B.

¹⁹⁾ Ibid. VIII, p. 841 D: ἀθντα παλλάκων σπέρματα καὶ γόθα μὴ σπείρειν . . εἴτις συγγρούστη τοι πλήν ταῖς μετὰ θεῶν καὶ ιερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκίαν, ὥνητας η̄ καὶ ἀλλῷ ὅτωοῦν τρόπῳ πηγαῖς . . τάχ' ἀν ἀτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαγων νομοθετοῦντες δρθῆς ἀν δέξαιμεν νομοθετεῖν, ὡς δύτως δυτα ξενικόν, ubi ne quis ιερῶν γαμικῶν vel γαμηλίων corrigendum censeat, cf. Lex. Rhetor. pone Phot. Pors. p. 670: οἱ γαμοῦντες ποιοῦσι τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἡρῷ ιεροῖς γάμους.

²⁰⁾ Legg. XI, p. 930 D.

²¹⁾ Legg. VII, p. 794 sqq.

ut uno eodemque aetatis anno tricesimo simul et sui juris fierent et matrimonii ineundi potestatem acciperent, hoc certe in mulieres transferre non poterat, quas quum maritari quidem inter decimum sextum et vicesimum aetatis annum vellet, negotiorum autem gerendorum auctoritatem quadragenariis demum permitteret ²²⁾, desponderi saltem puellas aliena auctoritate necesse erat. Atque hac in causa fere eundem ordinem secutus est, quem et Athenis obtinuisse novimus ²³⁾ et universae Graeciae communem fuisse veri simile est ²⁴⁾, nisi quod matrem maternosque cognatos adjungendo feminini generis aequalitatem quodam modo restituit ²⁵⁾; reliqua Soloniam legem vel illustrare arbi-

22) Ibid. VI, p. 785 B; cf. XII, p. 937 A, ubi tamen illud animadvertendum est, quod διηγη̄ λαγχάνειν ita tantum mulieri permittit, ἐάν ἀνανδρος οὐ: nuptae igitur et ipse maritum σύγιον esse vult; cf. Schömann's Att. Process p. 556.

23) Cf. Petiti Legg. Att. VI, 1. 4, p. 436 sqq. et plura in Lehrbuch cit. §. 119, n. 6 et 7.

24) Cf. Gans Erbrecht in Weltgeschichtl. Entwicklung T. I, p. 299.

25) Legg. VI, p. 774 E: ἔγγύην δὲ εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρῶτον, δευτέραν πάππου, τοῖην δὲ ἀδελφῶν δικαιοτέρων ἐάν δὲ μηδὲ εἰς οὐ τούτων, τὴν πρὸς μητρὸς μετὰ τοῦτο εἶναι κυρίαν δικαιότως ἐάν δύοπα τύχῃ τις ἀηθῆς συμβαλη̄, τοὺς ἐγγίταν γένους οὐκεὶ κυρίους εἶναι μετὰ τῶν ἀπιτῷστων. Unum restat discrimen cum lege Attica apud Demosth. adv. Steph. II, p. 1134, quod illic frater avum antecedit, apud Platonem sequitur; quod si quis fortinum existimet, librariorum certe culpae tribui non potest, quum idem ordo in altero Demosthenis loco exstet adv. Leochar. p. 1095. 7: ναὶ δὲ νόμος ταῦτα μαρτυρεῖ λέγον, οὐν ἀν ἐγγυήνη πατήρ οὐδεὶς οὐ πάππος, ἐν ταύτης εἶναι παῖδας γνησοντος: sed vide ne Plato seniori plus tribuen-dum putaverit quam Solo, praesertim quum fratrem etiam multo serius apud Platonem quam Athenis in suam tutelam pervenire videamus, nec patrimonium nisi mortuo avo ad posteros transire possit; Athenis nullus dubito quin frater, qui sui juris paternorumque bonorum compos esset, avum in despondenda sorore antecesserit.

tror, si quidem tutorum mentio, quae in illa miro dicendi genere obscurata est, apud Platonem clarissime exstat, nec dubitari potest, quin Athenis quoque patre atque avo fratribusque mortuis puella in ejus potissimum potestate fuerit, cuius tutelae ab eo, qui novissime decessisset, commissa esset²⁶⁾. Disciplina autem muliebris, quam in plerisque Graeciae civitatibus peculiari magistratum generi commissam

26) Verba legis haec sunt: *ην δν ἐγγυήσῃ επι διαιοις δέμαστα εἶναι η πατήρ η ἀδελφός διοπάτωρ η πάππας δ πρός πατρός, ἐν ταύτης εἶναι παιδας γνησίους εἶναι δὲ μηδεὶς η τούτων, δὲν μὲν ἐπικληρός τις η, τὸν κύριον ἔχειν, εἶναι δὲ μη η, στρώ δν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι: quorum* quum jam universum sensum Petitus recte reddidisset: *si orba (ἐπικληρος) non sit, tutor eam despansato, in alia omnia abiit Salmasius de modo usur. p. 168, qui tutoris mentionem aspernatus eum κύριον esse vult, cui vir moriens testamento uxorem suam reliquerit ac nuptum dederit, eumque secutus est Wesseling. ad Petit. p. 535; his deinde refutatis Hessterus athen. Gerichtsverf. p. 73 cum Reiskio (in Schaeferi Appar. crit. et exeg. T.V, p. 210) et Platnero (Beiträge zur Kenntniss d. att. Rechts p. 118) puellae ipsi jus tutoris eligendi tribuit; postremo Platnerus ipse (Proc. u. Kl. T. II, p. 250) sententia sua retractata hanc legis mentem suisce statuit, ut pauper puella, quippe quae ἐπικληρος non esset, ei matrimonio jungeretur, cui eam proximus agnatus despondisset. Atque hic quidem cum Salmasio et Müllero recte intellexit, subjectum ejus quod est ἐπιτρέψῃ mulierem esse non posse, sed ex antecedentibus repeti debere; illa vero εἶναι δὲ μη η prudenter cum Schaefero ad ἐπικληρον retulit; ex reliquis autem primum hoc concedere nequeo, eam quae ἐπικληρος non sit, pauperem esse, sed eam intelligo, cuius frater filius in aliena tutela reliquerit, qui etsi bona hereditaria acceperint, κύριοι tamen mulieris esse non possint; deinde vero nego vel ἐπιτρέπειν despondendi vim habere, vel κύριον nunc, quum non de ducenda sed de despondenda puella agatur, maritum potius quem tutorem significare; nam quod paulo ante κύριος eam ipse ducere jubetur, singulare est. Κυριον autem nomen ἐπιτρόπων quoque convenire, quatenus parentis loco et potestate sit, et aliis locis probatur, quos congesit Schmeisser de re tutelari Atheniensium p. 11, et insignissimo Aeschinis adv. Timarch. §. 13: πατήρ η ἀδελφός η θεῖος η ἐπιτρόπος η διώς τῶν κυρίον τις: neque minus mulierum quam impuberum ἐπιτρόπους esse potuisse, quod negare videtur Klenze in Zeitschr. f. geschichtl. Rechtsw. T. VI, p. 81, Platonis locus clare ostendit, ut mittam Isaeum de Philoctem. §. 14 et 17.*

esse constat 27), Platoni non diversa est ab ea, qua universam civitatem severissime adstringit, neque quidquam eorum invenimus, quae Athenis ad γυναικονόμων curam pertinuisse traduntur, nisi quod convivorum numerum in nuptiis certo modo et ipse circumscribit 28); in quotidiana vita uxores una cum maritis et syssitiis 29) et exercitacionibus bellicis 30) interesse jubet, eaque re non modo a reliquorum Graecorum moribus discedit, quos muliebre genus omnino domorum finibus inclusisse constat 31), verum etiam Lacedaemoniorum exemplum relinquit, qui etsi virgines iisdem quibus juvenes artibus educarent 32), nuptas tamen vitam domesticam agere permiserunt et quasi disciplina publica solverunt 33), unde identidem queritur factum esse, ut viri tantum verecundia et obsequio conspicui essent, mulieres

27) Cf. Schubert de Aedilibus p. 68–72.

28) Legg. VI, p. 775 A; cf. Athenaeus VI, 46, p. 245 B: ὅτι δῆν έθος τοὺς γυναικονόμους ἐφορῆν τὰ συμπόσια καὶ ἔξετάζειν τῶν κελημένων τὸν ἀριθμὸν, εἰ καὶ τόμον ἔοτε κ. τ. λ.

29) Legg. VI, p. 780 B; cf. VII, p. 806 E.

30) Ibid. VII, p. 804 E sqq.

31) Cf. Plat. Republ. IX, p. 579 C: καταδεδυκὼς ἐν τῇ οἰκίᾳ τὰ πολλὰ ἡγή ὥσπερ γυνή: Phintys apud Stob. Floril. LXXIV. 61, p. 83 Gaisf.: Ἄδια δὲ γυναικὸς τὸ οἰκονομένην καὶ ἔνδον μένεν καὶ ἐπέχεοθαι καὶ θεραπεύειν τὸν ἄνδρα: Philo de Legg. Spec. p. 803 C: Θηλεῖας δὲ οἰκουμεῖα καὶ ἔνδον μονὴ, παρθένοις μὲν εἶνω κλισιάδων, τὴν μεσαύλιον ὅρον πεποιημέναις, τελεῖας δὴδη γυναιξὶ τὴν αὐλεῖον.

32) De re notissima cf. Müller's Dorier T. II, p. 314. Eadem Plato VIII, p. 833 D sqq., sed ut πρεποίηση οτολῆ ἐσταλμένας in certamina descendere jubeat, non nudas ut Lacaenas.

33) Cf. Dionys. Hal. Exc. Archaeol. Rom. XX, 2: τῶν δὲ κατ' οἰκίαν γενομένων οὕτε πρόνοιαν οὔτε φιλακῆν ἐποιοῦντο, τὴν αὐλεῖον θυρὰν ἐκάστον ὅρον εἶναι τῆς ἐλευθερίας τοῦ βίου πομπέοντες.

autem procacitate et intemperantia reliquas Graecas longe superarent ³⁴⁾. Neque in liberis educandis eum Lacedaemoniorum rationes omnino probasse jam in superiore disputatione significavi; quorum instituta ut in aliis multis, quae ad morum disciplinam pertinent, studiose sequitur, ita in hoc acerrime reprehendit, quod corpora magis quam ingenia puerorum excolerent ³⁵⁾; ipse vero vel pluribus artibus, quam quae vulgo Graecorum pueri addiscerent, juventutem erudiendam censem ³⁶⁾, earumque magistros, quod ante ipsum unum Charondam instituisse audimus ³⁷⁾, etiam publicis impensis conduci jubet ³⁸⁾; in eo tantum Lacedaemoniorum quoque similis, quod non arbitrio parentum relinquit, quae suos quique liberos discere cupiant, sed eadem omnes scholarum frequentandarum necessitate compre-

34) Cf. disput. sup. n. 55 et Lehrbuch cit. §. 26, n. 20.

35) Cf. disput. sup. n. 57.

36) Legg. VII, p. 817 E: ἔτι δὲ τούνν τοῖς ἐλευθέροις ἔστι τρία μαθήματα, λογισμοὶ μὲν καὶ τὰ περὶ ἀγιθμοῖς ἐν μάθημα, μετρητικὴ δὲ μήνοις καὶ ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἐν αὖ δεύτερον, τούτοις δὲ τῆς τῶν ἀντρῶν περιόδου πρὸς ἀλληλα ὡς πέφυκε πορεύεσθαι: cf. Republ. VII, p. 536 D. Harum enim artium ignorantiam etiam alias popularibus suis exprobavit; cf. Plutarch. de Genio Soeratis c. 7.

37) Diodor. XII, 12: ἐνομοθέτησε γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς νέες ἀπαντιας μανθάνειν γράμματα χρηγοῖσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοῖς τοῖς διδασκάλοις. Apud reliquos enim Graecos etsi communiter pueri instituerentur, privatorum tamen opera ii ludi instituti erant, publicas scholas non novimus; cf. Hegewisch, ob bei den Alten öffentliche Erziehung war? Altona 1811. 8, et Koenig de publica educatione in Opusec. p. 66 sq. et 81 sq.

38) Legg. VII, p. 804 C, ubi tamen cavendum est ne quis cum Kappio (Platon's Erziehungslehre p. 42) ex nostro loquendi usu *lesoldete Lehrer* inveniri sibi videatur; peregrinos enim quasi opifices mercede conductos Plato dicit, πεπεισμένος μισθοῖς οὐκοῦντας ξένους, quos quasi βαρυάνσους civium ex numero capi vetat.

hendit 39). Hoc enim summum Platoni in rebus domesticis esse vidi-
mus, ut quae quis habeat, non sibi sed patriae deberi sciat; neque
alia liberorum causa est, quos ut procreare parentes non sua magis
quam rei publicae causa jussérat, ita neque uti procreatibus pro suis per-
mittit; unde omnino sequitur, ut patriae potestatis, quae apud reliquos
quoque Graecos, si cum Romanis comparaveris, satis exigua est 40),
fere nullum apud ipsum vestigium appareat, atque ea quoque, quae
juvenileis licentiae coercendae causa institui oporteat, in medio ponan-
tur neque aut negligentiae aut tristitiae parentum locus relinquatur.
Et universae quidem educationi unum ex nomophylacibus praeſicit 41),
quem haud scio an satis commode cum Lacedaemoniorum παιδονόμῳ

39) Ibid. p. 804 D: οὐχ δν μὲν ἀν ὁ πατήρ βούληται φοιτῶντα, δν δὲν μή, ἐῶντα τῆς πα-
δείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον πάντ' ἀνδραὶ καὶ παῖδει κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν
γεννητόφων δυτας, πειδεῖντέον εξ ἀνάγκης. Aquid Lacedaemonios eum, qui communis disciplinae
particeps non fuisset, ne civilis quidem optimo jure usum esse, monui in disp. de Ho-
mocis p. 16 sqq. et in Lehrbuch cit. §. 25, n. 18; magistri tamen apud hos neque publici
neque privati apparent, sed prout natura ferebat, inter se instituebant; cf. Aristot. Politic.
VIII, 3. 3: νῦν μὲν οὖν αἱ μάλιστα δονοῦσαι τῶν πόλεων ἐπιμελεῖσθαι τῶν παιδῶν αἱ μὲν ἀθλη-
τικὴν εἴτιν εμποιοῦσιν . . . οἱ δὲ Λάκωνες ταύτην μὲν οὐχ ἡμαρτον τὴν ἀμαρτίαν, θηριώδης δὲ περ-
γίζονται τοῖς πόνοις: pluraque apud Ad. Cramer. de educ. puer. apud Athen. p. 36.

40) Cf. Dionys. Hal. Arch. Rom. II, 26: οἱ μὲν γάρ τὰς Ἑλληνικὰς πατεστησάμενοι πολιτείας
βουλχίν τινα ποιιδη̄ χρόνον ἔταξαν ἀρχεῖσθαι τοὺς παῖδας ἕπε τῶν πατέρων . . . τιμωρίας δὲ κατὰ
τῶν παιδῶν ἔταξαν, ἐὰν ἀπειθῶσι τοὺς πατρόσιν, οὐ βαρετας, ἐξελίσσαι τῆς οἰκλας ἐπιτρέψαντες αἱ-
τοὺς καὶ χορήματα μή καταληπτεῖν, περιστέρω δὲ οἰδέν: cf. et Aristot. Politic. I, 5. 2 pluraque
apud Meierum de bon. damn. p. 27 et Platnerum Proc. u. Kl. T. II, p. 242.

41) Legg. VI, p. 766 C; cf. VIII, p. 829 D et p. 835 A, ubi παιδευτοῦ nomine cum
appellat.

comparare liceat 42), praetereaque illud ad Lacedaemonis exemplum instituit, quod jam in superiore disputatione attigi, ut adolescentes unicuique, qui natu major esset, tanquam parenti obsequium praestarent senioresque vel castigandi jure adversus juniorum lasciviam uterentur 43); abdicandi autem potestatem ne parentibus quidem solis concessit, ne quis iracundia concitatus hominem juvenem, qui olim fortasse ad bonam frugem redire posset, domo simul ac civitale exturbaret, sed primum quidem propinquorum consilium adhiberi jussit, quorum suffragiis de fortuna hominis decerneretur, abdicatum autem, si quis sibi adoptare vellet, non prohibuit, eum demum, qui intra decennium a nemine in familiam reciperetur, una cum iis, qui propter fratrum numerum proprii patrimonii expertes essent, in colonias exsulatum ablegavit 44). Simili cautione in divortiis utitur, quae ita tantum fieri permittit, ubi decem ex nomophylacum totidemque ex muliebrium magistratum numero selectae frustra dissidia componere tentaverint, ac ne sic quidem simpliciter inter se disjungi patitur, sed utrique novum conjugem addit, qui ferocem ejus animum

42) Xenoph. Rep. Lac. II, 2: δέ δὲ Λυκούργος ἀντὶ μὲν τοῦ ὑπερ ἐπαστρω παιδαγωγοῖς δούλους ἐφιστάναι ἄνδρας ἐπέστησε προτείνειν αὐτῶν, ἐξ ὕνπερ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθιστανται, δέ δὴ καὶ πανδονόμος καλεῖται. Eundem Plutarchus quoque V. Lycurg. c. 17 ἐκ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν lectum esse tradit; sed haud scio an longius etiam procedere cumque senatorum ex numero fuisse Platone duce statuere liceat. Paedagogis tamen Plato in singulis regendis carere noluit; cf. Legg. VII, p. 808 D et Kapp. I. 1. p. 43 sq.

43) Cf. VII, p. 808 E et sup. disp. n. 76.

44) Legg. XI, p. 929; cf. Gans Erbrecht T. I, p. 323.

comprimere et continere valeat⁴⁵⁾; sterilitatis tantum causa magistratus ipsos, ubi ita visum fuerit, matrimonia dirimere et quid cuique conveniat providere jubet⁴⁶⁾.

Haec igitur omnia ab Attico jure prorsus aliena sunt, quod et patribus filios, quando vellent, abdicare⁴⁷⁾ et maritis uxores repudiare⁴⁸⁾ permisit; illud demum propius accedit, quod similem liberis adversus parentes desipientes actionem dari apud Platonem videmus⁴⁹⁾, quam Athenis fuisse satis constat⁵⁰⁾; verum hanc quoque vel lege vel pudore ita temperat, ut filius maximos natū ex nomophylacibus antea adeat eorumque consilio atque auctoritate patrem reum agat. Ei demum, qui ita condemnatus sit, familiae regendae jure interdicit eumque pueri instar in posterum in aliena

45) Legg. XI, p. 930.

46) Ibid. VI, p. 784 B.

47) Hoc vel ex ipsis Platonis verbis prodit p. 928 D, ubi exprobrat vulgo hominum, quod ἡροῖνται ἀν δεῖν τὸν νομοθέτην νομοθετεῖν ἐξεῖναι οφειλούσιν δὲν βούλονται τὸν νόον ἐπὶ πάγκων εὐαγγελίου ἀπάρτευτον ἀπειπεῖν νόον κατὰ τόπον μηχέντες εἶναι: confirmaturque Demosthenis loco adv. Boeot. p. 1006, 20: εἰ δόδος νόμος . . τοὺς γορέας ποιεῖ προτίους οὐ μόνον θέοθαι τοῦτον εἰς ἀρχῆς ἀλλὰ καὶ στάλιν ἐξαλεῖται δὲν βούλονται καὶ ἀπονηγοῦνται: enijs enim rei aliquis κίριος est, ab aliena auctoritate pendere nequit, mirorque viros dectos, quorum nomina posui in Lehrbuch cit. §. 122, n. 11, Luciano auctore de judicium cognitione cogitare.

48) Cf. Lehrbuch §. 122, n. 4 et Gans Erbrecht T. I, p. 311.

49) Legg. XI, p. 929 D.

50) Cf. Meier's att. Process p. 296, cui tamen illud concedere nequeo, quod quum publicis hanc actionem accenseat, Platonii testimonium denunciat; hujus enim verba: νῦν δ' αὖθις οφειλούσις ἐπὶ τόπῳ νόοντι οὐ γῆρως διατιθεμένους αἰσχρῶς ἐξεῖναι παρανοτας γράψεσθαι, nihil probant, si quidem ipso Meiero teste p. 198 γράψεσθαι interdum etiam de δίκαιος usurpatetur. Veram autem actionem fuisse non negem cum Platnero p. 243.

potestate esse jubet, quem eundem Athenis illius actionis effectum fuisse et vetus grammatici testimonium 51) et Romani juris comparatio suadet 52); furentem certe vel in vincula conjici licuisse legimus 53), quod quum Plato propinquus etiam concedat adeoque mulcta proposita injungat 54), vide ne illa quoque lex Athenis Romam transierit 55), quae, si quis furiosus esset, agnatis gentilibusque in eum pecuniamque ejus potestatem dedit. Filium autem, qui pietatem erga parentes violasset, vix decerni potest utrum philosophus an Atheniensium legislator majore cum acerbitate persecutus sit; quorum alter capitis diminutione impios punivit 56), alter, qui ἀτιμίαν juris Attici non adscivit, poenam arbitrio judicum permisit, sed ut nihil supplicii praetermittendum esse adderet, quod quidem pati homo

51) In Bekkeri Aneedd. T. I, p. 310. 3, qui quod παιωνος ἐπιδικαιολας appellat, mihi secus ac Meiero p. 296 satis accurate loqui videtur; patris enim, qui causa cecidisset, bona filio victori adjudicabantur, ut ex Platone quoque apparat: ὁ δὲ ὄφλων τοῦ λουποῦ χρόνου ἀνηρος ἔστω τὸν αὐτοῦ καὶ τὸ συμφότατον διατίθεσθαι, καθάπερ παῖς δὲ οὐκέτω τὸν ἐπιλουπον βίον: cf. Gans l. l. p. 324; publicam autem actionem fuisse non intelligo quomodo hinc Meierus colligere sibi visus sit.

52) Cicero de Senect. c. 7: *a filii in judicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem à re familiari removerent judices.*

53) Cf. Xenoph. Mem. Socr. I, 2. 49.

54) Legg. XI, p. 934 D.

55) Apud Cic. de Invent. II, 50; cf. Dirksen's Zwölf-Tafel-Fragmente p. 369 sqq. et Heineccii Syntagma I. 23, 2, p. 224 sq.

56) Praeter Meierum de bonis damn. p. 127 cf. Jani Pan diss. de grati animi officiis ingratorumque poena jure Attico et Romano p. 25 sqq. et Lelyveld de infamia p. 144 sqq.

posset 57); tricenario tantum vel si mulier fuerit quadragenaria minores verberibus potius vinculisque castigandos quam suppicio afficiendos censem. Hos enim superius vidimus apud ipsum nondum sui juris haberi, quorum tamen Athenis quoque aliam conditionem fuisse consentaneum est; utque in judiciorum forma aliisque multis suae potius quam Atheniensium rei publicae indolem eum secutum esse concedamus, illud certe utriusque commune est, quod non parentibus solis, sed cuivis *κακώσεως* persequendae potestatem tribuunt 58); neque hoc Athenas transferre dubito, quod Plato addit, servo, qui in ejusmodi causa indicium fecerit, libertatem publice deberi 59). In eo tantum magis philosophum quam legislatorem agit, quod librorum officia, quae parentibus praestare debeant, non certis actionibus describit, sed ad omnia quibus vita humana continetur extendit: Solonis certe legibus, etsi omnino prohibitum volebant, quominus ingrati in parentes liberi exsisterent 60), tamen hoc imprimis cautum

57) Legg. XI, p. 932. Filium, qui parentes verberarit, perpetuo exilio afficit IX, p. 881.

58) Ibidem p. 932 D: *ἔάν δέ τις ἀδυνατή κακούμενος φρίξειν, οὐ πιθόμενος τῶν ἐλεύθερων ἔμαγγελλέτω τοῖς ἀρχοντοις: cf. Harpoer. p. 160: ὅτι δὲ ἐξῆν καὶ πατέρι τῷ βοικουμένῳ γράφεσθαι κακώσεως γονέων . . δηλοῖται ἐγ τε τῷ σφροειρημένῳ λόγῳ ψπερίδου κ. τ. l. et Meier's att. Process p. 291.*

59) Legg. IX, p. 881 C; XI, p. 932 D: *ἔάν δέ δοῦλος μηνόη, Ελεύθερος έστω, καὶ ἔάν μὲν τοῖν κακούγενοιν ἡ κακούμενων δοῦλος, ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἀφεισθω, ἔάν δέ τινος ἄλλου τῶν πολιτῶν, τὸ δημόσιον ὑπέρ αὐτοῦ τιμῆν τῷ κεκτημένῳ καταβαλλέτω.*

60) Xenoph. Mem. Soer. II, 2. 13: *οἵν οἰοθα ὅτι ἡ πόλις ἄλλῃς μὲν ἀχαριστίας οἰδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει . . ἔάν δέ τις γονέας μὴ θρησκεύη, τοίνω διηγη γε ἐπιτίθηται; cf. Lucian,*

fuisse videtur, ne quis parenti aut manus inferret, aut alimenta, domum resque ad victimum necessarias egenti decrepitove praestare detrectaret, aut denique mortuo justa facere negligeret⁶¹⁾; Plato autem et haec omnia et quaecunque praeterea filio suppetant, fortunas, corpus, ipsam postremo vitam parentibus deberi statuit, vetatque ne quis vel liberos reliquamque progeniem vel se ipsum parentibus antiquiore*m* habeat iisque omnium suorum potestatem facere ac desideria eorum explere dubitet⁶²⁾, quo in genere quidquid peccatum sit, una eademque lege omnes comprehendit. Liberorum demum erga patronos pietatem certorum officiorum finibus includit, ut singulis mensibus ter ad patroni aedes commeent operamque suam, si quid jubeat, pollicitentur, neque matrimonia sine ipsis voluntate ineant, opes denique ne majores quam ille domi habeant, quaeque ulterius acquirant illi concedant⁶³⁾; quorum partem saltem Athenarum quoque institutis respondere videri hisque illustrandis inservire in superiore jam disputatione significavi. Servorum quoque

---

Patr. Enc. c. 7: κακώσεως μὲν γάρ γονέων εἰσὶ νόμοι παρὰ ταῦς πόλεων, καινὴν δὲ προσήγει πάντων αητέρων τὴν πατρίδα νομίζειν καὶ χαριοτέρων τροφῶν ἀποδιδόντα, et quae praeterea attulit Jan. Pan p. 29 et 124 sqq.

61) Herald. Obss. ad J. Att. et Rom. VII. 23, p. 587: κακωσις γονέων dicebatur *injuria parentibus a liberis facta, non tamen quaelibet, sed atrocior aut inhumanius, veluti si quis iis manus impias intulisset aut alimenta negasset;* cf. legum reliquias apud Petitum II, 4. 14, p. 163 sqq.

62) Legg. IV, p. 717 B; XI, p. 932 A.

63) Ibid. XI, p. 915 A; cf. sup. disp. p. 64 et Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 114 extr.

de jure et conditione quid Platoni cum legibus patriis conveniat discrepetve, ibidem passim attigi, neque nunc habeo quod addam, nisi quae ad universam illorum hominum tractationem pertinent, quorum tamen pleraque ut apud reliquos Graecos ita etiam apud Platonem prudentiae dominorum relinquuntur et consiliis magis quam legibus reguntur. Quid enim dominis in mancipia liceret, ex ipsa utrorumque conditione et fortuna sequebatur neque magis sanciri opus erat quam quomodo quis reliqua re familiari uteretur; ea tantum quae rei publicae interesset domino non licere, legibus indigebant, quibus singulorum hominum arbitria coercerentur; qua in causa jam superius vidimus Platonis severitatem cum Atheniensium humanitate in nonnullis convenire ⁶⁴⁾, si quidem utriusque intererat videre, ne quis in servis tractandis superbiae et temeritati assuesceret et jus fasque sequi quamvis vili in capite dedisceret ⁶⁵⁾. Nimiam tantum illam lenitatem atque indulgentiam reprehendit, qua Athenienses, ut

64) Quo in genere etiam illud imprimis censendum est, quod ne servum quidem nisi publice cognita causa capitale supplicium pati voluerunt; cf. Antiphon de Herod. caede §. 48 et Plat. Legg. IX, p. 872 B: εἰν δέ δοῦλος ἐλειθερον ἔποι . . ἀποκτείνη καὶ σφλη τὴν δικην π. τ. λ. De Athenarum humanitate in servos cf. omnino Lehrbuch cit. §. 114, n. 6 sqq.

65) Ratio fere eadem apud Lycurgum adv. Leocr. §. 66: οὐ γάρ πρὸς τὸ ἔδιον ἔκαστος αὐτῶν ἀπέβλεπε τοῦ γεγενημένου περύγματος οὐδ' ἐντεῦθεν τὸ μέγεθος τῶν ἀμαρτημάτων ἐλάμβανον, ἀλλ' αὐτὸν ἐκπόνου τοῦτο, εἰ πέφυε τὸ ἀδίκημα τοῦτο ἐπὶ πλειον ἐλθόν μέγα βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους, et apud Platonem Legg. VI, p. 777 D: διάδηλος γάρ ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς σέβων τὴν δίκην, μισῶν δὲ δυτῶς τὸ ἀδίκον ἐν οἷς αὐτῷ ὑψίδιον ἀδικεῖται ὁ περὶ τὰ τῶν δούλων οὖν ἡθη καὶ πράξεις γυγνόμενός τις ἀμιλαντος τοῦ τε ἀνοσοῦ περὶ καὶ ἀδίκον ἀπέργειν εἰς ἀρετῆς ἔκρυσσιν ἐκινάτατος ἄν εἴη.

videtur, haud raro servis tanquam liberis familiariter utebantur neque quidquam amplius discriminis inter utrosque apparebat ⁶⁶⁾; quod ut evitetur, non modo severe, dum jure fiat, castigandos, verum etiam omnino imperiose potius quam blande et comiter appellandos censet ⁶⁷⁾; idem tamen a Lacedaemoniorum crudelitate tantum abest, ut et contumeliis servorum abstineri jubeat, et minus etiam, si fieri possit, in illos quam in eos, qui aequo jure sint, injurose agi velit ⁶⁸⁾, neque minus acriter eos increpat, qui verberibus stimulisque servorum ingenia etiam viliora reddant ⁶⁹⁾, quod Lacedaemonios fecisse inter omnes constat ⁷⁰⁾. Omnia autem maxime memorabilis illa cautio est, quam Aristoteles quoque et publice et privatim insigniter commendat, ne popularium nimius inter servos numerus sit eodemve

66) Ibidem p. 777 E: πολάκειν γε μήν ἐν δίκῃ δούλους δεῖ καὶ μὴ νουθετοῦντας ὡς ἐλευθέρους θρύπτεοθαι ποιεῖν τὴν δὲ οἰκέτου πρόσδοην καὶ σχεδὸν ἐπιτάξιν πᾶσαν γίγνεοθαι, μὴ προσπαῖζοντας μηδαμῆ μηδαμῶς οἰκέτως, μήτ' οὖν θηλειας μήτε ἄρρενοιν, ἀλλὰ δὴ πρὸς δούλους φιλοῖσι πολλοὶ σφόδρα ἀνοήτως κ. τ. λ. Cf. Republ. VIII, p. 563 B: τὸ δὲ γε ἔσχατον τῆς ἐλευθερίας τοῦ πλήθους, δύον γίγνεται ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει, ὅταν δὴ οἱ ἐωνημένοι καὶ αἱ ἐωνημέναι μηδὲν ἥττον ἐλεύθεροι ὦνται τῶν πραιμένων, et Xenoph. Rep. Ath. I, 10.

67) Mirum est Aristotelem hoc reprehendere in Politie. I, 5. II: διὸ λέγονται οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες καὶ φάσκοντες ἐπιτάξιν κρῆσθαι μόνον νουθετητέον γάρ μᾶλλον τοὺς δούλους η̄ τοὺς παιδας.

68) Legg. VI, p. 777 D: η̄ δὲ τροφὴ τῶν τειούτων μήτε τινὲς ἕβροιν ἴβρικειν εἰς τοὺς οἰκέτας, ἥττον δέ, εἰς δυνατὸν, ἀδικεῖν η̄ τοὺς ἐξ θοου.

69) Ibidem p. 777 A: οἱ μὲν πιστεύοντοι τε οὐδέν γένει οἰκετῶν, κατὰ δὲ θηγίων φίσιν πέντεροις καὶ μάστιξιν οὐ τρις μόνον ἀλλὰ πολλάκις ἀπεργάζονται δούλιας τὰς ψυχὰς τῶν οἰκετῶν.

70) Myro apud Athen. XIV. 74, p. 657 D: τοῖς δ' ἔλλωσι πᾶν ἴβριστικὸν ἔργον ἐπιτάππονται πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιρισταν.. πληγάς τε τεταγμένας λαμβάνειν κατ' ἐπιαυτὸν ἀδικήματος χωρίς, ἵνα μήποτε δουλεύειν ἀπομέθωσι.

sermonis genere utantur, quos quis servitutem facile tolerare velit ⁷¹⁾; unde apparet longe diversam ab Helotarum vel Aphamiotarum, qui apud Cretenses fuerunt, fortuna servorum conditionem apud Platonem cogitari; quos etsi pariter atque illos agros colere pensionesque ferre jubet, unde vitam domini sustentent ⁷²⁾, universum tamen illorum statum, nisi peculiares rei publicae suae rationes aliter fieri juberent, ad reliquae potius Graeciae ipsarumque Athenarumque exemplum informasse videtur.

Neque in iis, quae ad reliquam rem familiarem regendam et successionem in bona defunctorum pertinent, Platonem Spartanorum instituta caeca imitatione secutum esse, sed quae illis detrimento fuisse usu expertus videret, sapienti temperamento immutasse, in superiore disputatione identidem monuimus; quo in genere illud primum nos advertit, quod quum Lycurgus fundos tantum aequabiliter distribuisse, reliquarum opum aequalitatem desperasse tradatur ⁷³⁾, noster, etsi paribus omnes finibus includi non posse intelligeret, tamen non modo

71) Aristot. *Oeconom.* I, 5: μὴ κτᾶσθαι διοιθνεῖς πολλοὺς ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν: cf. Legg. VI, p. 777 C: ἔργων γάρ πολλάνις ἐπιδέδειται περὶ τὰς Μεσογηνῶν συχνὰς εἰωθυῖς ἀποτάσσεις γίγνεσθαι καὶ περὶ γε τὰς τῶν ἐν μιᾶς φωνῆς πολλοὺς οὐκέτας πτωμένων πόλεις, δους πακά ἔνυβαινει . . . δύο δὴ λειπεόθον μόνω μηχανά, μήτε πατριώτας ἀλλήλων εἶναι τοὺς μελλοντας ἡγούσοις μεσυμφύνοντος τε εἰς δύναμιν ὅτι μάλιστα, τρέφειν δ' αὐτοὺς ὁρθῶς κ. τ. λ. *De vocabulo πατριώτας* cf. Wachsmuth's Hell. Alterth. T. I, P. 1, p. 172.

72) Legg. VII, p. 806 E: γεωργίαι δὲ ἐνδεδομέναις δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐν τῇς γῆς ἀποτελοῦσιν ἵκανήν ἀνθρώποις ξῶσι ποσμίως.

73) Plut. V, Lycurg. c. 9: ἐπιχειρήσας δὲ καὶ τὰ ἐπιπλα διαιρεῖν, ὅπως παντάπιον ἔξιοι τὸ ἄνισον καὶ ἀνώμαλον, ἵπει χαλεπῶς ἑώραι προεδεχομένους κ. τ. λ.

Solonem secutus ipsa illa inaequalitate per classes descripta ad libramentum quoddam in re publica efficiendum prudenter usus est⁷⁴⁾, verum etiam opulentissimis eum modum imposuit, ne quis ultra quadruplum ejus fundi domi haberet, quem pariter omnibus ab initio pro patrimonio attribuit, eaque de causa etiam has opes, quae apud reliquos Graecos inter ἀφανῆ οὐσίαν referebantur, publicis tabulis perscriptas proponi jussit⁷⁵⁾. Ipsa autem patrimonia etsi pariter ut Lacedaemonii dividi alienarive vetuit⁷⁶⁾, tamen longe aliis artibus ac majore quam illi diligentia tuetur; quae quum illi satis se tuta praestitisse existimarent, ubi singularum familiarum incolumenti et perpetuitati quibus possent modis prospexit⁷⁷⁾, Plato universae civitatis quasi communia haberi vult⁷⁸⁾ summisque magistratibus eorum curam injungit, neque quidquam antiquius existimari jubet, quam ut numerus integer, qualis ab initio fuerit, sibi constet; quem in finem nec generationes, si opus sit, inhiberi⁷⁹⁾, nec colonos emitti, nec peregrinos, si indigenarum numerus deficiat, in civitatem recipi

74) Legg. V, p. 744 B; cf. sup. disput. p. 36.

75) Legg. V, p. 745 A: ἡ δὲ ατῆσις χωρὶς τοῦ κλήρου πάντων πᾶνα εὐ τῷ φανερῷ γεγράφθω παρὰ φύλαξιν ἀρχοντῶν, οἵτις ἀν δέ νόμος προστάξῃ κ. τ. λ. De οὐσίᾳ φανερᾷ et ἀφανεῖ egi in Lehrbuch cit. §. 162, n. 14.

76) Cf. sup. disput. n. 92.

77) Cf. disp. de causis turbatae apud Lacedaemonios agrorum aequalitatis p. 39 sqq.

78) Legg. V, p. 740 A: νεμέσθων οὖν τοιᾶδε διαινοΐς πως, ὡς ἄριστος δεῖ τὸν λαχόντα τὴν λῆξιν ταΐτην τομέσιν μὲν ποιητὴν αὐτὴν τῆς πόλεως ἔνυπτάσης κ. τ. λ.; cf. et IX, p. 877 D.

79) Ibidem p. 740 D: ἐπισχέσεις γενέσιως οἵτις ἀν εὑρεσις γῆ γένεσις: cf. P. Petit's Miscellanea III. 16, p. 185.

recusat, Lacedaemoniorum vero articia, qui et mulieres ex alienis concipere, et spurios vernasque pro civibus educari, et plures germanos una uxore uti permittebant, adeo non adsciscit, ut appareat eum non tam de familiarum quam de ipso civium numero propagando et servando laborare. Atque illud quidem, quod ex pluribus filiis unum tantum heredem a patre scribi jubet, quantum non minus a Lacedaemoniorum quam reliquorum Graecorum moribus recedat, satis in superiore disputatione illustravimus ⁸⁰⁾; quae autem ad ipsam generum perpetuitatem in successione conservandam spectant, non proprius ad Lacedaemoniorum quam ad communia Graecorum instituta convenientia adeoque multo magis Attici juris diligentiam referunt, neque irritam esse arbitror quam illic spem proposui, fore ut hac quoque in parte Solonis leges non sine fructu cum Platonicis comparentur. Testamenti certe factionem, quam Spartae ante Epitadeum nullam fuisse dixi ⁸¹⁾, iisdem legibus concedit, quibus in jure Attico fieri videmus ⁸²⁾: ut qui mascula progenie careat, quemcunque

80) Cf. disput. sup. p. 25 sq Illud tantum, ne quid praetermisisse videar, nunc addo, hanc legem ad solum fundum pertinere, in quo ipsum patrimonium positum sit; reliquam rem familiarem ita tantum heredi scripto cedere, ubi vel nullos fratres habeat, quibus eam pater moriens distribuere possit, vel hi ipsi proprios sibi fundos nacti sint; cf. Legg. XI, p. 923 D: ὅτῳ δ' ἀν τῶν νέων ἄπικχων οἶκος ἔσται, μηδέ νέμειν τούτῳ τῶν χορηγίτων, θυγατρὶ τε ὁσαντως ἔσται μὲν ἀν ἐγγέγνητεος ὡς αὐτῆς ἐσόμενος ἔσται, μηδέ νέμειν, ἔτι δ' ἀν μηδέ νέμειν εἴλιν δέ τῷ τῶν νέων ἔσται τῶν θυγατέρων φυνῇ κλῆρος ἐπικάλυπτος τῆς διαθήκης γενόμενος ὑστερον, τῷ κληρονόμῳ τοῦ τὴν διαθήκην διαθεμένου καταλιπέτω σει. τὰ χρήματα.

81) Cf. disput. sup. n. 87 et Müller's Dorier T. II, p. 194.

82) Isaens de Pyrhi hereditate §. 68: ὁ γάρ νόμος διαιρέσθητην λέγει Κεῖναι διαθέσθαι ὅπως

velit filium simul atqne heredem scribat, : filiam tamen si relinquat, eundem illam uxorem ducere jubeat; neque illud praetermittit, quod prudenter a Solone cautum erat, ut ei quoque, qui impuberes filios relinquaret, testamentum condere liceret ita, ut si illi ante virilem aetatem decessissent, alium illis heredem substitueret⁸³⁾; legata tan-tum, de quibus apud Atticos nihil legum exstat, decima adventiciae rei parte circumscribit, sed ut in his quoque jus patrium supplere potius quam relinquere videatur⁸⁴⁾. Intestatorum autem hereditates quod attinet, illud quidem, quod apud Athenienses satis solemne

ἢ ἐθέλῃ τις τὰ ξυντοῦ, εἰνὶ μὴ παῖδας γυναικος καταλίπῃ ἀρρένας, ἢ δὲ θηλεῖας καταλίπῃ, οὐν τάντας: cf. Bunsen de jure hered. Athen. p. 55 sqq. et Gans Erbrecht T. I, p. 381 sqq.

83) Legg. XI, p. 923 E: εἴη δὲ νίσι τῷ τελευτήσῃ παῖς ὁν, πρὶν εἰς ἄνδρας δινατός εἶναι τελεῖν, εἴτε γεννητὸς ὁν εἴτε ποιητὸς, γραφέτω καὶ περὶ τῆς τοιαύτης τύχης δὲ τὴν διαθήκην γράψωτ, τίνα χοῇ παῖδα αὐτῷ δεύτερον ἐπὶ τύχαις ἀμελεοσι γίγνεσθαι: ubi quod adoptatio quoque secundum heredem in eventum fatalem substitui permittit, et ipsum Soloni tribuere non dubito; reliqua ipsius legis verbis leguntur apud Demosthenem adv. Stephan. p. 1136, 16: δέ τι ἡ γυναικῶν θυτῶν νῖσσιν διαθήτης, εἴη ἀποθάρωσιν οἱ νῖσσι, πρὶν ἐξὶ δίετες ἥβην, τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην περιτελεῖναι, confirmanturque exemplo apud Isaeum de Cleonymi her. §. 4: ἔτι δὲ Πολυάρχου τοῦ πατρὸς Κλεωνίμου, πάππου δ' ἡμετέρου, προστάξαντος, εἴ τι πάθοι Κλεώνιμος ἀπαιτεῖ, ἡμῖν δοῦναι τὰ αἴτοι.

84) Legg. XI, p. 924 A: εἴη δέ τις ἀπαιτεῖ ὁν τοπαράπτων διαθήκην γράψῃ, τὸ τῆς ἐπιτελήτου δικαιημόριον ἐξελόμενος, εἴη ἐθέλη τῷ δωρεῖσθαι, δωρειοθω, τὰ δὲ ἄλλα παραδιδοὺς πάντα τῷ ποιηθέντι ἀμεμπτος ἵλεων νῖσσι αὐτὸν ποιειοθω οὐν τόμω: qua in lege rationis quoque humanitas animadvertisenda est, ne ejus qui lege potius quam natura filius factus sit, nimis hereditate circumeista, gratus animus pietasque adversus testatorem minuatur. Ceterum prudenter Bunsenius 1. 1. p. 60 monuit Athenis quoque legibus cautum fuisse videri, ne quacdam filii detraherentur; certe pecuniam tantum in omnibus locis, ubi legatorum mentio fiat, memorari, et fundos, quibus propriæ patrimonium cerneretur, haud dubie filii nulla donatione patrem subtrahere potuisse; cf. et Gans 1. 1. p. 390.

fuisse videtur, ut ei, qui liberos ex se non reliquisset, propinquorum decreto heres constitueretur⁸⁵⁾, Plato in iis tantum sanxit, qui aut exsilio in perpetuum mulctati essent eoque facto quasi civiliter mortui haberentur⁸⁶⁾ aut adeo capitale supplicium subiissent, ubi multo majore cura opus esse videbatur, ut prioris domini scelera successoris virtute compensarentur domusque veterem integritatis laudem recuperaret⁸⁷⁾; in reliquis tamen manifesto communes succedendi leges ante oculos habuit, eaque in causa gratissimum nobis fecit, quod graduum ordinem in succedendo atque ἀγχιστείας fines, de quibus non inter nostrae aetatis modo eruditos, verum etiam in ipso foro Attico acerrime disputatum esse novimus⁸⁸⁾, aliquanto diligentius enarravit, quam in Solonis legibus factum esse videmus. Nam quum notissima juris Attici formula agnationis jura ἀνεψιῶν παιδῶν gradu circumscribantur, quo vocabulo tam sobrinos quam consobrinorum filios signi-

85) Cf. Platner's Beiträge zur Kenntniss des attischen Rechts p. 139 et Gans Erbrecht T. I, p. 318.

86) Legg. IX, p. 877 D; cf. disput. sup. n. 263.

87) Legg. IX, p. 878 A: τοῖς οἰκετοῖς ἄμις νομοφύλαξι συλφισθαι γένος δὲ τὸ περὶ ἦν ἢ τῶν ἐν τῇ πόλει εὐδοκιμώτατον πρόσως ἀρετὴν καὶ ἄμια εὐτυχέστ., ἐν δὲ ἡ αὖ παιδες γεγονότες ὁσοι πλειουσ. δοθεὶς ἔνι τῷ τοῦ τελευτήσαντος πατρὶ καὶ τοῖς ἄρω τοῦ γένους νέον ὡς ἐπείγων εἰςποιοῦντας, φήμης ἔνεκα ἀπονομάζοντας, γεννήτορι τε πάτροις καὶ ἑστιοῦχον καὶ θεραπευτὴν δοίων τε καὶ ιερῶν ἐπ' ἀμείνον τύχαις γίγνεσθαι τοῦ πατρός, τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπενξαμένοις αὐτὸν κληρονόμον καταστῆσαι κατὰ νόμον: quo in loco etiam illud ab Attico usu recedit, quod non necessario ἐν τῶν κατὰ γένος ἐγγντάτω νόμος εἰς ποιεῖται τῷ τετελευτησότι, cf. Lehrbuch cit. §. 120, n. 6. Ceterum similis causa est eorum fundorum, quorum domini cum omni progenie extorres abiguntur, Legg. IX, p. 856 D.

88) Cf. Lehrbuch cit. §. 121, n. 3, inque primis Isacum de Hagniae hereditate cum Demosthenes adversus Macartatum, quae causa tota in hac controversia versatur.

ficari posse constat 89), Plato, licet aliis in locis eadem formula utatur 90), nunc tamen haud scio an experimentis doctus, quantis illa controversiis locum daret, ambiguitatem ita evitavit, ut πάππου παῖδων οὐδοῦς diceret; quos consobrinorum filios esse nemo negabit 91). Atque his imprimis illud praeципuum tribuit, ut filiam patre orbam una cum hereditate jure sibi vindicent, inter reliquos ipsi mulieri con-

89) V. quae contra Bunsenium p. 33 prudenter monuit Platnerus in Heidelb. Jahrb. 1814, n. 74, p. 1179 sqq. eumque secuti Gans l. l. p. 357 sq. et Schömannus ad Isaeum p. 455 sq.

90) Legg. VI, p. 766 C: καὶ ἐὰν δρφανῶν ἐπίτροπος τελευτήη τις, οἱ προσήκοντες καὶ ἐπιδημοῦντες πρὸς πατέρος καὶ μητρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παιδῶν ἄλλον καθιστάντων ἐντὸς δέναι ἡμερῶν: IX, p. 877 D: τοὺς συγγενεῖς συνελθόντας μέχρι ἀνεψιῶν παιδῶν τοῦ πεφευγότος, ἀμφοτέρωθεν πρὸς τα ἀνδρῶν καὶ πρὸς γυναικῶν, αληρογόμον εἰς τὸν οἶκον τοῦτον παταστῆσαι: p. 878 D: ἐὰν δὲ ὁμόγονος ὁμόγονον τρώσῃ, τοὺς γεννητὰς (sic scribendum, ut sint parentes, non ut vulgo γεννήτας, gentiles) καὶ τοὺς συγγενεῖς μέχρι ἀνεψιῶν παιδῶν πρὸς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν γυναικάς τε καὶ ἀνδρας συνελθόντας κείροντας παραδιδόνται τιμᾶν τοῖς γεννήσασι κατὰ φύσιν: unde vide ne etiam XI, p. 929 B scribendum sit: πρῶτον δὲ συλλεξάτω τοὺς αὐτοῦ ξιγγενεῖς μέχρι ἀνεψιῶν παιδῶν καὶ τοὺς τοῦ νιοῦ ὥσαντας τοὺς πρὸς μητρός, πατηγορεῖτω δὲ ἐν τούτοις. Eandem vim habent οἱ ἐντὸς ἀνεψιῶν IX, p. 871 B, cf. sup. disp. n. 197.

91) Legg. XI, p. 925 A: ἐὰν δὲ τοῖς οἰκετοῖς ἀπογλα συγγενῶν ἦ, μέχρι μὲν ἀδελφοῦ οὐδῶν, μέχρι δὲ πάππου παιδῶν ὥσαντως, τῶν ἄλλων ὅντιν' ἀν ἡ πατέρας μετ' ἐπιτρόπων αἰσηταὶ τῶν πολιτῶν ἑκούσιοι ἑκούσιαι, αληρογέμος γιγνέσθω τοῦ τελευτήσαντος καὶ τῆς θυγατρὸς νυμφός. Astius p. 524 non repetit οὐδῶν ad πάππου παιδῶν, sed ita explicat: et descendendo usque ad fratris nepotes et ascendendo ad avi filios; verum hoc inde refutari potest, quod paulo superius Plato inter eos, quos orbam jure suo ducere jubet, non modo πατέρος ἀδελφὸν, qui πάππου παῖς est, sed etiam hujus sororisque filios nominat, quos Astii ratio excluderet. Poterat etiam dicere μέχρι δὲ πατέρος ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς οὐδῶν, maluit tamen utrumque genus παιδῶν nomine complecti eoque facto οὐδῶν omisit, quod ex antecedentibus repetendum esse vel inde patebat, quia παιδῶν nomine uterque sexus continetur. Astio, ni fallor, Bansenii auctoritas fraudi fuit, apud quem consobrini patruis, hoc est ipsorum parentibus antecedunt, ita ut in collateralibus per filios demum ad patres adscendatur; verum hoc et ipso Platonis loco p. 924 E et 925 D refellitur, et satis alioquin a Platnero refutatum est.

cedit ut quem sibi velit ipsius et tutorum suorum consensu maritum eligat; quorum etsi posterius, quod in arbitrio posuit, ab Atticis institutionis longissime discedat, in iis certe, quae ad jus et officium spectant, patrium usum retinuisse videtur⁹²⁾, neque illud Athenas transferre dubito, quod eos qui hac ex lege in matrimonium petant petantur, juvenes pariter ac puellas, ubi de convenientia aetatis ad nuptias disceptatio oriatur, nudos in judicio inspici jubet⁹³⁾; haec enim procul dubio erat illa adolescentium exploratio, qua Philocleo apud Aristophanem gloriatur⁹⁴⁾, cujusque haud raro necessitas existere poterat, verbi causa si quis quamvis remotior agnatus orbam cum hereditate ita sibi vindicabat, ut propiorem nuptiis ineundis nondum maturum esse diceret. Muliebris autem sexus apud Platonem longe meliorem quam Athenis conditionem esse secundum ea, quae superius disputavimus, mirum accidere nequit; quem ut illic monuimus matri

92) Cf. Petiti legg. VI, 1. 9; Bunsen p. 44–49; Platner's Process u. Klagen T. II, p. 252 sqq. Illud tantum, quod apud Athenienses licet (cf. Demosthen. adv. Macart. p. 1067), ut qui mulierem ducere nolle, eam suis impeuisis dotatam alii collocaret, apud Platonem, qui omnes dotes tollit, obtinere non potest.

93) Legg. XI, p. 925 A: τὴν δὲ τῶν γάμων χρόνου συμμετρίαν τε καὶ ἀμετρίαν δικαστής σκοτῶν κρινέτω, γυμνοῖς μὲν τοὺς ἀγέρας, γυμνάς δὲ ὄμφαλοῦ μέχρι θεώμενος τὰς θηλέας.

94) Vesp. v. 598: παιδῶν τούτων δοκιμαζομένων αἰδοῖς πάρεστι Θεῖοθεα. Boeckhius quidem in Ind. lectt. Berol. aest. 1819, p. 4 hunc morem refert ad professionem pubertatis apud curiales et gentiles, Meierius de gentil. Att. p. 17 ad examen gymnasticorum certaminum causa institutum, quorum tamen neutrum apud judices Heliastas factum esse constat; Platonem contra patrium usum sequi vel inde patet, quod sui ipsius immemor hanc spectaclem instituit; nam qui omnino tricenarii demum matrimonia inire deberent, eorum profecte pubertatem spectari amplius opus non erat.

maternisque cognatis aequae ac paternis despondendarum virginum jus tribuere, ita in eo quoque a patriis institutis discedere videmus, ut primum quidem fratrem uterinum, modo proprio patrimonio careat, proxime post germanum ad successionem in bona defuncti vocet 95), deinde vero ejus, qui omnino nullos liberos reliquerit, hereditatem feminini generis aequae ac masculini propinquos accipere jubeat ita, ut ex utroque sexu qui genere proximi sint, nisi ipsi repugnant magistratusque et judices secundum ipsos decernant 96), matrimonio jungantur domumque defuncti pro sanguinis conjunctione propagent 97); quo facto apparet eodem modo, quo ex communi jure agnati ipsa successione quasi filiorum in locum subeunt, apud Platonem mulieres quoque cognatas ἐπικλήσαντες personas sustinere. Haec igitur ab Attico jure aliena instituit; illud tamen nec ipse facere poterat, ut cognatis, qui materno genere cum defuncto juncti essent, simul cum agnatis hereditatem daret, praesertim quum dividi in partes patrimonia nollet, sed in hoc certe Solonis exemplum secutus feminini generis prosapiem post masculos demum, qui quidem ejusdem

95) Legg. XI, p. 924 E: τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφὸς δμοπάτωρ ἢ ἀληφὸς ὁμομῆτρος ἔχεται τὴν Θυγατέρα καὶ τὸν αὐλῆρον τοῦ τελευτήσαντος. Athenis contra lex erat: εὖν μὲν ἀδελφοὶ ὥστι δμοπάτορες καὶ εὖν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν . . . εὖν δὲ μὴ ὥστι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παιδῶν, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταῦτα κυρίους εἶναι (Demosth. adv. Macart. p. 1067).

96) Legg. XI, p. 926 C.

97) Ibid. p. 925 C: Θήλεια δὲ καὶ ἀρέτην οἶσαν ξύννομοι θτωσαν ἐκ τοῦ γένους εἰς τὸν εἴηρημένον ἐκάστοτε οἶκον, ὃν δὲ αὐλῆρος γυνίσθω κυριώς κ. τ. λ.

stirpis essent, succedere jussit ⁹⁸⁾ ejusque juris hunc ordinem descripsit, ut primo loco fratrem defuncti, secundo hujus filium, tertio filium sororis, quarto patris fratrem, quinto hujus filium, sexto sororis patris sive amitae filium ad hereditatem vocaret ⁹⁹⁾. Quem ne quis ad orbas tantum ducendas referat, animadvertisendum est, et Platonem inferius, ubi ad ἀπαιδας transeat, apertis verbis lectores illuc remittere ¹⁰⁰⁾, et Attico quoque jure prorsus eundem succedendi ordinem constitui, sive quis filias tantum, sive nullos omnino liberos reliquerit, nisi quod filias heres ducere teneatur ¹⁰¹⁾; neque omnino dubitari potest, quin hac certe in causa Platoni cum jure patrio conveniat; nam quod Jonesio primum, deinde imprimis Gansio visum est, patruos Athenis, licet orbas sibi vindicare potuissent, hereditate tamen

98) Ibid. p. 925 A: ἔμπροσθεν μὲν τῶν ἀρρένων, ὕστερον δὲ Θηλειῶν ἐν γένει. Athenis haec lex erat: προτεῖν δὲ τοὺς ἀρρένας παῖς τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὁσι, παῖς ἐὰν γένεις ἀπωτέρω, unde apparet male Astium apud Platonem legendum conjectisse ἐν ἐν γένει, quo facto v. c. sororis filius fratri nepotem antecederet; γένος enim gradum propinquitatis significare docet Schömannus ad Isaeum p. 277, quo sensu Plato omnino recte dixit ἐν γένει ὕστερον, quia masculinae stirpis nepos, quamvis uno gradu remotior, femineae filium excludit.

99) Ibidem p. 924 E.

100) Ibidem p. 925 C: ἀπαῖς δὲ ἀρρένων τε παῖς Θηλειῶν τοπαράπτων ὃς ἐν μὴ διαθέμενος τελευτῆς, τὰ μὲν ἄλλα περὶ τοῦ τοιούτου πατὰ τὸν ἔμπροσθεν ἔχετω νόμον. Solemnis formula in legibus τὰ μὲν ἄλλα κ. τ. λ., cf. Gorg. p. 451 C et Boeckh. ad C. Inscr. T. I, p. 124.

101) Cf. legem Atticam apud Demosth. l. l.: ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας παταλίπη Θηλειας, σὺν ταύτῃ, ἐὰν δὲ μὴ, τούςδε πυρίους εἴραι τῶν χρημάτων: unde recte Gansius p. 339: Diesen (ἐπικλήσοις) liegt durchaus nicht der Begriff zu Grunde, dass sie in Ermangelung von Descendenten selbst als Erbende auftreten, sondern dass sie mit dem Vermögen von den Collateralen ererbt werden. Platonem hac quoque in re jus Atticum expressisse agnoscit et Schömannus ad Isaeum p. 438.

exclusos fuisse¹⁰²⁾, quum rationi legis repugnat, tum claris veterum locis refutatur¹⁰³⁾. Difficilior illa quaestio est, quid sit quod Plato et hic et inferius in mulierum successione describenda sex tantum gradus distinguat, unde eorum opinioni argumentum accedere videatur, qui Athenis quoque universum jus succedendi ἀγχιστείας finibus, de quibus superius egimus, circumscripserunt¹⁰⁴⁾, praesertim quum ipse Plato extra hos fines orbis liberum mariti eligendi arbitrium permittat; accuratius tamen re perpensa intelligemus nec Platonis nec juris Attici mentem eam esse, quam antiquitus quoque, ut videtur, unus alterve causidicus sibi invenire visus est¹⁰⁵⁾, ut qui ξεῖνος ἀγχιστείας

102) Cf. Jones Works T. IX, p. 324 sq. et Gans Erbrecht T. I, p. 377 sq., qui adeo parum sibi hac in re constitit, ut quum superius negasset patrimonium ab orba divelli posse, jam patruum conjiciat neptem ex fratre ἐπικλήσον sine hereditate duxisse! Quanquam hoc argumento contra ipsius sententiam de patruis non utar, si quidem in eo quoque erravit, quod exempla de ἐπικλήσον ducendis omnino ad patrui gradum retulit; recte enim Astius ad Legg. p. 524 animadvertisit hac in causa non filiae sed patris mortui rationem in definiendis gradibus haberi, quapropter is, qui neptem suam orbam in matrimonium petit, non tanquam ejus patruus, sed tanquam defuncti frater hereditatem cernit!

103) Insignissimus locus est apud Isaeum de Cleonymi her. §. 45, ubi Cleonymi ex sorore nepotes in ejus hereditate petenda hoc potissimum argumento utuntur, quod si ipsi ante illum mortui essent, ille vicissim propter cognationis propinquitatem ipsorum in bona successurus fuerit; quo nihil apertius contra Gansium iaveniri potest. Alius tamen praeterea apud eundem exstat, unde etiam defuncti patruos, si propiores heredes deessent, filiam ipsius sibi in matrimonium vindicare potuisse prodit: οἱ τοῦ Πύρρου θεῖοι, εἰ γέδεσαν γυναικά τῷ ξαντῶν ἀδελφιδῷ καταλειπούσῃ καὶ ήμῶν μηδένα λαβάνειν ἔθελοντα αὐτῇ, οὐκ ἄν ποτε ἐπέτρεψαν Σενοκλέα, τὸν μηδαμόθεν μηδὲν γένει προσήκοντα Ηέρων, λαβόντα ἔχειν τὴν κατὰ γένος προσήκουσαν αἵτοις γυναικα: quam si recte statuimus non nisi cum patrimonio duci licuisse, hinc quoque Gansii error clare appetet.

104) Cf. Bunsen l. l. p. 36, cui tamen recte obloquitur Gansius l. l. p. 350.

105) Cf. Isaeus de Hagniae her. §. 12 et 29, qui mihi ipsi pariter ut olim judicibus

sint, nullo pacto ad hereditatem accedere possint. Quippe et Solonis in lege aperte legimus: ἐὰν δὲ μηδετέρωθεν ἢ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτῳ κύριον εἴναι, et philosophus universe addit: ὡσαύτως δὲ τὸ γένος ἀεὶ πορευέσθω κατ' ἀγγιστείαν, δι' ἀδελφῶν τε καὶ ἀδελφιδῶν ἐπανίον: quod si quam vim in successione habuit ἀγγιστεία illa, quam superius intelleximus intra consobrinorum filios consistere, Athenis quidem ea erat, ut ad hunc usque gradum agnati cognatos excluderent, remotioribus autem agnatis propiores cognati antecederent, atque ita demum, ubi nec hoc ex genere quisquam exstaret, ad illos hereditas reverteretur¹⁰⁶⁾; apud Platonem autem, quem fratres uterinos vel germanorum filiis praeferre vidimus, ἀνεψιότητος vis in iis tantum cernitur, quae ad cognitiones domesticas atque alia familiarium jura (cf. not. 90) pertinent, neque alia de causa sex tantum gradus descripsisse censendus est, nisi quia hos plerisque casibus sufficere arbitra-

Atticos fucum fecit in Lehrbuch cit. §. 121, n. 3; nunc demum accuratius re perponderata mihi persuasi oratorem illic egregie cavillari, mirorque Schömannum, qui astutias ejus verborumque lusum in ἀνεψιῶν πατέρων nomine acute detexit, tamen et ipsum p. 452 jure viciisse illius clientem Theopompum contendere; nam si legis sententia non ea erat, ut jus succedendi **sobrinorum** in gradu hoc est sexto sisteretur, sed ad quintum potius pertinebat, aut Theopompos ipse tanquam **sobrinus** excludebatur, aut idem jus Strateclis, qui pariter cum ipso **sobrinus** fuisset, filio competebat; quod enim Isaeus **sobrinorum** filios hereditate arceri ait, haec ipsa, opinor, cavillatio est.

106) Egregie hoc contra Bunsenium aliquosque expedivit Gansius I. I. p. 359 sqq. hisque verbis p. 382 comprehendit: *das Erbrecht der väterlichen Verwandten bricht ab, um den mütterlichen Verwandten Platz zu machen und alsdann wieder zur väterlichen Verwandtschaft zurückzukehren . . . weil aber das attische Erbrecht innerhalb bestimmter Grade abbricht, so muss auch der Vorzug der Agnation durch das höhere Gesetz dieses Abbrechens bedingt seyn.*

retur¹⁰⁷⁾. Omnino enim multa apud ipsum desiderantur, quae verum legislatorem quam maxime advertere debebant, atque hoc ipso in loco de hereditatibus haudquaquam omnes casus exhausit, qui quum omnino propter vicissitudinem multitudinem prope innumeram impeditissimus est, tum apud ipsum etiam impeditior sit eo, quod neminem unquam duo patrimonia simul possidere voluit; ipsum tamen si audiamus, veri simillimum est eum ad omnes has objectiones responsorum esse, talia se vel successoribus suis vel magistratibus qui futuri sint reliquise, sibi universam tantum rei publicae formam describendam, non singula cum pulviculo exhaurienda fuisse: qua propter nos quoque in iis quae ipse exhibuit consistemus, neque sollicite quaeremus, quomodo fieri potuisse videantur ea, quae nunquam in factum transiisse scimus. Unus restat locus de tutoribus impuberum, quem satis accurate philosophus tractavit, sed ut in his quoque patrii juris vestigia premere videatur¹⁰⁸⁾; nam et parentibus permittit, ut testamento tutores liberis quos velint relinquant, et si quis intestatus decesserit, magistratibus eam curam imponit, ut ex propinquis amicisque mortui constituant, qui liberis ejus tanquam parentum loco sint¹⁰⁹⁾, numero tantum et aliis pro suaे civitatis

107) Cf. Klenze in Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswissenschaft T. VI, p. 141 sq.

108) Cf. Lehrbuch cit. §. 122, n. 12.

109) Cf. Legg. XI, p. 924 A. B, unde auctoritas accedit Petito LL. AA. VI. 7. 1, p. 491, qui dicit tantum tutelae genera Athenis agnoscit, testamentariam et dativam; nam quod Meierus (att. Proc. p. 448), Platnerus (Proc. u. Kl. T. II, p. 278), Klenze (die Cog-

rationibus immutatis; eum autem tutorem, qui male rem gerere videatur, et magistratus punire jubet et unicuique sive propinquo sive alieno concedit ut judicio illum persequatur¹¹⁰⁾; ipsi denique pupillo, postquam in suam tutelam venerit, quinquennii spatium proponit, quo res suas a tute repetat, quorum nihil est quin Attico juri ad unguem conveniat¹¹¹⁾; neque illud alienum, quod mulctae dimidium accusatori pollicetur, si quidem etiam Athenis φάσιν ὀρφανοῦ οἴκου fuisse constat¹¹²⁾; ac licet magistratum aequa ac judiciorum apud Athenienses forma a Platonica differat, tamen illic quoque non dubito quin archonti, qui rem pupilli non qua deberet diligentia tuitus esset, tam in εὐθύναις diem dici quam in ἐπιχειρονίαις magistratum abrogari licuerit.

---

naten und Affinen l. l. p. 81 et 152) etiam legitimae vestigia invenire sibi visi sunt, ipso Platone duce planissime ita explicabimus, ut magistratus quos darent tutores ex propinquorum numero cepisse statuamus.

110) Legg. XI, p. 928 B; cf. Poll. Onom. VIII, 35: ἐξῆν γάρ τῷ βουλομένῳ γράφεοθαι τὸν ἐπίτροπον ὑπὲρ τῶν ἀδικονμένων ὀρφανῶν, pluraque apud Meierum l. l. p. 293 sqq.

111) Ibidem p. 928 C; cf. Meier l. l. p. 454; Platner's Proc. u. Kl. T. II, p 289; Schmeisser de re tutelari apud Athen. p. 28 sqq.

112) Cf. Lehrbuch cit. §. 136, n. 10 et Boeckh's Staatshaushaltung der Athener T. I, p. 378—380, qui primus eodem modo, quo apud Platonem fit, causas privatas publicasque in re tutelari inter insignes grammaticorum nugas recte diremit, nisi quod φάσιν etiam finita tutela institui potuisse censem, quod Hessterus (athen. Gerichtsverf. p. 251—253) nostro non neglecto prudenter, ut mihi videtur, refutavit.

Jam vero transeamus ad id cuius causa ipsa haec pro ludendi opera suscepta est. Instat enim in d. xx Augusti

SERENISSIMI PRINCIPIS ELECTORALIS, CONSORTIS REGIMINIS HASSIAE,
DOMINI NOSTRI CLEMENTISSIMI,

FRIIDERICI GUILIELMI

natalis, pie et cum summa divinae providentiae veneratione celebrandus, cuius diei splendorem vir illustrissimus et clarissimus, magnificus Academiae Proreector,

EDUARDUS PLATNER,
J. U. D. et P. P. O.

oratione in auditorio majori patrio sermone habenda illustrabit. Hujus igitur sacri ceremoniis ut frequentes adesse, oratorem publice constitutum audire, bona que vota concipienti favere velint *Professores omnium ordinum, summe venerabiles, illustres et consultissimi, experientissimi, excellentissimi, quotquot praeterea in quocunque honoris ac dignitatis gradu constituti bene Academiae cupiunt et bonis artibus favent, cives denique, Minervae sacris operantes, ornatissimi atque suavissimi, ea qua par est observantia oro rogoque.*

Marburgi pridie Idus Augosti MDCCXXXVI.

LGr
P718ny
.Yh

Plato. Leges

Hermann, K.F.

Disputatio de vestigiis institutorum
veterum:: per Platonis de Legibus libros
in ad

62392

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

